

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Kaposvári Egyetem

Gazdaságtudományi Kar

Regionális Gazdasági- és Statisztikai Tanszék

Doktori iskola vezetője:

Prof. Dr. KERÉKES SÁNDOR DSc

MTA doktora

Témavezető:

Prof. Dr. SARUDI CSABA CSc

egyetemi tanár

Társ témavezető:

Dr. habil BERTALAN PÉTER PhD

egyetemi docens

CASTILLA Y LEÓN (SPANYOLORSZÁG) ÉS A DÉL- DUNÁNTÚLI RÉGIÓ ÖSSZEHASONLÍTÁSA TERÜLETFEJLESZTÉSI SZEMPONTBÓL

Készítette:

HORVÁTH PÉTER

KAPOSVÁR

2013

DOI: 10.17166/KE.2014.003

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS, ELŐZMÉNYEK	4
1. A DISSZERTÁCIÓ CÉLKITŰZÉSEI	6
2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	7
2.1. A területfejlesztés értelmezése	7
2.2. A területfejlesztés és a regionális politika viszonya	12
2.3. A területfejlesztés és vidékfejlesztés kapcsolata	14
2.4. Regionalizmus és regionalizáció	17
2.5. Az Európai Unió területi statisztikai rendszere	23
2.6. A területfejlesztés pénzügyi eszközei az unióban	26
2.7. A regionális politika célkitűzései tervidőszakonként	30
2000-2006 közötti időszak	31
2007-2013 közötti időszak	32
2.8. A közösségi támogatások dokumentumai	33
2.8.1. A támogatások tagországok közötti elosztása	37
2.8.2. Az uniós támogatások alapelvei	38
3. ANYAG ÉS MÓDSZER	40
4. EREDMÉNYEK	42
4.1. A magyar és spanyol területfejlesztési modell	42
4.1.1. Területfejlesztési törvény és koncepció	42
4.1.2. A területfejlesztés hazai pénzügyi eszközei	46
4.1.3. A magyar és spanyol intézményrendszer	49
4.1.4. Területi beosztás és régiók	55
4.2. Területfejlesztés Castilla y Leónban és Dél-Dunántúlon	69
4.2.1. A régiók néhány főbb jellemzője	69

4.2.2. Demográfiai sajátosságok	72
4.2.3. A régiók településszerkezete	76
4.2.4. A régiók gazdasága	78
A bruttó hazai termék alakulása	78
Külföldi érdekeltségű vállalatok	83
Foglalkoztatás, munkanélküliség	88
4.2.5. Területfejlesztési célok és finanszírozásuk	92
Az 1989-1993 közötti időszak	93
Az 1994-1999 közötti időszak	95
A 2000-2006 közötti időszak	98
A 2007-2013 közötti időszak	104
4.2.6. Az uniós támogatások hatása	114
4.3. A turizmus, mint területfejlesztési tényező	121
4.3.1. A spanyol turizmus szerepe és fejlődése	121
4.3.2. Turizmus Castilla y Leónban	124
4.3.3. A Castilla y leóni turisztikai marketing	128
4.3.4. A dél-dunántúli turizmus sajátosságai	133
4.4. A migráció, mint területfejlesztési kérdés	137
4.4.1. A spanyolországi migráció jellemzői	137
4.4.1. A castilla y leóni migráció	146
4.4.3. A magyarországi és dél-dunántúli migráció	151
5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK	156
6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	161
7. ÖSSZEFOGLALÁS	163
8. SUMMARY	169
9. KÖSZÖNETNYÍLVÁNÍTÁS	175
10. IRODALOMJEGYZÉK	176
11. TÁBLÁZATJEGYZÉK	194

12. ÁBRAJEGYZÉK	197
13. A DISSZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉBEN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK	198
14. A DISSZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉN KÍVÜL MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK	201
15. SZAKMAI ÉLETRAJZ	202

BEVEZETÉS, ELŐZMÉNYEK

Spanyolország európai uniós csatlakozást követően bekövetkezett fejlődése már egyetemi tanulmányaim alatt felkeltette figyelmemet. Ez a fejlődés nem csak gyors, de egyenes vonalú is volt azóta, hogy Spanyolország 1986-ban belépett az Európai Unióba. Spanyolországot sokáig az Európai Unió egyik „siker országaként” emlegették, amelynek regionális politikáját, szintén siker történetként aposztrofálták.

Szilágyi István professzor hívta fel a figyelmemet a spanyol Castilla y León régióra, mint olyanra, amelynek tanulmányozása területfejlesztési szempontból is tanulsággal szolgálhat számunkra. Már a szakdolgozatomban is elkezdtem ezzel a témával foglalkozni.

Az egyetem elvégzése után kutatási céllal kétszer jártam Spanyolországban és személyesen is tapasztaltam azt a fejlődést, amit többek között a Castilla y León régió felmutatott: a régió egy főre jutó jövedelme 1986-ban, – az EU csatlakozás évében – az EU átlag 63%-át tette ki, 2008-ban viszont már elérte az EU átlagát. Komoly eredményeket értek el a turizmus fejlesztésében, nem kevésbé a területi egyenlőtlenségek mérséklésében is.

Tapasztaltam negatív tendenciákat is, mint például a lakosság (különösen a falusiak) rohamos előregedését, a régióból (főleg a falusi térségekből) történő elvándorlást, a külföldi bevándorlás gyorsulását és a gazdasági válsággal felerősödő migrációs problémákat stb.

Castilla y León régió több szempontból, – így a demográfiai helyzet, a viszonylagos elmaradottság, a gazdaság és foglalkoztatás gondjai a turizmus szerepe stb. – hasonlít a Dél-Dunántúlra. Ezért is választottam disszertációm témájaként e két régió területfejlesztésének és területi

fejlődésének összehasonlítását. Érdekelt az is, hogy a régió fejlődése mennyiben köszönhető az uniós támogatásoknak és mennyiben írható a regionális politika javára.

Kutatómunkám során a területfejlesztés több fontos elemére, így főként a regionalizmusra, a gazdaságra, az európai uniós támogatásokra, a turizmusra és a migrációra koncentráltam, és az elért részeredményeket folyamatosan publikáltam. Eddig 20 tudományos cikket írtam (ebből 8 – at idegen nyelven) a témából és előadással vettem részt migrációval foglalkozó tudományos konferenciákon.

A disszertációban vizsgált időszak Spanyolország uniós belépésével (1986) kezdődik és átnyúlik a gazdasági válság első két évére (2008-2009). Erre az időszakra nézve a válság okozta hatásokra is igyekszem kitérni. Nem foglalkozom viszont a 2010. év után felszínre került nagyfokú eladósodással, a munkanélküliség megugrásával és az ezzel járó egyéb problémákkal, mert ezek olyan témaköröket érintenek, amelyek meghaladják a disszertációban vállalt feladatokat.

1. A DISSZERTÁCIÓ CÉLKITŰZÉSEI

Doktori értekezésem célkitűzése a spanyol Castilla y León és a magyar Dél-Dunántúl régiók társadalmi gazdasági helyzetének elemzése és összehasonlítása, a területfejlesztés hasonló és eltérő vonásainak bemutatása és értékelése.

A célkitűzések megvalósítása érdekében az alábbi feladatok elvégzésére vállalkozom:

1. Elemzem a magyarországi és a spanyolországi *regionalimust*. Arra vagyok kíváncsi, hogy vajon a Spanyolországban bevált régiórendszer működésének vannak-e számunkra is hasznosítható tapasztalatai?
2. Bemutatom a magyar és a spanyol *területfejlesztés szabályozását*, a támogatási és intézményrendszert, valamint az országos és regionális *területfejlesztési terveket és programokat*. Összehasonlítom, elemzem és értékelem a *célokat* és programokat.
3. Megvizsgálom Castilla y León és a Dél-Dunántúl *gazdasági fejlettségét, demográfiai és foglalkoztatási helyzetét* és ezek területfejlesztési összefüggéseit.
4. Külön alfejezetet szánok a *turizmusnak*, mivel ez az „ágazat” mindkét régióban a területfejlesztés fontos tényezőjének, húzóerejének számít.
5. Hasonlóképpen külön alfejezetben foglalkozom a *migrációval*, mert a külföldi bevándorlás kezelése Spanyolországban és Castilla y Leónban területfejlesztési szempontból is figyelmet érdemel.

2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A szakirodalmi áttekintésben a területfejlesztés értelmezésével, a területfejlesztés pénzügyi támogatásával, a regionalizmus és a regionalizáció kérdéseivel, az Európai Unió területi statisztikai rendszerével, valamint a különböző területfejlesztési dokumentumok kidolgozásával és rendeltetésével foglalkozom.

2.1. A területfejlesztés értelmezése

A területfejlesztés értelmezését illetően a területi kutatásokban, a tervezésben és a fejlesztési gyakorlatban nem alakult ki egységes fogalmi rendszer. Uniós csatlakozásunk sem egyszerűsítette, hanem inkább tovább bonyolította fogalomhasználatunkat. Ennél fogva egymás mellett élnek örökölt és újonnan kapott kategóriák (*Faragó 2010:1*).

Zavarja a tisztánlátást az is, hogy a területfejlesztés fogalma mellett „a köznyelvben, a sajtóban, sőt esetenként a hazai jogszabályokban is gyakran találkozunk a területfejlesztéssel rokon, illetve ahhoz szorosan kapcsolódó kifejezésekkel. Ilyenek például a területpolitika, a regionális politika és a vidékfejlesztés, vagy uniós viszonylatban a strukturális politika és a kohéziós politika kifejezések” (*Szigeti 2006:7*).

Gordos Tamás kimutatja, hogy „a területfejlesztésre nemcsak Magyarországon, hanem más uniós tagországban sincs egységes definíció” (*Gordos 2007:3*). Az angol „regional development”, a német „Regionalentwicklung”, a spanyol „desarrollo regional” nem fedti teljesen a magyar „területfejlesztés” fogalmát.

A fenti idegen nyelvű kifejezések tágabb fogalmat jelentenek a magyar területfejlesztés fogalmánál, mert az előbbieken inkább a fejlődés, az utóbbiban pedig inkább a fejlesztés kerül hangsúlyozásra (desarrollo, Entwicklung, development = *fejlődés*, azonban a magyar nyelvben van külön *fejlesztés* szó).

Érdemes tehát előjáróban a területfejlesztés fogalmát tisztázni, annak ellenére, hogy a fogalmat sok kutató definiálja.

Faragó szerint „*a területfejlesztés* mindazt tartalmazza, ahogyan a közösségi szféra (parlament, kormány, önkormányzat, stb.) hatni próbál a különböző tevékenységek térbeli megoszlására. Racionális területfelhasználás, környezeti szempontokat szem előtt tartó kiegyensúlyozottabb fejlesztés, szerkezet átalakítás és egyéb társadalmi és gazdasági célok megvalósítására való törekvések mind ide tartoznak. Röviden megfogalmazva a területfejlesztés a térhasználat tudatos irányítását jelenti.” (Faragó 2010:5).

Faragó nem csak a területfejlesztést definiálja, hanem a *területi politikát* is meghatározza, nevezetesen a területfejlesztés egyik alrendszerének tekint. Felfogása szerint a területi politika

- közfeladat (amely képes megvalósítani a szakpolitikák és a konkrét fejlesztések területi harmonizációját),
- tudatos hatásyakorlás (amely a térszerkezeti átalakulás indukálását képes elősegíteni),
- jövő orientált beavatkozás az adott közösség nevében,
- képes érvényesíteni gazdaságpolitikai (versenyképességi) és társadalompolitikai (kohéziós, szolidaritási) szempontokat,
- négy alrendszere van: területpolitikai (célmeghatározás, döntéshozás), szabályozási (közvetítő, korlátozó), szervezeti

(működtető) és eszközök alrendszer. Az eszköz alrendszeren belül kiemelten fontos szerepe van a tervezésnek (*Faragó 2010:5-6*).

Bartke szerint a területfejlesztés „a spontán regionális gazdasági-társadalmi folyamatokat törekszik kisebb-nagyobb emberi közösségek befolyása alá vonni”. (*idézi: Gordos 2007:3*).

Szigeti szűkebb értelemben területfejlesztésről, tágabb értelemben területfejlesztési politikáról beszél. Területfejlesztés alatt a területi különbségek csökkentését és a kiegyensúlyozott területi fejlődés elősegítését érti. A területfejlesztési politikát pedig ágazatokon túlmutató, azokat átfogó, integráló közpolitikaként” értelmezi (*Szigeti 2006: 9*). Megfogalmazása szerint „a területfejlesztés alapvetően a területi dimenzióval – azaz a térszerkezettel, és a területi folyamatokkal – foglalkozik, azok kedvező befolyásolására, fejlesztésére törekszik.” (*ugyanott:7*).

A területfejlesztéssel összefüggésben Vajdáné Horváth Piroska is a térségi gondolkodásra teszi a hangsúlyt. Megfogalmazása szerint „a területfejlesztés alapja a helyi cselekvés – térségi gondolkodás” (*Vajdáné, 2006:1*).

Enyedi Györgynél már külön jelenik meg a területfejlesztés és a politika. Enyedi „a területfejlesztést olyan kormányzati beavatkozás-sorozatnak tekinti, amely a regionális fejlődés spontán folyamatait korrigálja. A korrekció célját a területfejlesztési politika határozza meg”. (*Enyedi 2000:13*).

Amíg Enyedi területfejlesztésről és területfejlesztési politikáról beszél, addig Salamin a területi politika és a területfejlesztés között húzza meg a vonalat. Salamin szerint a területfejlesztés a területpolitika hatáskörébe tartozik: a „...területpolitika az állam (közösség) területi jellegű beavatkozásainak alapjául szolgáló területi jellegű célok

összefüggő rendszere. Tárgya a területi folyamatok alakítása, a térbeli működés befolyásolása, területi hatékonyság vagy harmónia, stabilitás biztosítása, területi érdekek, értékek, erőforrások védelme, erősítése, kiaknázása.” (Salamin 2009:1).

Sarudi is megkülönbözteti egymástól a területfejlesztési politikát és a területfejlesztést. A területfejlesztési politikát elméleti, ideológiai és cselekvési rendszernek tartja, amelynek célja „a meglévő térbeli állapotokon való változtatás, vélt vagy valós előnyök elérése”. Ide sorolja a „megvalósítás eszközeit és a tevékenység objektivációit is”. „A területfejlesztést átfogó, összefoglaló kategóriáinak” tekinti, a „régio-, a településhálózat-és a településfejlesztést ennek részeiként értelmezi” (Sarudi 2000:7).

Az OECD értelmezése szerint „a területi politika szerepe a területi dimenzió kiemelése, explicitté tétele. A területi politika olyan átfogó cselekvéssorozat, amelyet a kormányzatok a területrendszer kiegyensúlyozott fejlődése, a térségek közötti különbségek csökkentése, valamint a népesség és a gazdasági tevékenységek kiegyensúlyozottabb eloszlásának ösztönzése érdekében foganatosítanak. A területi politika nem csupán területi tervezés, regionális politika, valamint a város és vidékfejlesztés kombinációja, hanem a központi kormányzat által tett minden olyan cselekvést magába foglal, amely az országot alkotó területi egységek (régiónok) növekedését elősegíti. A területek közötti különbségek, egyenlőtlenségek csökkentésére törekszik, különösen a fejlődési lehetőségek tekintetében” (OECD 2001:13, 15).

Magyarországon a *területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény (1996: XXI. tv.)* az alábbiak szerint határozza meg a területfejlesztés és a területfejlesztési politika fogalmát.

„5.§ A törvény alkalmazásában:

a) *területfejlesztés*: az országra, valamint a térségeire kiterjedő

aa) társadalmi gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása,

ab) rövid, közép és hosszú távú átfogó fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása a fejlesztési programok keretében, érvényesítése az egyéb ágazati döntésekben,

d) *területfejlesztési politika*: az ország és az egyes térségek területi fejlődése fő irányainak, fejlesztési stratégiai céljainak és az ezek elérését segítő legfontosabb eszközöknek hosszú időtávra szóló meghatározása és érvényesítése.”

Sorolhatnánk tovább a megnevezéseket, amelyek a társadalom és a gazdaság térbeli sajátosságait, változásait igyekeznek leírni. Rendet tenni e fogalmak között nem egyszerű feladat, de talán nem is érdemes. Inkább azt hangsúlyozzuk, hogy a mi felfogásunk szerint Rechitzer– Smahó megfogalmazása tekinthető helyesnek, ami elválasztja egymástól a politikát és a fejlesztést. Eszerint „a *területi politika* egy olyan közpolitika, amely az adott ország térbeli szerkezete alakításának hosszútávon érvényesülő elveit, irányait, cél-és eszközrendszerait határozza meg. A *területfejlesztés* ezzel szemben a területi politika megvalósításának eszközeit, szabályait, intézményeit és menedzsmentjét foglalja magában” (*Rechitzer – Smahó 2011:32-33*)

2.2. A területfejlesztés és a regionális politika viszonya

A területfejlesztéshez hasonlóan eltérő nézetekkel találkozhatunk a regionális politika értelmezését illetően is.

Faragó a regionális politikát a *területfejlesztés egyik célterületének* tekinti. Abból indul ki, hogy a fejlesztési célterületeknek mikro-, mezo- és makroszintjei vannak. A magasabb szintű területegységek szükségszerűen magukba foglalják az alsóbb szinteket és fordítva, a magasabb szintek a kisebb téregységek agglomerátumai. Az országos és az országos szint alatti területi szintek nem azonos szerepet töltenek be, funkcióik és feladataik eltérnek egymástól. Az eltérő funkciók és feladatok miatt a területfejlesztés az adott területi szintnek megfelelő sajátosságokkal rendelkezik. Ennek megfelelően beszélhetünk településfejlesztésről, kistérség-fejlesztésről, régiófejlesztésről, de város és vidékfejlesztésről is (*Faragó 1994*).

Illés Iván a regionális politika tartalmát illetően kétféle megközelítést használ. Megkülönböztet *nyugat-európai megközelítést*, amikor is „a magánszektor telepítésének és tevékenységének orientálását, ösztönzését értik a központi politika által kitűzött térbeli struktúraváltozás érdekében” (*Illés 2008:58*). Ezzel szemben a „*középkélet-európai* országokban a regionális politika (területfejlesztés) értelmezése az előbbinél szélesebb, mert az önkormányzatok fejlesztéseinek finanszírozása és az állami tevékenységek szélesebb köre is beletartozik” (*Illés 2008:58*).

Pálné Kovács I. a regionális politika jellemzői közül azt emeli ki, hogy „a regionális politika [...] olyan közpolitika, amelyik nem fér el a közhatalmi, igazgatási, döntési és igazgatási eszközrendszer keretei között, hanem alapvetően horizontális struktúrában, a közhatalmi

szektorból kilépve a magán és civil szektorral partnerségben, az ösztönző, rásegítő módszereket preferálva érvényesül. A regionális politika tehát átlépi a szektorális, ágazati határokat, hálózatot épít, gyakran piaci módszereket vet be, s ezzel jelentős innovációs kényszert gyakorol a nemzeti közigazgatásokra.” (Pálné, 2003:7).

Felfogásunk szerint a regionális politikát kétféleképpen érdemes értelmezni. Egyrészt klasszikus (hagyományos) értelemben vett regionális politikaként, más néven régiópolitikaként, másrészt az Európai Unió egyik közösségi politikájaként.

Hagyományos értelemben a regionális politikát a területi politika egyik szintjének, régiókra összpontosító (fókuszáló) közpolitikának¹ tekinthetjük. Ennek megfelelően a régiópolitikát a különböző fokú önállósággal, ennek megfelelő eszközökkel és intézményekkel rendelkező régiók, középszintű területi egységek fejlesztési céljainak rendszereként értelmezzük, amit a területi egység legitim hatalmi szervei és fejlesztő szereplői alakítanak ki” (Rechnitzer - Smahó 2011:81).

A másik értelmezés szerint a regionális politika, mint az *Európai Unió egyik közösségi politikája* már a kialakulásától kezdve egységes célkitűzések és alapelvek szerint működik.

A közösségi regionális politikát hivatalosan létrehozó Egységes Európai Okmány (1987) 130/a és 130/e cikkelye a *regionális politika fő*

¹ A közpolitikához tartoznak az *ágazati vagy szektorális politikák*. Egy-egy közösségi funkciórendszer gondozását tekintjük szektorális politikának. Az *iparpolitika egy klasszikus közpolitika (szakpolitika)*, amelynek célja, hogy az ipari termelés feltételeinek javítása, a termelési potenciálok fokozása megfelelő – a politikai szereplők által elfogadott – irányban történjen. Az innovációs politika, horizontális politika, amely erősen kötődik az ipari termeléshez, de alakítását befolyásolja az oktatáspolitiká, a pénzügypolitika és a tudománypolitika. Vagyis más politikákból vesz át elemeket, s azokat „átgyúrja” az új funkciók, az új tevékenységek értelmezési tartományai alapján.

célját a Közösség különböző fejlettségű és szerkezetű térségei közti gazdasági és szociális kohézió erősítésében határozta meg, a méltányosság az igazságosság és a szolidaritás elveinek érvényesítésével.

2.3. A területfejlesztés és vidékfejlesztés kapcsolata

A területi politika szoros kapcsolatban van az ágazati politikákkal, hiszen azok fejlesztési célkitűzéseire igyekszik területi szempontokat adni. Pálné Kovács Ilona a területi politika és az ágazati politikák közötti különbséget a célrendszer és az eszközök különbözőségében látja. „A területi politika éppen abban különbözik leginkább a klasszikus ágazati politikáktól, hogy sokkal átfogóbb célrendszere van, amihez értelemszerűen komplexebb eszközökre van szükség, ráadásul olyan eszközökre, amelyek alkalmasak a különböző érdekeltségű szereplők, térségek közötti verseny káros következményeinek a korrigálására, egyensúlyozására.” (Pálné 2003:43).

A területfejlesztés és a vidékfejlesztés kapcsolatával összefüggésben Kulcsár és Walter három véleményt különböztet meg (Kulcsár 1998; Walter 2006:34):

1. „a vidékfejlesztés a területfejlesztésnek alárendelt tevékenység,
2. a vidékfejlesztés és a területfejlesztés között nincs értelmezhető viszony,
3. a vidékfejlesztés és a területfejlesztés között sajátos mellérendelt viszony áll fenn”.

Buday-Sántha Attila nem fogadja el a fenti véleményeket, mert szerinte „a vidékfejlesztés a területfejlesztés egy sajátos területe, egyik, az agrártérségekre jellemző iránya, amely komplex jellegű, együtt kezeli a gazdasági, szociális és ökológiai kérdéseket” (Buday-Sántha 2011).

Faragó sem ért egyet a területfejlesztés és vidékfejlesztés Kulcsár és Walter által kifejtett viszonyával. „A területi munkamegosztásban a különböző területek, tércategóriák területfejlesztési feladatait azok problémáinak, típusainak és funkcióinak figyelembevételével oszthatjuk meg. Ha az ilyen típusú sajátos problémáknak megfelelően osztjuk fel a területfejlesztést, akkor kapjuk a városfejlesztést és vidékfejlesztést, amely bizonyos értelemben egymás komplementerei, másrészt az interdependencia következtében együtt is értelmezhetők (együtt kezelendő kérdések). E két fejlesztést a legtöbb esetben azért sem célszerű teljesen szétválasztani, mert számos, a falvakat, azok gazdaságát és társadalmát érintő probléma a városban, vagy azokkal együtt orvosolható. Tehát helytelen a terület,- és vidékfejlesztés megosztás, város és vidékfejlesztés fogalomhasználat viszont létezik”. (*Faragó 2010:2*).

Faragóval szemben Kelemen Eszter különbséget tesz a területfejlesztés és a vidékfejlesztés között. Szerinte „a területfejlesztés olyan regionális vagy kistérségi szinten történő fejlesztést jelent, amely nagyvárosokat, illetve a nagyvárosok és vonzáskörzetük kapcsolatát is figyelembe veszi, a vidékfejlesztés egy kisközösségre (apró falura) éppúgy vonatkozhat, mint egy egész régióra, ha az rurális² jellemzőkkel (pl. az OECD definíciója szerint alacsony népsűrűséggel, a mezőgazdasági termelés jelentős szerepével és elmaradott infrastruktúrával) bír” (*Kelemen 2000:31*).

² Amíg Magyarországon a vidék döntően a falut (gyakran az „elmaradott” falusi tért) jelenti, addig Európa fejlett országaiban a rurális terek alatt az olyan kisvárosokat is értik, amelyek környékén jelentős a mezőgazdaság (*Faragó 2010*). A vidék („rural”) fogalom alatt Spanyolországban is az uniós felfogást fogadják el.

A vidékfejlesztés (vidékpolitika) a mi olvasatunkban a területi politika része, annak egyik alrendszeré, szakpolitikai alkotója. Célja a lehatárolt és funkciójában sokszínű vidéki térségek felzárkóztatása, olyan hosszútávon érvényesülő célok és irányok kijelölése, amelyek hozzájárulnak a vidék erőforrásainak legkedvezőbb hasznosításához, s egyben a társadalom és gazdaságrendszerébe történő még teljesebb integrálásához (*Sarudi-Csanádi 2012*). A vidékpolitika sajátossága, hogy „határozottan kapcsolódik az agrárpolitikához. Sikeres vidékpolitika csak stabil, kiegyensúlyozott, hosszútávon érvényesülő agrárpolitika mellett alakítható ki” (*Buday-Sántha 2009*).

A vidékpolitika kötődik a környezeti politikához is, hiszen a táji, természeti értékek megóvása, fenntarthatósága a vidéki terek működésének meghatározó kritériumait jelentik. A vidék jövőjére és alakítására vonatkozó elképzelések, az azok megvalósítását befolyásoló szakpolitikák közül kiemelendő még a foglalkoztatáspolitikai és a szociális politika, mint a vidéken élők életkörülményeit meghatározó szakpolitikák. További szakpolitikák már a területi politikán, annak speciális cél-és eszközrendszerén keresztül érvényesülhetnek (*Rechnitzer-Smahó 2011:114*).

Az Európai Unióban a vidékfejlesztés a közös agrár-és vidékfejlesztési politika része, 1992 óta annak második pillére. Az Európai Unió 2007-től a vidékfejlesztés pénzügyi eszközeit is átcsoportosította a kohéziós politikától az agrárpolitikához.

2.4. Regionalizmus és regionalizáció

A régióhoz kapcsolódó földrajzi jelenségek és folyamatok kettős természetűek. Ennek megfelelően különbséget tehetünk a regionalizmus

és a regionalizáció jelensége, mint a régiót megteremtő folyamatok között (*Lorenz, D. 1991*). Azt a mozgalmat, amely a hagyományos régiók identitásának és autonómiájának helyreállítását tűzte ki célul regionalizmusnak, és azt az állami, törvényhozási aktust, amely e mozgalom igényeinek eleget tesz, nevezzük regionalizációnak (*Illés 2008:99*).

A *regionalizmus* tehát régióalakítási folyamat, amely magába foglalja mindazon térszerveződési kezdeményezéseket és törekvéseket, amelyek egy-egy területi egység sajátosságait, kulturális és etnikai adottságait igyekeznek érvényesíteni az állam területi beosztásában. E törekvések mögött a közös politikai vagy történelmi múlt, a gazdálkodási szerkezet, az infrastruktúra egységes rendszere, az erős összetartozás és a népesség erős régiótudata húzódik meg. Ilyen folyamat például az, amikor a történelmileg összetartozó térségek a regionális önrendelkezési mozgalmak eredményeként nagyobb önállóságot vívnak ki maguknak. A regionalizmus jellemzője, hogy „*alulról felfelé*” irányuló régióalakítási folyamat, ami a hetvenes években bontakozott ki Nyugat Európában, és számos esetben szerencsésen találkozott a „*felülről lefelé*” irányuló regionalizációs törekvésekkel (Spanyolország, Olaszország, Belgium), így erősítette a kialakuló régiókat, elősegítve azok lehatárolását, illetve szervezeti-intézményi rendszerének megteremtését” (*Régiók Európája... 2002*).

Az európai regionalizmus egyik pillérét a *decentralizáció* jelenti, amely a nemzetállamokon belüli új hatalmi munkamegosztást

eredményezte, amikor is a nemzetállami regionális politikát a régiók saját politikája váltotta fel.³

Az Európai Unióban a *regionális decentralizáció* támogatói a legfejlettebb régiók,⁴ hiszen elsősorban ezek a területek az egységes piac, a gazdasági és monetáris unió nyertesei (*Armstrong, H. W.-Vickerman, R. W. 1995*). A regionalizmus másik éltető forrása az Európai Unió gyorsan elmélyülő szervezeti, működési és finanszírozási reformja. Az uniós bürokrácia nem annyira a nemzetállamokat, hanem az egyre nagyobb szerephez jutó régiókat tekinti partnernek (*Amin, A.-Tomaney, J. 1995*).

Glatz Ferenc a létező *regionalizmus három formáját* különbözteti meg (www.inco.hu):

- Első lehetőség a regionális együttműködés, vagyis a meglévő *területi-igazgatási egységek* közötti kapcsolattartás, együttműködés. Ez az állami területeknél nagyobb területi egységeken az állami adminisztrációk együttműködését jelenti (pl. a Visegrádi Négyek kooperációja).
- A regionalizmus második fokozata az *államok* egymással szomszédos területeinek szorosabb együttműködése (pl. eurorégiók, határon átnyúló együttműködések, mint például hazánkban a Kárpátok Eurorégió, vagy az Alpok- Adria Munkaközösség stb.).

³A második világháború után a demokrácia helyreállításának egyik jelszava volt a decentralizáció. A szövetséges hatalmak ebben (is) látták a biztosítékát, hogy megakadályozzák a totális rendszerek visszatérését. Németországot és Ausztriát föderális államként állították helyre, Olaszország alkotmányába beiktatták a regionalizmus szükségességét, *Spanyolországban* a Franco rendszer megszüntetése után ugyancsak regionális autonómiákat hoztak létre (*Illés 2008:100*).

⁴A legfejlettebb régiók a regionális decentralizációban a nagyobb érdekérvényesítés lehetőségét is látják.

- Harmadik szinten az *országon belül* az állami központtól függetlenül kerülnek az egyes regionális egységek egymással szoros kapcsolatba.

A *regionalizáció* a regionalizmussal szemben egy „*felülről lefelé*”, (pl. állami vagy intézményi szintről) irányított és szabályozott közigazgatási, politikai folyamat. A régiók kialakításának az a módja, amikor a *központi kormányzat kezdeményezésére* történik meg a valamilyen jellemzők alapján elkülönített területi egységek kijelölése (*Süli-Zakar 2003*).

A felülről való szerveződés egyik prototípusa a francia forradalom után létrehozott *új nemzeti állam*. Ennek az államnak az első dolga volt, hogy eltörölte a hagyományos rendi tartományokat, és helyette teljesen új, szabványosított területi egységeket hozott létre. Ezek az új területi egységek teljes egészében a központi hatalomtól függtek, annak utasításait hajtották végre (*Illés 2008:98*).

A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején mozgalom indult a „*háromszintes Európa*” a „*Régiók Európája*” megteremtésének, a középső regionális szint hatásköre növelésének, de főleg az európai integrációs folyamatokba való nagyobb beleszólásának érdekében. A mozgalom sikerének csúcsát 1993-ban a Maastrichti Szerződés aláírása jelentette. A szerződés három olyan lényeges elemet tartalmazott, amelyek a regionalizmus, a regionális szint EU-n belüli egyértelmű térnyerését jelentették.

Ezek az elemek a következők (*Illés 2008:100*):

- A szubszidiaritás elvének megjelenése a szerződésben.
- A Régiók Bizottságának, mint az Európai Tanács és az Európai Bizottság mellett működő tanácsadó, véleményező szervezetnek a létrehozása.

- Annak lehetővé tétele, hogy az Európai Tanácsban, az Európai Unió legfőbb döntéshozó szervében egyes üléseken a szövetségi államokat ne azok központi kormányai, hanem maguk a tartományok képviselhesék.

A regionalizmus és a regionalizáció – mint két térségszervező folyamat - egymást kiegészíti, erősíti, vagy éppen gyengíti, akadályozza. A folyamat kettős természete alapján a regionalizmus elsődlegesen horizontális integrációt, a regionalizáció döntően vertikális integrációt jelent.

A regionalizmus és a regionalizáció közötti kapcsolatot elemezve Temesi rámutat arra, hogy az 1970-es években sok nyugat-európai ország átlépett a regionalizusból a regionalizációba. Ezen országok közé sorolja Spanyolországot is, ugyanakkor megjegyzi, hogy a decentralizáció szükségességéről már Franco halála után közmegegyezés született, azonban a mikéntjéről nem. Felhívja a figyelmet arra, hogy „a spanyol regionalizáció sikeres megvalósítása több tényező együttes hatásának az eredménye.” Azon az állásponton van, hogy az 1978-as Alkotmány „kompromisszumot tükrözött a rövid távú regionalista modell és a hosszú távú föderalista modell között”. Ez a kompromisszum jelenleg is működik, de nem tudni mit hoz a jövő. Úgy véli, hogy a „spanyol regionalizáció folyamata még nem zárult le. Nem lehet megjósolni, hogy vajon Spanyolország a föderalizmus felé halad vagy regionalizált állam marad-e [...]” (Temesi 2006:139).

Szilágyi István a *spanyol regionalizmusnak* a decentralizációra és a demokratizmusra kifejtett hatását vizsgálva fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy „a tizenhét önkormányzati közösség (régio-H.P.) együttműködésén alapuló autonómia modell megteremtésével a spanyol demokrácia nemzetközi szempontból is példaértékű szerepet játszott egy több száz éves probléma megoldásában. Az 1979 és 1983 között

kialakított rendszer máig életképesnek bizonyult [...] jogi értelemben fél-föderális rendszer jött létre” (*Szilágyi 2010:24*). Spanyolországban „[...] az ország történetében példa nélkül álló decentralizáció és demokratizálódási folyamat zajlott le. Az autonómiák állama napjainkban föderális rendszerekre jellemző sajátosságokat mutat [...] az intézményi berendezés az állandó mozgás állapotában van [...] az autonóm közösségek fél-föderalizmusától a föderalizmus irányába vezető változások a kilencvenes évek második felétől gyorsultak fel [...]. Reális alternatívaként felmerült az önálló nemzet státuszát elnyert Barcelona székhelyű autonóm tartomány (Katalónia) Spanyolországból történő kiválása is.” (*ugyanott, 28. o.*).

A spanyol régióktól eltérően a *magyarországi régiók* nem rendelkeznek saját képvisellel, választott önkormányzattal. A regionális területfejlesztési tanácsok 2006 és 2012 között delegációs elven álltak fel (főként a kormány és az önkormányzatok képviseltetik benne magukat), és így működtek egészen a 2012. évi megszüntetésükig.

Az Európai Unió tagállamai a regionalizáció és decentralizáció helyzete, stádiuma, valamint az állami berendezkedés szempontjából – bizonyos egyszerűsítésekkel – négy csoportba sorolhatók (*Horváth 1998, 2003; Sarudi 2003; Illés 2008; Pálné Kovács I. 2009*):

1. *Föderalista (szövetségi)* berendezésű országokban igen erős történelmi előzményekre épül a regionalizmus. A nemzeti egység többnyire késve következett be, s az országrészek elkülönültségének tudata napjainkig is erős maradt. A tartományok a történelmi hagyományok következtében nagyfokú önállósággal, saját kormánnyal, parlamenttel, adózással, költségvetési és törvényhozási kompetenciákkal rendelkeznek, s „önkéntes” szövetséget alkotnak. A szövetség, a központi kormányzat a közös ügyek szabályozását, a

közös feladatok ellátását végzi. Ebbe a csoportba sorolható Ausztria, Németország, Belgium.

2. A *decentralizált unitárius államokban* „felülről lefelé” irányuló területszervezési kezdeményezés eredményeként jöttek létre régiók. Ebben az államszerkezetben a régiók jogait az alkotmány nem tartalmazza, ám számos közügyet telepítenek helyi, illetve regionális szintre, amiket vagy választott, vagy kinevezett szervekre bíz a központi állam. A származtatott jogköröket azonban vissza lehet vonni vagy különböző feltételek esetén mérsékelni lehet. Ebbe a csoportba tartozik: Csehország, Dánia, Finnország, Franciaország, Litvánia, Szlovákia, Svédország, Hollandia.
3. A *regionalizált unitárius államokban* a régiók „felülről lefelé”, azaz a központi kormányzat kezdeményezésére kerültek kijelölésre. Ezeknek az országoknak a többségében az alkotmány biztosítja a régiók jogosítványait, világos politikai hatáskörmegoszlás van a központ és a régiók között, de állami jelleg nélkül. A régióknak – mint az állam közfeladatokat ellátó területi egységeinek – fontos szerepük van a hatalomgyakorlásban és közvetlenül választott népképviseléssel rendelkeznek. Törvényhozó jogköreik azonban korlátozottak, és költségvetési (pl. adókivetési) jogaikat csupán a központi kormányzati szervek által engedélyezett keretek között gyakorolhatják. Ebbe a csoportba sorolható Olaszország, Málta, Spanyolország, Lengyelország, Egyesült Királyság.
4. S végül beszélhetünk *unitárius államokról*, ahol bár teljes vagy korlátozott önállósággal rendelkező régiók nem találhatóak, viszont a helyi önkormányzatok széles körű feladatokat kapnak, amelyek megvalósításához a központi költségvetés biztosít forrásokat. A létrehozott régiók ily módon döntően tervezési-fejlesztési funkcióval

rendelkeznek és egy nagyobb térség jövőbeli alakításához szükséges fejlesztések fogadásának színterei lesznek. E csoportba tartozik Bulgária, Ciprus, Észtország, Görögország, Magyarország, Írország, Lettország, Luxemburg, Portugália, Románia, Szlovénia.

A fenti államtípusokban – mint látható – eltérő a középszintű területi egységek önállósága, más és más a döntési jogkörök és hatáskörök decentralizációja. A decentralizációval kapcsolatos kérdéseket befolyásolja az államok közigazgatási szerkezete, amelynek figyelembevételével kialakították az unió statisztikai célú területi egységeit.

2.5. Az Európai Unió területi statisztikai rendszere

Az Európai Unió tagországai nagyon különböző méretűek, és a területi közigazgatási beosztásuk is eltér egymástól. A közigazgatási- területi egységek adatainak elemzése és összehasonlítása viszont csak nagyjából azonos méretű területi egységek esetében oldható meg.

Az Európai Unió Statisztikai Hivatala a luxemburgi székhelyű EUROSTAT megkísérelt egy *összehasonlítható méretű területi egységekből* álló rendszert, beosztást létrehozni, amely alkalmas a társadalmi-gazdasági folyamatok megfigyelésére és elemzésére, valamint a tagországok regionális gazdasági teljesítményének összehasonlítására, emellett a támogatások elosztásának és hatásvizsgálatának is alapegységeként szolgálhat. Ez a rendszer a *Statisztikai Célú Területi Egységek Nomenklatúrája* (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques – NUTS), amely a közösségi politika szintjén a strukturális alapok 1988. évi szabályozásakor jelent meg (1059/1988/EK), majd alkalmazását jogilag is szabályozták (1059/2003/EK) (1. táblázat).

1. táblázat. Az Európai Unió tagállamainak NUTS szintjei és közigazgatási egységei

Ország	NUTS-1		NUTS-2		NUTS-3	
	Megnevezése	Száma	Megnevezése	Száma	Megnevezése	Száma
Ausztria	Szövetségi államok csoportja	3	Szövetségi államok	9	Politikai körzetek csoportja	35
Belgium	Régió	3	Megye	11	Járás	43
Ciprus	Ország	1	Ország	1	Ország	1
Csehország	Ország	1	Körzetek csoportjai	8	Körzetek	14
Dánia	Ország	1	Régió	5	Megye	11
Egyesült Királyság	Tervezési körzet	12	Megyecsoport	37	Megye, városkörzet	133
Észtország	Ország	1	Ország	1	Megyék csoportjai	5
Finnország	Szárazföld Åland (1)	2	Fejlesztési régió	5	Megye	20
Franciaország*	Makro régió	9	Régió	26	Megye	100
Görögország	Fejlesztési régiócsoport	4	Fejlesztési régió	13	Járás	51
Hollandia	Makro régió	4	Megye	12	Rendezési körzet	40
Írország	Ország	1	Régiók	2	Tervezési régió	8
Lengyelország	Régiók	6	Vajdaságok	16	Podregiony	66
Lettország	Ország	1	Ország	1	Régiók	10
Litvánia	Ország	1	Ország	1	Megyék	6
Luxemburg	Ország	1	Ország	1	-	1
Magyarország	Statisztikai nagyrégió	3	Tervezési-statisztikai régiók	7	Megyék és Budapest	20
Málta	Ország	1	Ország	1	Szigetek	2
Németország	Land	16	Kormányzati körzet	39	Járás	429
Olaszország	Régiócsoport	5	Régió	21	Megye	107
Portugália	Régió	3	Regionális koord. tanács	7	Város-környék	30
Spanyolország	Autonóm közösség-csoport	7	Autonóm közösség	19	Provincia	59
Svédország	Nagyrégió	3	Fejlesztési régió	8	Megye	21
Szlovákia	Ország	1	Körzetek csoportjai	4	Körzetek	8
Szlovénia	Ország	1	Ország	1	Statisztikai régiók	12

1. táblázat folytatása

Ország	NUTS-1		NUTS-2		NUTS-3	
	Megnevezése	Száma	Megnevezése	Száma	Megnevezése	Száma
EU-25		89		254		1214
Bulgária	Körzet	2	Tervezési körzet	6	Oblasztyi	28
Románia	Makrorégió	4	Régió	8	Judet+Bukarest	42
EU-27		97		271		1303

* Franciaország tengerentúli területei nélkül

Forrás: http://ec.europa.eu/comm/eurostat/ramon/nuts/introannex_regions_en.html (letöltés: 2010.06.14) alapján saját összeállítás

A területi egységek főbb jellemzői:

- NUTS-1: a terület-beosztási rendszer legfelső szintje, ami az *országok nagyobb régiója*, illetve a közepes- és kisméretű országok esetében akár az egész ország is lehet. A NUTS-1 régiók az országok sok millió lakosú nagy körzetei. Számuk összesen 97. Közigazgatási egységet csak két szövetségi államban (Németország, Belgium) képeznek, a többi országban kisebb közigazgatási egységek statisztikai csoportosulását jelentik, illetve 11 tagállamban (pl. Ciprus, Észtország, Litvánia, Észtország, Luxemburg stb.) az egész országot tekintik egyetlen NUTS-1 régiónak.
- NUTS-2: a második szint a tulajdonképpeni *régió*. A régiók átlagban 1,5-2 milliós lakosságú nagy területegységek, amelyek száma 271. Ez a szint közelít legjobban az országok hagyományos közigazgatási és területi statisztikai rendszeréhez. Jelentőségét az adja, hogy ehhez a szinthez kötődik a strukturális alapok és a támogatások feltételrendszerének szabályozása, valamint a támogatást igénylő programok és projektek benyújthatósága. E szinten kell azokat a tervezési, programozási, ellenőrzési szervezeteket, szakmai intézményeket kiépíteni, amelyek a strukturális alapok kezeléséhez,

felhasználásához szükségesek. E szinten épült ki a legtöbb ország területi-közigazgatási beosztása. (*Sarudi 2003*).

- NUTS-3: A harmadik szint az előbbieknél kisebb, de a regionális politika szempontjából még fontos közigazgatási és tervezési egység, nagyjából a *magyar megye* területének megfelelő 300-800 ezer lakosságú területi egységeknek felel meg. Számuk 1303.

Bizonyos célterületek (pl. határ menti együttműködések) kijelölése és a támogatásra való jogosultság megállapítása e szint adatai alapján történik.

- LAU-1: a negyedik szint létrehozását az Unió a tagállamokra bízta. E területi egység nagyjából a *magyar kistérségeknek* felel meg.
- LAU-2: ötödik szintet mindenütt a *települések* jelentik, amelyek a legkisebb tervezési egységek, és helyi döntési területek.

A NUTS rendszer jelentőségét a statisztikai elemzési és összehasonlítási célú felhasználhatósága mellett az adja, hogy az első három területi egység az európai uniós alapok elosztásánál is fontos szerepet játszik.

2.6. A területfejlesztés pénzügyi eszközei az Európai Unióban

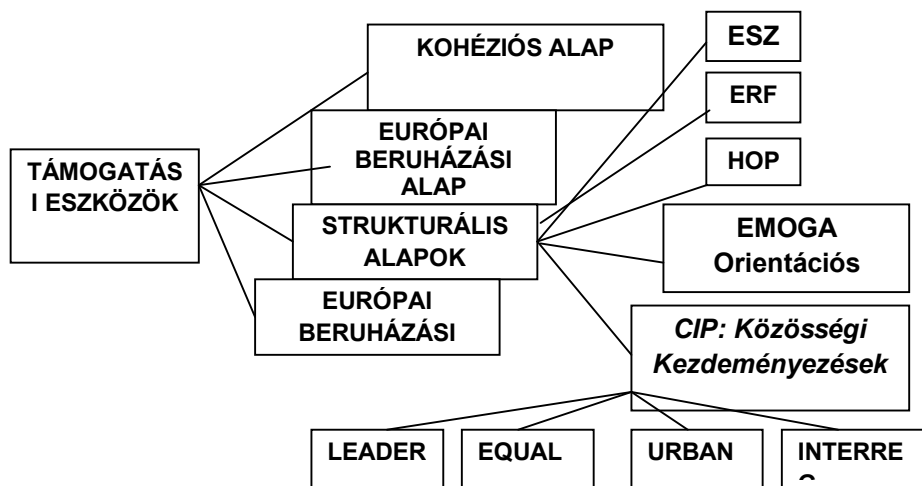
A területfejlesztés *pénzügyi eszközei* hazai és uniós támogatásokból, valamint hitelekből tevődnek össze. Most az uniós támogatásokkal foglalkozunk, mert ezek minden uniós országban azonosak.

Az uniós pénzügyi támogatások költségvetési időszakonként változnak (*1. ábra*).

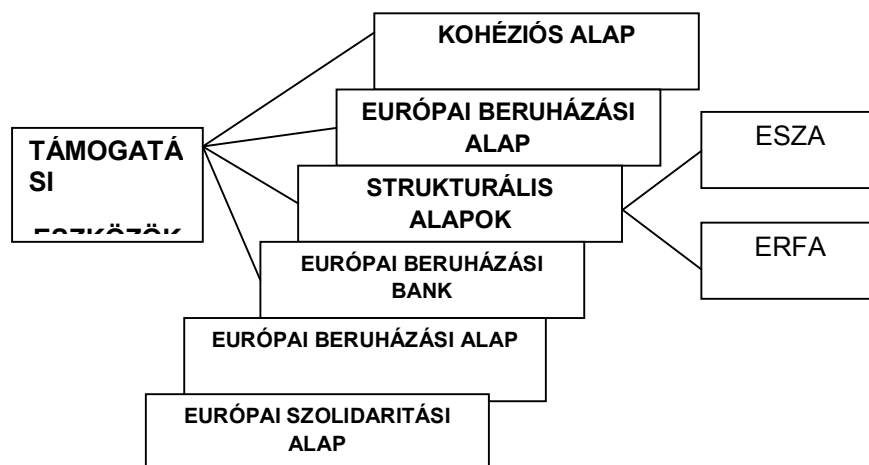
2000 és 2006, valamint 2007-2013 között az 1. ábrán szereplő alapok és eszközök (intézmények) segítették, illetve segítik az Európai Unió regionális politikájának (2004 óta kohéziós politikájának) megvalósulását.

1. ábra. A regionális (kohéziós) politika támogatási eszközei

A) 2000-2006 között

B) 2007-2013 között

Forrás: Rechnitzer -Smahó 2007, 94. alapján saját szerkesztés

A strukturális alapokat egészen 2006 végéig négy alap alkotta, 2007-től a Kohéziós Alap mellett két strukturális alap, az Európai Regionális

Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap maradt meg. Leválasztásra kerültek a közös agrárpolitikához, illetve a közös halászati politikához kapcsolódó finanszírozási eszközök, és új elnevezéssel, új működési szabályokkal létrejött az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) az EMOGA Orientációs részlege helyett, valamint az Európai Halászati Alap (EHA) a HOPE helyett.

Az 1997 óta működő pénzügyi támogatási alapok és intézmények a következők:

1. *Az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA)* az általános infrastruktúra és innováció fejlesztését, valamint a beruházások ösztönzését célzó programok részére nyújt támogatást. A közösségi regionális fejlesztési politika megvalósításának legfontosabb pénzügyi eszköze és a strukturális alapok által nyújtott támogatások több mint felét biztosítja. Az ERFA feladata a befektetések elősegítése és az unió régiói közötti fejlettségi szintkülönbségek csökkentése. Az alapból az uniós átlag 75%-ánál alacsonyabb fejlettségű régiók felzárkóztatását támogatják. A támogatások körét programozási időszakonként határozzák meg.
2. *Az Európai Szociális Alap (ESZA)* legfőbb funkciója a humán erőforrás fejlesztés támogatása. Ennek megfelelően az alap szakképzési projektekre, az emberi erőforrások fejlesztésére, magas szintű foglalkoztatás elérésére, a foglalkoztatással összefüggő szociálpolitikai intézkedésekre, a munka minőségének és termelékenységének javítására, valamint a foglalkoztatás egyenlőtlenségeinek csökkentésére nyújt támogatást. Az ERFA-hoz hasonlóan, minden tagállam pályázhat az alap által biztosított forrásokra. (1081/2006/EK.).

3. *A Kohéziós Alap* a környezetvédelem és a közlekedési infrastruktúra javítására, valamint a megújuló energiafelhasználás fejlesztésére irányuló projektek költségeihez járul hozzá. Az alap nem régiókat (mint a strukturális alapok), hanem országokat támogat. A támogatásokat azok a tagállamok vehetik igénybe, amelyek vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó bruttó nemzeti jövedelme (GNI mutatója) az EU átlag 90 százalékánál alacsonyabb.⁵ A támogatás feltétele a maastrichti konvergencia kritériumok teljesítése, vagy az arra irányuló tendenciákat és törekvéseket bemutató konvergencia program benyújtása és elfogadtatása.
4. *Az Európai Beruházási Bank* (EBB) nonprofit szervezet, melynek működését uniós politikai célkitűzések határozzák meg. Az uniós gazdaságpolitikájának céljaival összhangban álló tőkebefektetési projektekhez (a legtöbb esetben azok tárgyi eszközeihez) nyújt kölcsönöket a Közösségen belül és kívül egyaránt. Két legfontosabb támogatási területe a *kisvállalkozások* és a *transzeurópai hálózatokba* tartozó projektek finanszírozása (*Sarudi 2003; Rechnitzer- Smahó 2006*).
5. *Az Európai Beruházási Alap* (EBA) a Strukturális Alapok és az Európai Beruházási Bank tevékenységi körét egészíti ki. Kockázati tőkebefektetésekkel segíti a helyi fejlesztési igények kielégítését.

⁵ Az alap létrehozásakor négy ország felelt meg e kritériumoknak: Írország, Görögország, Portugália és *Spanyolország*. Ezért is nevezték ezeket az országokat „kohéziós országok”-nak. A 2004. évi bővítéssel mind a tíz, 2007-től pedig már mind a tizenkét új tagállam jogosul lett az alap forrásainak igénybevételére.

2.7. A regionális politika célkitűzései tervezési időszakonként

A regionális politika célkitűzései tervezési (kölségvetési) időszakokhoz igazodnak. A támogatási alapok 1998-2003 között öt, 1994-1999 között hat, 2000-tól kezdve viszont már csak három célkitűzés szerint kerülnek elosztásra (2. táblázat). A táblázatban szereplő célkitűzések közül a következőkben a 2000 óta érvényeseket vizsgáljuk meg.

2. táblázat. A közösségi regionális politika célkitűzései, 1988-2013

1988-1993	1994 -1999	2000-2006	2007-2013
1. célkitűzés: a fejlődésben elmaradott területek helyzetének javítása	1. célkitűzés: a gazdaságilag elmaradott térségek támogatása	1. célkitűzés: a gazdaságilag elmaradott régiók fejlődésének és szerkezet alakításának támogatása	1. célkitűzés: Konvergencia – az elmaradott régiók felzárkóztatása
2. célkitűzés: hanyagolt ipari területek szerkezetátalakításának támogatása	2. célkitűzés: hanyagolt ipari területek szerkezetátalakításának támogatása		
3. célkitűzés: a tartósan magas munkanélküliségű területek támogatása	3. célkitűzés: a fiatalok munkanélkülisége elleni programok támogatása	2. célkitűzés: a strukturális nehézségekkel küzdő térségek támogatása	2. célkitűzés: regionális versenyképesség és foglalkoztatás javítása
4. célkitűzés: a 25 év alatti fiatalok munkához jutásának elősegítése	4. célkitűzés: a munkaerő-piaci alkalmazkodás megkönnyítésének elősegítése		
	6. célkitűzés: (1995-től) északi és alpesi gyéren lakott (8fő/k ² -nél kisebb népsűrűségű) területek támogatása		

2. táblázat folytatása

1988-1993	1994 -1999	2000-2006	2007-2013
5. célkitűzés 5/a: a mezőgazdasági termelési szerkezet átalakítása, az agrárpiacon fejlesztése 5/b: a rurális övezetek fejlesztésének előmozdítása	5. célkitűzés: 5/a: a mezőgazdaság és a halászat szerkezeti korszerűsítésének támogatásának 5/b: a vidéki térségek fejlődésének és strukturális felzárkózásának elősegítése	3. célkitűzés: az oktatás, képzés és foglalkoztatás rendszerének és politikáinak modernizációja	3. célkitűzés: az európai területi együttműködés fokozása
	6. célkitűzés: (1995-től) északi és alpesi gyéren lakott (8fő/k ² -nél kisebb népsűrűségű) területek támogatása		

Forrás: Sarudi 2003, pp. 68,70 adatainak továbbvezetésével saját szerkesztés

2000-2006 közötti időszak

Az Európai Tanács 1998 júniusában elfogadott szabályozásában határozta meg a strukturális alapok 2000-2006-ra vonatkozó öt célkitűzését, amelyeket 1995-ben - Ausztria, Finnország, Svédország-csatlakozásakor egy hatodikkal egészítettek ki. 1998 óta az Európai Unió regionális politikájának alanyai többé nem a tagországok,⁶ hanem a régiók. A támogatott régiókat, – különösen az 1. cél által támogatottakat – az EU- Bizottság jelöli ki.

A célkitűzések egy része földrajzilag lehatárolható hátrányos helyzetű régiókra vonatkozik, másik része pedig szerkezeti problémához

⁶ 1988 előtt a területfejlesztési célú támogatásokat tagállamonként meghatározott kvóták szerint osztották szét: a támogatott összeg felhasználásáról az egyes tagországok saját hatáskörükben döntöttek.

kapcsolódik (*Sarudi 2003*). Ennek megfelelően a támogatások területi vagy horizontális jellegűek.

2007-2013 közötti időszak

A kohéziós politika 2007-2013-ban három célkitűzést támogat, amit három alap, az ERFA, az ESZA és a Kohéziós Alap finanszíroz.⁷

1. *célkitűzés (konvergencia)* azokra az elmaradott NUTS-2 régiókra vonatkozik, amelyekben a vásárlóerő-paritáson mért egy főre jutó GDP az utolsó három évben nem érte el a közösségi átlag 75%-át. A 2007-2013-as költségvetésben az alapok 81,5%-át az ún. konvergencia régiók használhatják fel, ahol az unió lakosságának 35%-a él. A célkitűzés az ERFA, az ESZA és a Kohéziós Alap támogatásával valósul meg.

2. *célkitűzés a területi együttműködés*, amely azokra a strukturális és foglalkoztatási gondokkal küzdő régiókra vonatkozik, amelyek nem tartoznak a konvergencia célkitűzés alá, fejlettségük azokénál magasabb. A 2. célkitűzés területén szükségessé váló változásokat az ERFA és az ESZA támogatja. A 2007-2013-as költségvetésben az alapok 16%-át fordítják erre a célra, és az unió lakosságának 18%-a tartozhat ezekbe a térségekbe.

3. *célkitűzés* a határokon átnyúló gazdasági és társadalmi tevékenységek fejlesztésére, valamint a transznacionális és az interregionális együttműködésre helyezi a hangsúlyt. A határokon átnyúló együttműködés a NUTS-3 területi egységekre vonatkozik, a transznacionális együttműködés esetében minden régió jogosult támogatásra, de a Bizottság a tagállamokkal történő egyeztetése alapján 13 együttműködési térséget határozott meg. A régiók közötti

⁷(1083/2006/EK),

interregionális együttműködés (hálózatok kiépítése, tapasztalatcsere) keretében minden európai régió jogosult támogatásra. 2007-2013-ban a területi együttműködésre a kohéziós politika forrásainak 2,5%-a fordítható, amit teljes egészében az ERFA biztosít. E forrást kiegészítik az Előcsatlakozási Segítségnyújtási Eszközből és az Európai Szomszédsgai és Partnerségi Eszközből rendelkezésre álló összegek.

2.8. A közösségi támogatások dokumentumai

A közösségi támogatások meghatározása és az ehhez szükséges dokumentumok (fejlesztési tervek) kidolgozása az EU által előírt eljárásrend szerint történik, a támogatásokról való döntés pedig több lépcsős folyamat eredményeként születik meg (3. táblázat).

A 2000-2006 közötti időszakra vonatkozóan a következő eljárásrend érvényesült:

1. Első lépésben került sor *a támogatásra jogosult földrajzi területek* meghatározására. Ennek alapján dől el, hogy mely régiók részesülhetnek támogatásban. Magyarország esetében 2004-2006-ra vonatkozó támogatási területek kijelölése az EU-15-ök GDP/fő átlagából számított 75%-os támogathatósági küszöbérték figyelembevételével történt, így az ország valamennyi régiója bekerült a támogatottak kategóriájába. Spanyolországnál is ugyanez volt az eljárás, de itt az akkori 18 régió közül már csak 8 tartozott az elmaradtak kategóriájába.

3. táblázat. A programtervek kidolgozásának menete 2000-2006-ban és 2007-2013-ban
(az 1. célkitűzés szakaszai példa jelleggel)

2000-2006	2007-2013
1. A tagállam által benyújtott nemzeti <i>fejlesztési terv</i> (a Bizottság fogadja el)	1. A <i>Közösség kohéziós stratégiai iránymutatásai</i> , melyeket a Bizottság terjeszt elő, a Parlament előzetes beleegyezése után (a Tanács fogadja el)
2. A Bizottság által a nemzeti fejlesztési terv alapján elfogadott tagállami szintű <i>közösségi támogatási keretterv</i>	2. A tagállam által előterjesztett <i>nemzeti stratégiai referenciakeret</i> , mely tiszteletben tartja a partnerség elvét, és tükrözi az Unió prioritásait (a Bizottság döntése a nemzeti stratégiai keret egy részéről)
3. A tagállam vagy régió által javasolt <i>operatív programok</i> (a Bizottság fogadja el)	3. A tagállam vagy a régió által javasolt <i>operatív programok listája</i> , az egyes alapok hozzájárulása az adott operatív programokhoz (a Bizottság döntése)
4. Egyetlen, a Bizottság által elfogadott <i>programterv</i> , mely a közösségi támogatási kerettervben és az operatív programokban leírtakat tartalmazza	
5. A tagállamok <i>program kiegészítése</i> a 3. és 4. pontok kiegészítéseként	

Forrás: Kézikönyv, 2007

2. A következő lépésben a tagországok *nemzeti fejlesztési tervet* dolgoztak ki és hagytak jóvá az EU Bizottsággal egyetértésben. A *fejlesztési terv* alapján kerültek meghatározásra a tagállamonkénti *indikatív támogatási keretek*. A keret nagysága⁸ Magyarország esetében a csatlakozási tárgyalásokon dőlt el, és az erről szóló döntés

⁸ Az Európai Unió először a tíz új tagállam együttesére szánt strukturális támogatások teljes összegének Magyarországra jutó arányára tett javaslatot (12,2%). A legfontosabb figyelembevett mutatók: az egy főre jutó GDP, a népesség száma és a munkanélküliség voltak. Magyarország esetében a közösségi költségvetés 2004-2006 között (2004. évi áron) a strukturális alapokból 1995 millió euró, a Kohéziós Alapból 1124 millió euró, összesen 3119 millió eurós kötelezettséget vállalt.

alkufolyamat eredményeképpen született meg. Spanyolország is nemzeti fejlesztési tervet dolgozott ki, de az ország támogatását az előző évek átlagával megegyező szinten állapították meg.

3. Az eljárás következő szakasza a támogatási keretek felhasználására vonatkozó *fejlesztési dokumentumok* összeállítása volt.

Ilyen dokumentumok

- a *Közösségi Támogatási Keretterv (Community Support Framework, CSF-KTK)*, amelyet az 1. célkiűzés által érintett régiókra dolgoztak ki. A terv az EU társfinanszírozással megvalósuló fejlesztéseket tartalmazza,
- az *Operatív programok* a KTK-ban meghatározott támogatások felhasználására irányulnak és vonatkozhatnak egy-egy ágazat vagy régió fejlesztésére,
- a *Program Kiegészítő Dokumentumok (PKD)* az operatív programokban tervezett intézkedések részletes, pályázat-orientált leírását tartalmazzák.⁹

A *2007-2013-as programozási időszakra* az előző költségvetési időszaktól eltérően (a nemzeti fejlesztési terv és a közösségi támogatási keret helyett) Nemzeti Stratégiai Referenciakeretet (NSRK – National Strategic Reference Framework) és operatív programokat (OP, Operational Program) dolgoztak ki a tagállamok.

⁹ Az *egyszerűsített programozást* a regionális politika 1993. évi reformja során vezették be az 1 millió eurónál kevesebb támogatást igénylő 1. célkitűzéssel valamint a 2. és 3. célkitűzéssel érintett régiók (országok) számára. Ezek az országok (régiók) *Egységes Programozási Dokumentumot* (EPD, Single Programming Document, SPD) dolgoztak ki és nyújtottak be az EU- Bizottságnak, és annak kedvező döntése esetén megindulhatott a fejlesztési programok megvalósítása. Az EPD szerkezete és tartalma megegyezett az operatív programokéval.

- A *Nemzeti Stratégiai Referenciakeret* (NSRK) meghatározza a választott nemzeti stratégiát és felsorolja a végrehajtani kívánt operatív programokat a végrehajtás kulcselemeivel együtt. Az NSRK a konvergencia célkitűzésre és a regionális versenyképesség és foglalkoztatás célkitűzésre vonatkozik. Amennyiben egy tagállam úgy határoz, alkalmazható az európai területi együttműködés célkitűzésre is. Az NSRK-t a tagállamok a partnerekkel történt egyeztetés alapján készítik el. Magyarországon az NSRK hivatalos neve: Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT), ami megfelel a második Nemzeti Fejlesztési Tervnek (NFT II). Az NSRK spanyol neve: Marco Estratégico Nacional de Referencia. Az NSRK természetesen nem helyettesíti az ország átfogó fejlesztési stratégiáját, mivel ez a terv kifejezetten az EU strukturális alapjaira koncentrál.
 - *Az operatív programok (OP-k)* a tagállam és/vagy régiók prioritásai köré épülnek és azok megvalósításának módját tartalmazzák, kidolgozásukban és irányításukban – a partnerség elve alapján – gazdasági és szociális partnerek, valamint civil szervezetek is közreműködnek. Minden operatív program a 2007-2013-as NSRK három célkitűzésének egyikére vonatkozik. Az operatív programokat ágazati vagy regionális szemléletben dolgozzák ki.
4. A programozás utolsó lépéseként az EU- Bizottság megvizsgálja, hogy az operatív programok összhangban vannak-e az NSRK célkitűzéseivel, illetve betartják-e a közösségi stratégiai irányelveket, és ennek alapján dönt azok elfogadásról, vagy átdolgozásukat javasolja.

2.8.1. A támogatások tagországok közötti elosztása

Az uniós támogatások tagországok közötti elosztásánál (4. táblázat) a nemzeti és regionális fejlettséget, a támogatásra jogosult népességet és a munkanélküliségi rátát veszik figyelembe.

4. táblázat. A strukturális és kohéziós támogatások elosztása, 1988-2013

Tagállam	1988-1993		1994-1999		2000-2006		2007-2013	
	millió ECU	ECU/fő	millió ECU	ECU /fő	millió EUR	EUR/fő	millió EUR	EUR/fő
Ausztria	–		1 896	227	1831	219	1461	176
Belgium	1 038	97	2 094	196	2038	191	2258	215
Dánia	528	96	840	153	828	158	613	112
Egyesült Kir.	6 396	104	13 014	216	16 596	271	10613	175
Finnország	–	-	1 986	373	2 090	393	1716	325
Franciaország	8322	129	14 946	232	15 666	2945	14319	227
Görögország	11 004	981	17 736	1581	24 883	2219	20420	1835
Hollandia	978	59	2 616	159	3 286	200	1907	117
Írország	5 880	1329	7 404	1674	3 974	899	901	213
Luxemburg	90	186	102	211	91	19	65	141
Németország	10 080	122	21 732	264	29 764	362	26340	319
Olaszország	14 244	239,	21 648	363	29 656	497	28812	491
Portugália	11 352	1069	17 640	1661	22 760	2144	21511	2034
Spanyolország	18 102	393	42 396	920	56 205	1220	35217	792
Svédország			1 566	169,7	2 186	237	1891	209
Ciprus					101	128	640	835
Csehország					2 328	223	26692	2604
Észtország					618	461	3456	2569
Lengyelország					11 369	29	67284	1764
Lettország					1 036	457	4620	2013
Litvánia					1 366	406	6885	2024
Magyarország					2 847	284	25307	2511
Málta					79	192	855	2116
Szlovákia					1 560	289	11588	2151
Szlovénia					405	200	4205	2096
Bulgária					–		6853	887
Románia					–		19668	910
EU összesen	87 996	..	167592	..	233563		347410	711

Forrás: INE, EUROSTAT és a Kézikönyv, 2007 adatai alapján saját szerkesztés

A 4. táblázat tanúsága szerint *Spanyolország* támogatása a belépésétől számítva mind a támogatás teljes összegét, mind annak az egy főre jutó nagyságát tekintve növekedett, ám 2007-től kezdődően

jelentősen csökkent. A csökkenés azzal függ össze, hogy a 19 spanyol régió közül 7-nek a fejlettsége ekkorra már meghaladta az uniós átlag 75%-át és emiatt évről évre kevesebb szubvencióban részesülő átmenetileg támogatott régiók kategóriájába kerültek, 12 régió pedig – ugyancsak a fejlettségénél fogva – kikerült a támogatottak közül.

Ezzel szemben a 2004-ben csatlakozott országok lakosság-arányos támogatása 2004-2006-hoz képest 3-6-szorosára emelkedett. Magyarország pozíciója a 2004-ben belépő tíz országhoz viszonyítva kedvezőnek tekinthető, hiszen Csehország és Észtország után a 3. helyen áll az egy főre jutó uniós támogatások összegében.

A 2007-2013-ra szóló időszakban a regionális politikai célok támogatására a kibővített EU összesített GNI-jének 0,37%-át fordítják, a korábbi 0,46%-kal szemben.¹⁰

2.8.2. Az uniós támogatások alapelvei

A regionális fejlesztési támogatásoknál az Unió hat közös alapelv alapján dönt (*Sarudi 2003; Buday-Sántha 2011*):

1. *Koncentráció elve* az EU különféle alapjaiból és a nemzeti forrásokból rendelkezésre álló pénzeszközök koncentrált és koordinált felhasználását jelenti a kitűzött célok elérésére. Jelenti továbbá a kiemelten támogatandó célok meghatározását és az ezekhez rendelt forrásoknak a leginkább rászoruló térségekben való összpontosítását.

¹⁰ A csökkentés kisebb részét az magyarázza, hogy 2007-től kezdve csak az Európai Regionális Fejlesztési Alapból, az Európai Szociális Alapból és a Kohéziós Alapból nyújtott támogatások képezik a kohéziós politika részét, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap és az Európai Halászati Alap támogatásai teljes egészükben az agrárpolitika fejezetébe kerültek.

2. *Programközpontú megközelítés elve* azt szolgálja, hogy a konkrét támogatásokat komplex fejlesztési programok alapján lehet elérni, vagyis csak a programokba illeszkedő, azokkal összhangban álló fejlesztések támogatandók
3. *Partnerség elve* együttműködést jelent a négy döntéshozatali szint (a helyi, a regionális, a nemzeti és a közösségi szint) között a programkészítés és a végrehajtás valamennyi fázisában. Az együttműködés az egymással egyenrangú területi szintekre is vonatkozik.
4. *Addicionalitás elve* a tagországok fejlesztési forrásainak uniós támogatásokkal való kiegészítésére vonatkozik.

A fenti négy alapelvet egészítik ki az EU egészének működésére vonatkozó elvek:

5. *Szubszidiaritás elve* szerint a döntéseket azon a legalacsonyabb szinten kell meghozni, ahol a legtöbb információ áll rendelkezésre, így a leghatékonyabb döntés születhet meg. Ez a regionális politika esetében a döntési hatáskörök decentralizálását jelenti.
6. *Transzparencia elve* azt jelenti, hogy az egész programozási folyamatnak átláthatónak, a támogatások felhasználásának pedig ellenőrizhetőnek kell lennie.

Az Európai Unió tagországai az előzőekben bemutatott célkitűzések és alapelvek figyelembevételével készítik el fejlesztési dokumentumaikat, és ezek alapján kerülnek meghatározásra a strukturális és kohéziós támogatások.

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

Kutatómunkám során a társadalom-tudományokra jellemző statisztikai elemzési módszereket használtam.

A kutatást a kaposvári, a budapesti és a veszprémi egyetemi könyvtárakban kezdtem. Áttekintettem a területfejlesztésre, Spanyolországra, Magyarországra és a Dél-dunántúli régióra vonatkozó magyar nyelvű szakirodalmat és átnéztem a témám szempontjából releváns spanyolnyelvű szakirodalmakat is.

Spanyolországban és Castilla y Leónban két ízben jártam kutatási céllal és az alábbi könyvtárakban végeztem kutatástmunkát:

- Biblioteca de Castilla y León (Valladolid),
- Biblioteca Pública de Valladolid (Valladolid Nyilvános Könyvtár),
- Hemeroteca Pública de Valladolid (Valladolidi Nyilvános Folyóirattár).

A könyvtárakban szakfolyóiratokat, megyei napilapokat és különböző dokumentumokat tanulmányoztam a kutatási témámhoz tartozó tárgykörökben (gazdasági helyzet, migráció, turizmus). Emellett hozzájuthattam a régió hivatalos közlönyeire (pl. Boletín Oficial de Castilla y León) is.

Az adatgyűjtés során a magyar Központi Statisztikai Hivatal, a spanyol Nemzeti Statisztikai Hivatal (*Instituto Nacional de Estadística*) és az EUROSTAT hivatalos kiadványaira, valamint internetes forrásokra támaszkodtam. Az adatbázis kialakításához felhasználtam még számos hazai és spanyol szakirodalmi munkát is.

Nélkülözhetetlen és megkerülhetetlen irodalom voltak számomra a nemzeti és regionális fejlesztési tervek és az operatív programok. Ilyenek

voltak például Castilla y León Fejlesztési Tervei 2000-2006, 2007-2013; Castilla y León Turizmus Programja 2009-2013; Castilla y León ESZA Operatív Programja 2007-2013; Új Magyarország Vidékfejlesztési Program 2007-2013; a magyar első és második Nemzeti Fejlesztési Tervek, területfejlesztési törvények (1996, 1998, 2003, 2011) Országos Területfejlesztési Konceptió; Országos Területrendezési Terv; országgyűlési és kormányhatározatok stb. Ezek tanulmányozásához a könyvtárak mellett az internetet is felhasználtam. A releváns dokumentumok megismerésén túl közvetlen spanyolországi tapasztalatokat is szereztem a turizmusra és a migrációra vonatkozóan, továbbá több területfejlesztési szakemberrel folytattam konzultációt a spanyolországi és a kasztíliai sajátosságokról.

A disszertációban Spanyolország esetében az unióba való belépésétől (1986) kezdve eltelt időszakot, Magyarország esetében ugyancsak az uniós belépéstől (2004) számított időszakot elemzem és hasonlítom össze. Ahol szükséges és lehetséges volt a belépést megelőző időszakot is bevontam a vizsgálatba.

A disszertáció szerkezeti vázát a vizsgálati témák uniós, országos és regionális szintű összehasonlítása képezi. Ahol erre az adatbázis hiánya miatt nem volt mód, ott az uniós vagy országos szintekkel nem foglalkoztam, hanem csak a két régiót hasonlítottam össze. Azon témák esetében viszont, ahol a regionális szint adatai nem voltak elérhetőek, vagy a regionális szint önmagában nem volt értelmezhető (pl. finanszírozási és intézményrendszer stb.), igyekeztem a spanyolországi és a magyarországi adatok összehasonlításából következtetéseket levonni regionális szintekre is.

4. EREDMÉNYEK

4.1. A magyar és a spanyol területfejlesztési modell

Magyarország területi politikájának alapjait a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény (továbbiakban *területfejlesztési törvény*), az 1998. évi *Országos Területfejlesztési Konceptió* (OTK) (35/1998. [III. 20.] OGY. határozat) és azok módosításai¹¹ teremtették meg.

4.1.1. A területfejlesztési törvény és koncepció

A magyarországi *területfejlesztési törvény* a területi politika (amit a törvényben területfejlesztésnek, területfejlesztési politikának neveznek) céljának tekinti:

- a szociális piacgazdaság kiépítésének elősegítését,
- az innováció térbeli terjedésének ösztönzését,
- a megfelelő térszerkezet kialakítását,
- a települések és a térségek közötti egyenlőtlenségek mérséklését,
- az ország térszerkezete településrendszere harmonikus fejlődésének elősegítését,
- a nemzeti és térségi identitástudat megtartását és erősítését.

A célok mellett a területfejlesztési törvény meghatározza a területfejlesztés szereplőit, intézményrendszerét és azok feladatait.

¹¹ A területfejlesztési törvény 1999-ben, 2004-ben és 2011-ben, az OTK 2005-ben került módosításra, míg a többcélú kistérségi társulásokról szóló törvényt 2007-ben módosította az országgyűlés (1999/XCI. tv., 2004/CVII. 97/2005. (XII. 25.) OGY. hat. 2007/CVII. tv., 2011. évi CXCVIII. tv.)

Rendelkezik a forrásokról, bár ezek nagyságát, összetételét nem határozza meg.

Az Országos Területfejlesztési Koncepció a területfejlesztési törvény mellett a másik fontos területfejlesztési dokumentum. Bár nem tekinthető jogszabálynak, mégis stratégiai jelentősége van a nemzeti és a térségi területfejlesztési politika kialakításában és összehangolásában. A koncepció egyebek között megfogalmazza a területfejlesztés hosszú távú irányelveit és a legfontosabb prioritásokat és ezzel mintegy orientálja az ágazati fejlesztési tervek területi szemléletű kidolgozását (5. táblázat).

A dokumentum emellett fejlesztési prioritásokat határoz meg a hátrányos helyzetű térségekre, a speciális földrajzi adottságú térségekre és a területfejlesztés szempontjából legfontosabb ágazatokra.¹²

A területfejlesztési törvény hatását az elmúlt időszakban sokan és sokféleképpen értékelték.

Vajdáné szerint „...a területfejlesztési törvény kialakította a területfejlesztési politika jogi és szervezeti rendszerét, elősegítette Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozását és a hazai forrásokat bővítve mozgásba hozta a külső (EU-s) források lehívását és felhasználását. A területfejlesztés együttműködésre készítette a közösségi és magán partnereket, egyben erősítette a decentralizációt. A hazai területfejlesztési politika ma szervesen illeszkedik az európai közösségi politikák rendszerébe” (*Vajdáné Horváth Piroska 2006:1*).

¹² Az 1998. évi dokumentumban négy hátrányos helyzetű térségtípus fejlesztési prioritásai kerültek kijelölésre: a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott területek, az ipari szerkezetváltás térségei, a vidékfejlesztés térségei és a tartós, jelentős munkanélküliséggel sújtott térségek.

A *speciális földrajzi adottságú térségeknek* a koncepció az üdülőkörzeteket, a természetvédelem alatt álló területeket, a környezeti szempontból veszélyeztetett térségeket és a határ-menti térségeket tekintette.

Az *ágazati prioritásokat* az ipar, a mezőgazdaság, az idegenforgalom, a humán és műszaki infrastruktúra, valamint a környezetvédelem területén kerültek meghatározásra.

5. táblázat. A területfejlesztési politika hosszú távú (10-15 évre szóló) célkitűzései

1998. évi OTK	2005. évi OTK
1. A területi egyenlőtlenségek mérséklése. 2. A Budapest központú térszerkezet oldása. 3. Az innováció térbeli terjedésének elősegítése 4. Az erőforrások fenntartható hasznosítását biztosító fejlesztéspolitika támogatása. 5. A nemzetközi integráció elősegítése, felkészülés az Európai Unió csatlakozására.	1. A térségi versenyképesség erősítése 2. Területi felzárkózás 3. Fenntartható térségfejlődés és örökségvédelem 4. Decentralizált fejlesztés-politika elősegítése. 5. Országos jelentőségű integrált területfejlesztési programok (Balaton térsége, Duna mente, Homokhátság) és tématerületek (termálprogram, megújuló erőforrások) támogatása.

Forrás: (35/1988. (III. 25.) OGY. hat. és a 97/2005. (XII. 25.) OGY. hat. alapján saját összeállítás

A *törvény eredményeit* a decentralizáció szempontjából vizsgálva többen negatívan értékelik.

Hargitai szerint a törvény megjelenése óta a területfejlesztésben nem történt lényegi decentralizáció, hanem „[...] egy centralizált állapot” maradt fenn. Ez azzal magyarázható, hogy „a regionális fejlesztési tanácsokban kormányzati túlsúly érvényesül.” (Hargitai 2009:62).

Hargitaihoz hasonló véleményen van Zongor Gábor is, aki a törvény hatásai közül szintén a centralizáció fennmaradását nehezményezi. Megállapítása szerint „a decentralizáció helyett továbbra is centralizáció a jellemző a fejlesztéspolitikára, melynek következtében a partnerség elve is sérül.” (Zongor 2008: 27).

Hajdú (2011) is úgy látja: „Annak ellenére, hogy a decentralizáció az intézményi szintek kialakulásával kézenfekvőnek látszik, sajnos a megfelelő döntési autonómia és a forrásfelosztási, végrehajtási hatáskörök kiutalása nélkül, kiszámítható és tervezhető működési és

pénzügyi keretek hiányában továbbra is a centralizáltság és a központi irányultságtól való függés jellemzi a hazai területfejlesztési rendszert. Ez pedig a partnerség elvét sem engedi érvényesíteni, azaz döntésekben való szélesebb részvételt ellehetetleníti a felülről jövő döntés”. (*Hajdú 2011: 9*).

A negatív vélemények ellenére mi úgy látjuk, hogy a *területfejlesztési törvény* – a kétségtelen hiányosságai ellenére – elősegítette a magyarországi területi politika megújítását, és megteremtette a magyar regionális politika jogi alapjait. A törvény 2011. évi módosítása az eddig is sokak által bírált centralizációt erősíti, hiszen az intézményrendszer átalakításával például a régiók döntési jogkörének jelentős hányadát (önálló operatív program kidolgozása és megvalósítása, decentralizált uniós források feletti rendelkezés stb.) központosította és ezzel a decentralizáció további térnyerését gátolta meg.

Területpolitikai szempontból az *1998-as OTK* is jelentős előrelépésnek tekinthető, mert a rendszerváltás után az első olyan átfogó, európai uniós elveken nyugvó fejlesztéspolitikai dokumentum volt, amely sok vonatkozásban az ágazati, megyei és regionális fejlesztéspolitikai tervek és programok tartalmát is orientálta. *A 2005-ben elfogadott új OTK* pedig az európai regionális politika irányait tükröző, és egyben olyan hosszú távra eligazítást nyújtó dokumentumnak tekinthető, amely meghatározta a területfejlesztési politika hosszú távú stratégiai céljait, a középtávú területi célokat, a területfejlesztés elveit, az ágazatok fejlesztési irányait és az intézményrendszer továbbfejlesztésére vonatkozó elképzeléseket.

Spanyolország nem rendelkezik külön önálló, a területfejlesztést komplexen szabályozó törvénnyel. A területfejlesztés legfontosabb céljait, eszközeit és intézményeit az alkotmányból származtatják és a

mindenkori uniós tervezési időszakok aktuális cél-és eszközrendszeréhez igazítják. Az intézményrendszer szintjeinek kialakítása, a források felhasználása és a hatáskörök telepítése tekintetében pedig a decentralizáció a vezérlő elv, ami szerint a központi kormány hatáskörében csak a legfontosabb, regionális szinten nem értelmezhető vagy nem megoldható feladatok maradnak.

4.1.2. A területfejlesztés hazai pénzeszközei

Magyarországon a területfejlesztést segítő pénzeszközökről eredetileg az 1996. évi területfejlesztési törvény (1996. évi. XXI. törvény) rendelkezett. A törvény módosítása (2011. évi CXCVIII. tv.) a területfejlesztési eszközöket központi, térségi és egyéb eszközök szerint csoportosítja.

A központi pénzeszközök közé tartoznak:

- az éves költségvetési törvényben meghatározott költségvetési előirányzatok,
- a vállalkozásokat segítő, meghatározott területeken igénybe vehető pénzügyi kedvezmények, a gazdaság, a foglalkoztatás és az infrastruktúra fejlesztését szolgáló pénzalapok és költségvetési források,
- az elkülönített pénzalapok területfejlesztési programokra és célokra felhasználható pénzeszközei, valamint
- az önkormányzatok településfejlesztését támogató céltámogatások.

A térségi pénzügyi eszközöket

- a területfejlesztési célokat szolgáló központi költségvetési előirányzatok és

- a térség helyi önkormányzatai által átadott források, helyi adókedvezmények képezik.

Az egyéb eszközök közé sorolhatók:

- a területfejlesztési célú segélyek és hitelek, valamint
- a gazdálkodó és más szervek, intézmények önkéntes hozzájárulásai.

Magyarországon a *hazai pénzügyi támogatási rendszer* gerincét a 2006 és 2010 között működő tíz meghatározó, részben decentralizált területfejlesztési célú és önkormányzati fejlesztési előirányzat képezte. A támogatások elsősorban az önkormányzatok és a hátrányos helyzetű térségek és települések számára jelentettek nélkülözhetetlen forrást infrastrukturális és foglalkoztatást növelő, munkaerőt megtartó beruházásokhoz.

A decentralizált előirányzatokról előbb a megyei, később regionális fejlesztési tanácsok döntöttek, majd a döntési jogkör 2007-ig fokozatosan átkerült regionális szintre. Az 1996 és 2008 között megítélt összes területfejlesztési célú támogatás 2007-es árszínvonalon számolva 463,6 milliárd Ft volt. A projektek összköltsége elérte az 1 665 milliárd Ft-ot. Így a költségek több mint egynegyedét (27,8%-át) támogatás finanszírozta.

Spanyolországban a területfejlesztés *hazai pénzeszközeit* legfelsőbb szinten a spanyol alkotmány határozza meg (*Constitución Española 1978, 157 cikk.*). Az alkotmány kimondja, hogy az állam „[...] átengedi a szükséges pénzeszközöket” a régióknak a feladataik ellátására (150.cikkely 2.), egyidejűleg felsorolja a pénzeszközök forrásait. (157. cikkely 1.) is.

A források a következők:

- az állam által a régióknak teljesen vagy részben átengedett adók,

- az állami adók után járó illetékek és egyéb részesedések az állami bevételekből,
- saját adók, illetékek, különadók,
- a Területközi Kompenzációs Alapból biztosított juttatások,
- egyéb kiutalások az általános állami költségvetés terhére,
- saját vagyonból származó jövedékek és magánvagyonból származó jövedelmek,
- a hitelműveletek hozama.

A *Területközi Kompenzációs Alapot* (Fondo de Compensación Interterritorial) 1984-ben hozták létre, amely a régiók közötti gazdasági és infrastrukturális különbségek csökkentését szolgálja állami beruházási projektek révén (*Ley 7/1984*). Az alap a spanyol területfejlesztési támogatások közül a napjainkban is a legjelentősebbnek számít, forrása a központi költségvetés.

Az alap pénzeszközeit a központi kormány elosztja a régiók között. 1990-ig a források 70%-át az egy főre jutó jövedelem nagysága, 20%-át a migrációs mérleg, 5-5 %-át pedig a munkanélküliség és területnagyság alapján kapták a régiók (*Ley 7/1984*). Ezeket az elosztási kritériumokat azonban módosítani kellett, mert például 1989 és 1990 között nem a legszegényebb Extremadura, hanem a gazdag Katalónia kapta a második legnagyobb támogatást. Ebben az időszakban ugyanis ugrásszerűen megnőtt a régióba bevándorló migránsok száma és ez a régió javára billentette a támogatások arányát (*Szilágyi 2006*).

Az 1984-es kritérium rendszert 1990-ben módosították (*Ley 29/1990 de 26 de diciembre de Fondo de Compensación Interterritorial*). A módosítása során 87,5%-ra emelték az egy főre jutó jövedelem súlyát (ami 20%-os emelésnek felel meg), a migrációs %-ot viszont 20%-ról

1,6 %-ra, a munkanélküliségi kompenzációt pedig 3%-ra csökkentették. Legutóbb pedig 2009-ben bevezették az „ultra perifériális régió” fogalmát, s az ide sorolt régiók (pl. a Kanári Szigetek) az előbbieket szerint kiszámított dotáció plusz 1%-ára tarthatnak igényt (*Ley 23/2009*). A Területközi Kompenzációs Alapból származó támogatást a régiók közvetlenül területfejlesztési célú állami beruházásokra fordíthatják, vagy önrészként használhatják fel az EU-s pályázatokhoz.

4.1.3. A magyar és spanyol intézményrendszer

Magyarországon az 1996. évi területfejlesztési törvény alapján egy összetett, sokszintű intézményi struktúrát alakítottak ki, amit később kisebb módosításokkal és kiegészítésekkel aktualizáltak. A létrehozott intézményrendszer legfőbb hibájaként a túltagoltságot, az intézmények közötti párhuzamosságokat és hatásköri átfedéseket rótták fel (Gordos 2009). A legutóbbi törvénymódosítás alapvetően megváltoztatta és átrendezte az immár több mint másfél évtizede működő struktúrát. A regionális, a kistérségi szinteket és intézményeket megszüntette, újraszabályozta a megyei önkormányzatok hatásköreit és új szervezeteket is létrehozott (2011. évi CXCVIII. tv.).

Noha az intézményrendszer országos és területi szintjei megmaradtak, a területi szereplők köre azonban megváltozott, és a korábitól eltérő felállásban, és más jogosítványokkal működnek.

Az országos szinthez az Országgyűlés, a kormány, az Országos Területfejlesztési Tanács, a területfejlesztésért, a területrendezésért és a területfejlesztési stratégiai tervezésért felelős miniszterek, és a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség tartoznak (2011. évi CXCVIII. sz. tv.).

Az *Országgyűlés* a területfejlesztés legmagasabb rangú irányító testülete, alapvető szabályozási és elosztási hatáskört gyakorol. Feladatai közé tartozik az országos területfejlesztési koncepció, ennek keretében a területfejlesztési politikát meghatározó irányelvek, célok és hosszú távú prioritások jóváhagyása, a kiemelt térségek körének meghatározása és e térségek (Budapesti Agglomeráció, Balaton Kiemelt Üdülőkörzet) területrendezési terveinek elfogadása. Szintén a parlament fogadja el a területfejlesztés eszköz-és intézményrendszerének átfogó szabályait, a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveit és a kedvezményezett térségek besorolásának feltételeit. Végül az országgyűlés dönt a területfejlesztést szolgáló pénzeszközökről és egyes pénzügyi kedvezményekről.

A *kormány* a területfejlesztési politika legfőbb operatív irányítója, döntései révén biztosítja az országos területfejlesztési politika érvényesülését. Meghatározza a régiók lehatárolását, elfogadja a kiemelt térségek területfejlesztési koncepcióit és programjait.

A módosított törvény három minisztert nevesít, akik felelősek a területfejlesztési politika megvalósításáért:

- a „*miniszter*” a regionális politika ágazati irányítója, az azonban nem jelenik meg a törvényben, hogy melyik miniszter, illetve minisztérium látja el ezeket a feladatokat,
- a *területrendezésért felelős miniszter* az országos, a Balaton kiemelt üdülőkörzet és a budapesti agglomeráció rendezési terveinek kidolgozásáért felelős, végül
- a *területfejlesztési stratégiai tervezésért felelős miniszter* feladata a területfejlesztési politika megalapozása, az országos fejlesztési és

területfejlesztési koncepció kidolgozása, valamint az országos és térségi koncepciók és programok összehangolása.

Az Országos Területfejlesztési Tanács (OTT) az érdekegyeztetés az érdekképviselő és az érdekérvényesítés magas szintű fóruma. Az OTT döntően konzultatív szervezet, amely közreműködik a területfejlesztéssel és területrendezéssel kapcsolatos kormányzati feladatok ellátásában.

A *területi szinthez* eredetileg (2012 előtt) a regionális, megyei és kistérségi területfejlesztési tanácsok és ügynökségek, valamint a kistérségi területfejlesztési társulások tartoztak. A 2011-es törvénymódosítás értelmében a területi szintet a megyei önkormányzatok, a területfejlesztési önkormányzati társulások, a regionális és megyei területfejlesztési fórumok és a térségi fejlesztési tanácsok képezik. Megszűntek a regionális, megyei és kistérségi fejlesztési tanácsok, amelyek jogutódai a megyei önkormányzatok lettek. A regionális fejlesztési ügynökségeket a „miniszter” működteti és gyakorolja a velük kapcsolatos tulajdonosi jogokat is.

A *területfejlesztési önkormányzati társulásokat* a települési önkormányzatok hozhatják létre a közös területfejlesztési célok kidolgozására és megvalósítására.

A *megyei önkormányzatok* területfejlesztési hatásköre kibővült. Feladatai felölelik a területfejlesztési döntéseket megalapozó vizsgálatokat, a megyei területfejlesztési koncepció, fejlesztési program, és területrendezési terv kidolgozását és jóváhagyását, nemzetközi együttműködési megállapodások megkötésének lehetőségét, valamint számos, a megye területét érintő kérdésben a véleményezés jogosultságát. A megyei önkormányzat dönt a hatáskörébe utalt

fejlesztési források felhasználásáról, és figyelemmel kíséri az országos operatív programok megyében jelentkező feladatainak megvalósítását.

A regionális területfejlesztési fórum az érintett régió területét alkotó megyék képviselőiből áll és a megye területén túlmutató területfejlesztési ügyekkel foglalkozik.

A megyei területfejlesztési fórum célja, hogy a megyei jogú városokat bekapcsolja a megyék területfejlesztési döntéshozatalának előkészítésébe. A fórumot a megyei önkormányzatok és a megyei jogú városok delegált tagjai alkotják.

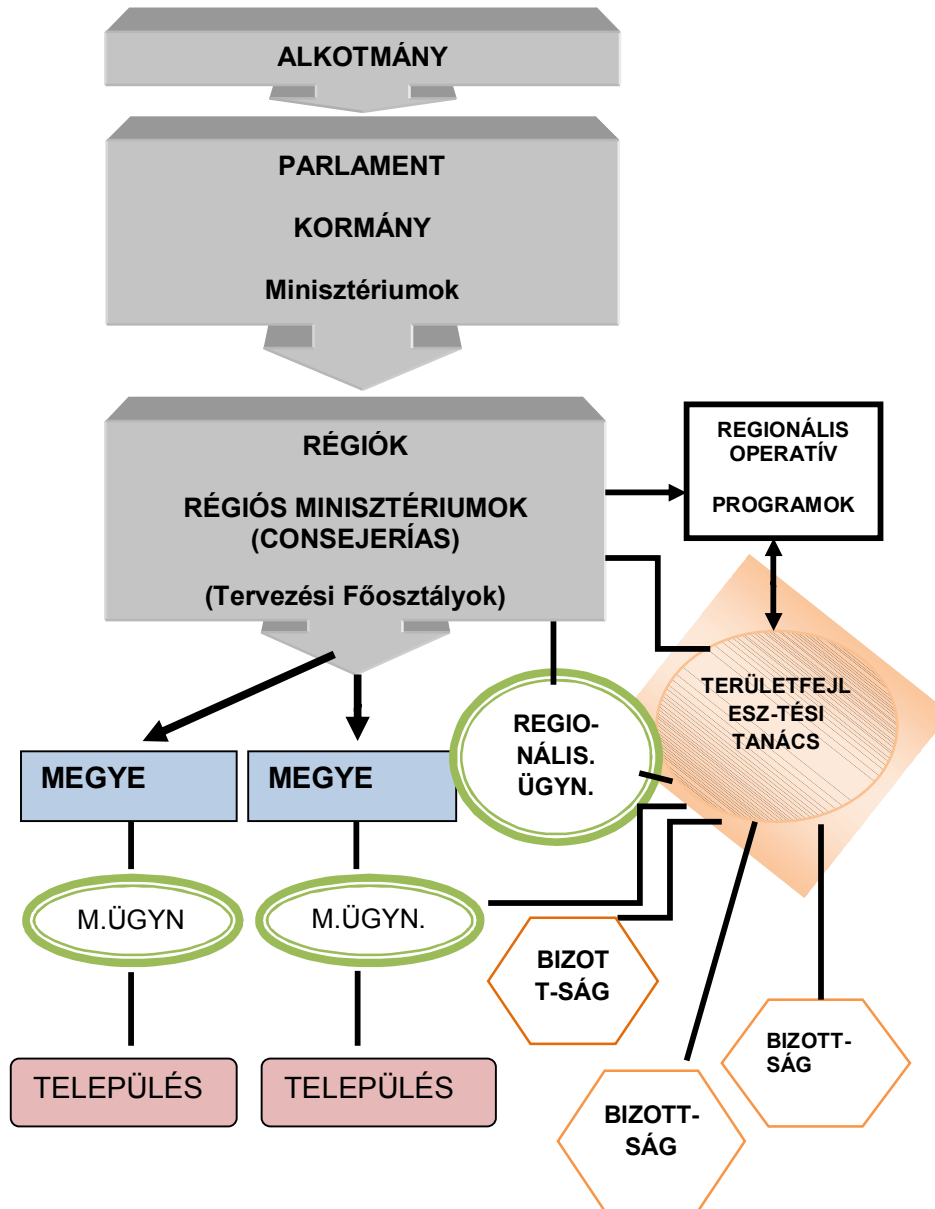
A térségi fejlesztési tanácsok eddig is léteztek, de csak a Budapesti Agglomerációs Tanács és a Balaton Fejlesztési Tanács létrehozása volt kötelező, 2011-et követően viszont kötelező térségi fejlesztési tanácsként egyedül a balatoni maradt meg. Önkéntesen azonban a megyei közgyűlések létrehozhatnak térségi fejlesztési tanácsokat a régióhatárokon, illetve megyehatárokon túlterjedő, továbbá egyes kiemelt területfejlesztési feladataik ellátására.

Spanyolországban a területfejlesztési intézményrendszere a magyarországinál jóval egyszerűbb. A legmagasabb szintű jogi kereteket az alkotmány biztosítja (2. ábra).

Országos szinten a *kormány* a felelős a területfejlesztési programok összeállításáért és megvalósításáért, valamint az EU-ból származó támogatások célszerű felhasználásáért.

A kormányon belül a Területpolitikai és Környezetigazgatási Minisztérium a gazdája az ide vonatkozó törvények előkészítésének és végrehajtásának. A régiókkal való előzetes egyeztetés alapján ez a minisztérium dolgozza ki az országos Fejlesztési Tervet is, amelyet a Parlament fogad el.

2. ábra. A területfejlesztés intézményrendszere Spanyolországban

Forrás: Saját összeállítás

Az alkotmány a helyi területfejlesztés konkrét megvalósítását a *régiókra* bízta (148. cikkely), és ennek megfelelően a régióknak saját „régións alkotmányukban”, a státútumban kell rögzíteniük a területfejlesztéssel, a területrendezéssel kapcsolatos kompetenciákat.

Castilla y León estatútuma (Estatuto de Autonomía de Castilla y León. Ley Orgánica 4/1983 de 25 de febrero) leszögezi, hogy a régió hatáskörébe tartozik a helyi területfejlesztés, a területrendezés, a vidékfejlesztés, a gazdaságfejlesztés, a turizmus fejlesztése és a migráció elősegítése (Art.70). A regionális (és az ágazati) fejlesztések is a régió kormányához (Castilla y León-ban a Juntához), illetve annak minisztériumaihoz (Consejería) tartoznak. Ezek a minisztériumok gazdasági profilúak és egy-egy minisztérium gesztorsága alatt általában több minisztérium, illetve azok főosztályai működnek együtt.

A régió kormánya a területfejlesztés irányítására *területfejlesztési tanácsokat* hozhat létre (Castilla y Leónban pl. a testület neve Városrendezési és Területfejlesztési Tanács – Consejo de Urbanismo y Ordenación del Territorio de Castilla y León), konkrét ügyekben pedig *bizottságokat* (comisión) nevezhet ki (Gutiérrez, 2010).

A regionális operatív programok koordinálását a régiók *gazdasági minisztériumai* végzik. E minisztériumok tervezési főosztályai foglalkoznak a tervezéssel és emellett ellenőrzik a projektek végrehajtását.

A régiók *regionális vizsgáló bizottságokat* (Comité de Seguimiento Regional), hozhatnak létre, amelyek – mint független ad hoc szervezetek – egy-egy témában vizsgálódnak.

4.1.4. Területi beosztás és a régiók

Magyarországon a közigazgatási terület egységeket az alkotmány és a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény határozza meg. A területi egységek alapelemei egyrészt a főváros, a megyék és a települések, másrészt az Európai Unió NUTS rendszerének (NUTS-1, 2,

3) megfelelő, valamint az abban nem szabályozott helyi közigazgatási egységek. Önkormányzati funkcióval rendelkeznek a NUTS-3 (megye) és a LAU-2 (település) szintek, közigazgatási szereppel bírnak a NUTS-2 és a LAU-1 szint.¹³

A NUTS rendszerhez illeszkedő tervezési-statisztikai egységek kialakításának alapját az 1996. évi területfejlesztési törvény (1996: XXI. tv.) és az 1998. évi országos területfejlesztési koncepcióról szóló országgyűlési határozat (35/1998. III. 20. OGY. hat.) teremtette meg. Az országgyűlési határozat hét tervezési statisztikai régiót jelölt ki, amit az 1996. évi területfejlesztési törvényt módosító 1999. évi XCIII. törvény is megerősített (6. táblázat).

6. táblázat. Magyarország területbeosztása a NUTS rendszerben

Szint	Megnevezés	Az egységek száma
NUTS 1	nagyrégió	3
NUTS 2	tervezési statisztikai régió	7
NUTS 3	megye (főváros)	20
LAU-1	statisztikai kistérség	174
LAU-2	település	3135

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv, 2007.

Spanyolország területi tagolódását az alkotmány¹⁴ határozza meg, amely kimondja, hogy „az állam autonóm közösségekre, provinciákra és municipiomokra oszlik. Ezek az egységek: 17 régió (autonóm közösség), 52 önkormányzattal rendelkező provincia (megye) és 8047

¹³ A kisebb térségekre kiterjedő közigazgatási feladatokat 2013-tól a tervek szerint a járások veszik át

¹⁴ Az alkotmányt népszavazás szentesítette és a választópolgárok 67%-ának részvételével 87,87 %-os támogatást kapott.

önkormányzattal rendelkező város, falu, település (municipios). A területi egységek autonómiát élveznek saját ügyeik vitelében” (137. cikkely).

A területi tagolódáshoz igazodik az ország NUTS rendszer szerinti beosztása is (7. táblázat).

7. táblázat. NUTS területi szintek Spanyolországban

Szint	Egységek		Egységek spanyolul	Egységek magyarul
	2003	2008		
NUTS-1	7	7	Agrupación de comunidades Autónomas	Autonóm közösség-csoport (nagy régió)
NUTS-2	19	19	Comunidades y ciudades Autónomas	Autonóm közösség (régio)
NUTS-3	52	59	Provincias+Islas+ Ceuta, Melilla	Provincia (megye)
LAU-1	–	–	–	–
LAU-2	8108	8111	Municipios	Község (település)

Forrás: Szabó 2008, 13 alapján saját szerkesztés

Amint a táblázatból látható, Spanyolországban hiányzik a LAU-1 szint, ami Magyarországon a kistérségnek felel meg.

Nagy régiók

Magyarországon 1993-ban került sor három NUTS-1 egység,¹⁵ vagyis nagy régió kialakítására (Dunántúl, Közép-Magyarország, Észak és Alföld). Ezeket az egységeket az EUROSTAT és az Európai Tanács elfogadta és 1995-től kezdve szerepelteti a területfejlesztési régiók felsorolásában és ezen a szinten is aggregálja a regionális adatokat.

¹⁵ Az Európai Bizottság „től-ig” határokat szabott, hogy egy országban a NUTS-1 régiók lakossága 3 millió és 8 millió lehet. Ezért Magyarországon sem maradhatott egyetlen NUTS-1 régió, hanem fel lett osztva három NUTS-1 régióra.

Spanyolországban a nagyrégiók két-három NUTS-2 egységből (régióból) tevődnek össze, és tervezési-statisztika funkciót töltenek be.

Régiók

A régiók esetében már lényeges különbségek mutathatók ki a két ország között. A különbségek megmutatkoznak a régiók létrejöttében, jogosítványában és stabilitásában egyaránt.

Magyarországon 1996-ban hét tervezési-statisztikai régiót és két fejlesztési régiót alakítottak ki. A magyar régiók nem közigazgatási egységek, kifejezetten az uniós követelményeknek való megfelelés szándékával jöttek létre,¹⁶ ugyanis az Európai Unió ehhez a szinthez kötötte és köti a strukturális támogatások megítélését (3. ábra).

A régiók Magyarországon 2012-ig számos jogosítvánnyal rendelkeztek:

- részt vettek a területfejlesztési tervezésben, sőt a 2007-2013-as időszakban – fennállásuk óta először – önálló regionális operatív programot is kidolgoztak, amit az EU az ágazati programoktól elkülönítve finanszírozott,
- a régiókban regionális fejlesztési tanács működött, amely az uniós források mellett a hazai területfejlesztési források decentralizált hányadának felhasználásáról is döntött,

¹⁶ Létrejöttük óta vita folyik a régiók önkormányzati szerepéről. Magyarországon és további 14 EU tagállamban nincsenek középszintű önkormányzatok, amelyek teljes körű legitimitációt élveznének és ennek révén felelősséget viselhetnének a különböző pénzügyi döntésekben. Nálunk, Magyarországon volt ugyan egy kísérlet (2006) a regionális önkormányzatok felállítására, ez azonban elbukott, csak az állami szervek bizonyos körének regionalizálása indult meg.

- 2004-ben néhány ágazati célleírányzat is decentralizálásra került (24/2003-as sz. kormányrendelet), azonban a kiírandó pályázatok tartalmára és a pályázók körére a RFT-knek csekély befolyása volt, jobbra csak a pályázati források elosztására kaptak lehetőséget.
- A hazai és uniós források decentralizálásában 2007-től a hangsúly a megyei szintről a regionális szintre tevődött át. A gazdasági válság miatti költségvetési megszorítások azonban megakasztották ezeket a megindult óvatos decentralizációs lépéseket.

3. ábra. Magyarország tervezési statisztikai régiói és megyéi

Forrás: KSH

2012-től kezdve a régiók szerepe teljesen megváltozik. Mint említettük, jogosítványaik a megyei önkormányzatokhoz kerültek, ám egyelőre még nem tisztázott, hogy milyen szerepük lesz az uniós források elosztásában. Magyarországon a fő irányzat a centralizáció, és az unióban

is folyamatos átrendeződés figyelhető meg a korábbi, regionális elveket hangsúlyozó politikával szemben. Az új tagországokban részben túl sok régió jött létre és azok is túl gyengék. Az uniónak is előnyösebb, ha nem minden régióval kell a fejlesztési célokat egyeztetni, hanem csak a tagországokkal.

A Magyarországon és az unióban végbemenő folyamatok nem a régióknak kedveznek. A regionalizáció jövőjére nézve a Lipcsei Charta (2007) a területfejlesztés legfontosabb térségeinek a városokat és azok régióit tekinti, és a kohéziós politika lehetséges új irányai között a Zöld Könyv (2008) sem hangsúlyozza a regionalizációt és az erre épülő jövőbeni fejlesztéseket és lehetőségeket (*Rechnitzer-Smahó 2011, eredeti forrás: EC 2008*).

Összességében megállapítható, hogy a magyarországi regionalizáció lendülete az utóbbi időben erősen lefékeződött, azt is mondhatjuk, hogy megállt. Nincs tömegmozgalom a régiók mellett vagy a régiókért. A regionális identitás alacsony, a régiókban való gondolkodás a területfejlesztés szereplőinél nem meghatározó (*Bugovics 2007; Nárαι 2009*).

Spanyolországban 17 régió található; amelyeket az alkotmány is nevesít (*4. ábra*).

A spanyol régiók – a magyarokhoz hasonlóan – az ország EU-s csatlakozása (1986) előtt jöttek létre. Míg a magyar régiók mindegyike mesterséges kreáció, a spanyol régiók nagy része (pl. Baszkföld, Galícia, Katalónia) történelmi tradíciókra támaszkodik, ám vannak régiók, amelyek gyökerei a nyolcszáz éves arab megszállásig vezethetők vissza.

4. ábra. Spanyolország régiói

Forrás: Mapa de Regiones de España. <http://www.miradorvr.com/mapa.htm>
(letöltés: 2009.05.07)

Időrendileg nézve elsőként a „nemzetiségi területek” váltak önálló régióvá (Baszkföld: 1979, Katalónia: 1979, Galícia: 1981), utolsóként pedig Castilla y León jött létre. A spanyol Cortés (Parlament) az 1983. évi 4. törvényben fogadta el Castilla és León megyék régióvá történő egyesülését.

Az ország regionális beosztása az unióhoz való csatlakozás óta kismértékben változott. Egyrészt a csupán a két városból álló Ceuta és Melilla váltak önálló régiókká (Szabó 2005), másrészt pedig 2008. január. 1.-től a Baleár- és Kanári szigetektől szerveztek önálló régiókat (Szabó 2008a).

Regionalizáció az 1978-as alkotmány előtt

Spanyolországban a közigazgatási régiók először a római hódítás alatt jelentek meg.

A mórok (arabok) 711-től hódították meg a félszigetet. A mór közigazgatás alapegységei a kalifátusok voltak, amelyeket egy-egy nagyobb város köré szervezett coras-okra osztottak.

A félsziget araboktól való visszahódítása (reconquista) után kasztíliai királyságok alakultak, és tizennyolc nagyváros köré szervezett provinciákra osztották fel a visszafoglalt területeket. (*Harsányi, 2005:147*). A XVIII. század elején (1717) az ország területét tíz partidario-ra osztották, amelyek élére a kasztíliai kormány nevezett ki vezetőt. 1810-ben José Bonaparte (Napóleon testvére) az országot francia mintára harmincyolc prefektúrára, a prefektúrákat pedig száztizenegy alprefektúrára osztotta.

A franciák kiűzése után visszatért a provincia rendszer. Az 1833-as területi reform negyvenkilenc provinciát nevesít.

Az első Spanyol Köztársaság (1873-1875) idején Spanyolországot föderális köztársasággá nyilvánították, amely széleskörű autonómiával rendelkező tizenhét tagállamból állt. A XX. században az ország területi beosztása szintén több módosításon ment keresztül attól függően, ahogy a centralizmus vagy a decentralizmus hívei kerültek hatalomra. 1913-ban a „Mancomunidad” törvény lehetővé tette, hogy a provinciák (itt: tartományok) közös célok érdekében közösen lépjenek fel. Ez a törvény a valódi regionalizmus felé vezető korai lépésnek tekinthető (*Harsányi, 2005*). Miguel Primo de Rivera diktatúrája (1923-1930) a fentiekkel szemben a centralizmust képviselte, és megszüntette a helyi önkormányzatokat. Sőt betiltatta a regionális nyelvek (baszk, katalán, gallego) használatát is a hivatalos helyeken. Ezzel azt érte el, hogy a regionalizmus ügye több régióban is egybeforrt a nacionalizmussal, amely a diktatúra alatt a nemzeti nyelv ügyében öltött testet. Ez történt Katalóniában, Baszkföldön és Galíciában.

A fentiek reakciójaként a második Köztársaság (1930-1936) „kinyitotta a kapukat” a regionális törekvések előtt, és teljes körű autonómiát biztosított a választott önkormányzatoknak. Így Katalóniának saját parlamentje, kormánya lett, és szerveződött a gallego és a baszk önkormányzat is.

A Franco-diktatúra (1939-1975) az „egy ország, egy nyelv, egy vezér (caudillo)” elvét képviselte, és már a hatalomra jutása első óráiban eltörölte a katalán, a baszk és a gallego önkormányzatokat. Csírájában fojtott el minden olyan törekvést, amely bármilyen regionális önkormányzat felállítására törekedett. A nemzetiségi nyelvek hivatalos használatát is megtiltotta, beleértve az anyanyelvi oktatást, az anyanyelvi rádiót és a sajtót is.

Az 1960-as években gazdasági fellendülés köszöntött Spanyolországra. A kemény diktatúrát felváltotta a puha diktatúra (dictablanda) korszaka, ami főként a nyelvi szigorítások enyhülését jelentette. A regionális és helyi önkormányzati jog megadása az új demokratikus rendszerre, a diktatúra/demokráciaváltásra várt.

Az alkotmány szerint *a spanyol régiók legfontosabb jellemzői a következők:*

- Egymással határos, közös történelmi, kulturális és gazdasági jelleget viselő tartományokból (megyékből) állnak [...]” (143.cikkely 1.).

- Létrehozásukat az érdekelt megyei tanácsok, vagy közösségek kétharmad része kezdeményezheti”. (143.cikkely 2). Az alkotmány részletesen szabályozza a régiók létrejöttének lehetőségeit, de megtiltja azok föderációját (145. cikkely 1.). Ezzel kívánja elejét venni annak, hogy egyes régiók vagy megyék egymással összefogva kiváljanak az ország területéből.
- A régióknak saját parlamentje, bírósága és helyi népszavazással megerősített „belső alkotmánya”, statútuma van, amelyben rögzítik a régió határait, intézményeik elnevezését, szervezetét, székhelyét és hatáskörét (45. cikkely). A statútumot a spanyol parlament hagyja jóvá, illetve módosíthatja. (147. cikkely 1-3).
- A régiók *széleskörű autonómiával*, saját bevételi forrással és képviseleti rendszerrel rendelkező, területi közigazgatási egységek. Kompetenciájuk és autonómiájuk mértéke azonban a statútumok különbözősége folytán eltérő. *Teljes autonómiát* élveznek az ún. történelmi régiók és a kis nemzetek (Katalónia, Galícia, Baszkföld, Andalúzia, Valenciái Közösség, Kanári-szigetek, Baleárok), míg az ún. „lassú régiók”-nak csak fokozatosan van joguk kérni az autonómia kiterjesztését (Held, G. 1994). Az autonómia bővítését az alkotmány szabályozza: a provinciák és municípiumok kezdeményezik, s kétharmaduk csatlakozása szükséges a sikeres kezdeményezéshez. (Szilágyi 1998).

A spanyol *régiók erősségét* jelzi a központi döntéshozatalban elfoglalt helyük, amely biztosítja, hogy a régiók alkotmányos helyzete a régiók hozzájárulása nélkül nem módosítható (Sipos K.,1993).

A *régiók jogosítványait* szintén az alkotmány szabályozza. A jogosítványok egyebek között kiterjednek (148. cikkely):

- az önkormányzati intézmények megszervezésére (1.),
- a területfejlesztés, területrendezés és városfejlesztés feladataira (3.),
- a vasút, a műutak és az infrastruktúra fejlesztésére (5.),
- a mezőgazdaságra, és a környezetvédelemre (7., 8., 9.),
- a gazdasági élet fejlesztésére (12., 13.) és
- az idegenforgalom fejlesztésére (18.).
- a helyi adók kivetésére (132. cikkely 2.), ami komoly szerepet játszik a területfejlesztés finanszírozásában is.

A jogosítványok ellenére a központi kormánynak szinte minden területen lehetősége van beavatkozni a regionális ügyekbe nemcsak a törvényhozással, hanem konkrét szervező, igazgatási kompetenciákkal is, ami sok vitát eredményez (*Pálné, 1999, 76.o.*).

A spanyol regionális beosztási rendszer egészen a 2008-as válságig jól működött. A *válság hatására* azonban néhány fejlettebb régióban felerősödtek azok a törekvések, amelyek a gazdasági problémák (pl. nagyobb munkanélküliség) következtében mindinkább politikai színezetet kapnak (*Sevilla 2011*), és a meglévőnél nagyobb autonómiát követelnek. Katalónia például – kihasználva a spanyol közigazgatás nagyfokú decentralizációját és a régiók nagyfokú önállóságát, – nem egyszer felveti egy Barcelona székhelyű autonóm régió létrehozását. A baszkföldi szeparatizmus hívei a nemzetiségi hagyományokra és a nyelvi különbözőségekre hivatkoznak, de talán ennél is nagyobb súllyal esik a latba a térség ásványkincsekben való gazdagsága.

A válság hatására nemcsak a szeparatizmus felerősödésével, illetve nemcsak kiválási, hanem kettéválási törekvésekkel is találkozunk. Castilla y Leónban például vannak olyan politikai csoportok, akik a régiót két részre szeretnék felosztani és a kevésbé fejlett megyékből

(León, Zamora és Salamanca) önálló régiót alakítani. A kettéosztás célja az lenne, hogy a kikerülő kevésbé fejlett megyék – új régiót alkotva – továbbra is jogosultak maradnának az uniós ERFA támogatásra, ugyanis az „új” régió gazdasági fejlettsége nem érné el a támogatási küszöböt jelentő uniós átlag 75%-át (*Fuensaldana, Valladolid 2006*).

A spanyol kormánynak a fenti problémákat a jövőben megfontoltan kell kezelnie, mert Baszkföld és Katalónia esetleges kiválása veszélyeztetné az állam integritását (*Aja 2003; Szilágyi 2010*). Ezzel kapcsolatban több szerző is felhívja a figyelmet a régió belüli „társadalmi integráció” valamint „a társadalmi és gazdasági interakció” erőteljesebb irányítására” (*Fawcett-Hurrel, 1994:39*).

Megyék

Magyarországon a NUTS 3 szintű területi egységeknek az évezredes múltra visszatekintő megyék számítanak. A 20 NUTS 3 egységet Budapest és 19 megye alkotják (*lásd. 2. ábrát*).

1996-ban a megyék szintjére helyezte a törvényhozó a decentralizált fejlesztési források elosztásának, a stratégiai tervdöntések elfogadásának, és a megyét érintő országos, ágazati, illetve tárcaprogramok véleményezésének jogát. A megyék válságkezelő intézkedéseket is hozhattak és kezdeményezhettek. 2007-től a megyék a kistérségek területi tervezéséhez nyújtottak koordinációs segítséget. 2012-től a megyék területfejlesztési jogosítványai kibővültek. A megyei önkormányzatok feladata lett egyebek között a területi tervezés és a később meghatározandó területfejlesztési források decentralizált hányadának elosztása (*2011. évi CXCVIII. tv.*).

Spanyolországban 52 megye (provincia) található, amelyek több mint 150 év óta szinte érintetlenek számban és területben egyaránt. A megyék

saját jogi személyiséggel rendelkező területi egységek, amelyek állami feladatokat látnak el (alkotmány141. cikkely 1.). A megyéket tartományi tanácsok vezetik, amelyeket 1967 óta a helyi önkormányzatok választanak. A megyék feladata folyamatosan bővül és változik; napjainkban már átfogja a körzeti szolgáltatásokat, az útfenntartást, közlekedést stb. Fontos feladatuk még a községek munkájának segítése és a ráruházott államigazgatási feladatok ellátása. (*Alfonso, L. P. 1991*).

A provinciában az önkormányzatokkal párhuzamosan állami igazgatási egység is működik. Ez a *civil kormányzó*, aki a kormányzatot képviseli, és ellát igazgatási, védelmi, koordinációs feladatokat (*Pálné, 1999:68.o.*).

Összegezőképpen elmondhatjuk, hogy Spanyolországban erős státúttal rendelkező, öngazgatásra és érdekérvényesítésre képes, az alkotmány által szentesített régiók jöttek létre, ami a diktatúra/demokrácia váltás legnagyobb eredményének tekinthető. A régiók létrejöttével megszűnt a területfejlesztés központosítottága, és a régiók önállóságot nyertek területfejlesztési ügyeik intézésében (a tervezésben és a kivitelezésben egyaránt). A vázolt folyamat a területfejlesztés erőteljes decentralizációját eredményezte, emellett az alkotmányos megerősítés stabilizálja a régiókat, így megvédi őket a politikai csatározásoktól.

Kistérségek

Spanyolországban nem jelöltek ki LAU-1 szinteket, hiszen ezek létrehozását az unió nem tette kötelezővé.

Magyarországon a LAU-1 szintnek a *statisztikai kistérség* felel meg. A kistérségeket azonos földrajzi térségben, hasonló adottságokkal, történelmi múlttal rendelkező települések alkotják. 2007-ben 174

statisztikai kistérséget tartottak nyilván, amelyek átfedés-mentesen lefedték az egész ország területét. 2012-ig a kistérségi térségi szint számított a települési önkormányzatok együttműködési terepének és az alulról építkező regionális politika meghatározó egységének. Emellett a kistérségek szintjén történt a kedvezményezett térségek¹⁷ lehatárolása is. A 2011-es törvénymódosítás a kistérséget már külön nem említi, besorolja a térség¹⁸ általános fogalmába.

A *kedvezményezett kistérségek* körét a 67/2007-es OGY. határozat rendezte, amikor a kistérségeket fejlettség alapján különböző fejlettségi kategóriákba sorolták be. A besorolásánál a gazdasági, infrastrukturális, társadalmi, szociális és foglalkoztatási mutatókból (öt mutatócsoport) képzett komplex mutatót vették figyelembe (*Buday-Sántha 2011:315*). Kedvezményezettnek a 2,9-nél alacsonyabb komplex mutatóval rendelkező kistérségek tekinthetők.

A kedvezményezett térségek meghatározásának *két szempontból volt jelentősége*:

- Először szerepet játszottak az éves *támogatási keret* (decentralizált források) megyék közötti felosztásánál.
- Másodszor a kedvezményezett kistérségek támogatására *elkülönített keret* állt rendelkezésre, amit az éves költségvetés tartalmazott. Az uniós pályázatoknál a kedvezményezett térségekben és településeken megvalósítandó fejlesztések esetén alacsonyabb önrészt kellett biztosítani.

¹⁷ A kedvezményezett térségek önkormányzatai, illetve azok közigazgatási területén tervezett programok és fejlesztések pénzügyi, gazdasági ösztönzőkkel támogathatók.

¹⁸ Különböző területi egységek (a régió, a megye, ezek területének egy része és a kiemelt térség) összefoglaló elnevezése

2007-ben a kistérségeket a kedvezményezettség szempontjából két csoportra osztották: hátrányos helyzetű és a nem hátrányos helyzetű kistérségre. A lehatárolt 94 hátrányos helyzetű kistérségen belül két kategória került meghatározásra: 1) a leghátrányosabb helyzetű kistérségek és 2) felzárkóztatási (komplex) programmal támogatható leghátrányosabb helyzetű kistérségek¹⁹ (311/2007. (XI. 17. sz. kormány hat.) (8. táblázat).

8. táblázat. A kistérségek területi megoszlása Magyarországon, 2007

Régió	Kistérségek (db)	Hátrányos helyzetű (db)	Leghátrányosabb helyzetű (db)	Leghátrányosabb komplex programmal (db)	Leghátrányosabb helyzetű népessége (ezer fő)
Közép-Mo.	17	1	0	0	0
Közép Du.	26	5	0	0	0
Nyugat Du.	25	6	0	0	0
Dél-Du.	25	18	9	8	186,6
Észak-Mo.	28	21	15	12	454,8
Észak-Alföld	28	24	15	8	621,4
Dél-Alföld	25	19	8	5	233,1
Összesen	174	94	47	33	1 496,0

Forrás: KSH 2008 adatai alapján saját szerkesztés

Az összes hazai kistérség 54%-a hátrányos helyzetű, és a hátrányos helyzetű kistérségeknek pontosan a fele a leghátrányosabb kategóriába tartozik. A hátrányos helyzetű térségek többsége (68,1%-a) az ország keleti régióiban, a Dél-Dunántúlon, a Tiszántúlon és Észak-Magyarországon található, ezekben az országrészekben szinte csak a

¹⁹ A leghátrányosabb és ezen belül a komplex program kidolgozására jogosult térségek támogatására, az ottani fejlesztések preferálására a kormány 2008-ban külön programot indított.

megyeszékhelyek és a nagyobb városok nem tartoznak ebbe a térségtípusba. Ugyancsak itt található a komplex programmal is segíthető 33 térség több mint háromnegyede (75,8%).

A 8. táblázat adatai az ország kelet-nyugati fejlettségbeli megosztottságát jelzik. A Dunántúl fejlettebb régióiban (Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl) a hátrányos helyzetű térségek 12,8%-a található, és itt egyetlen leghátrányosabb kistérség sem fordul elő (*Csanádi 2011*).

A Dél-Dunántúl 25 kistérségéből 18, tehát a kistérségek 72%-a a hátrányos helyzetű kategóriába tartozik. Ez az arány jóval magasabb az országos átlagnál (54%). A hátrányos helyzetű kistérségek fele (9 db) a leghátrányosabb helyzetű kategóriába tartozik. Ezekben a kistérségekben él a régió lakosságának 20%-a. Ez az arány 2%-ponttal magasabb, mint az országos átlag. A legtöbb leghátrányosabb helyzetű kistérség Somogyban található (11-ből 5), Baranyában három, Tolnában pedig csak egy tartozik ebbe a kategóriába.

Települések

A települési önkormányzatok szintje mind Magyarországon, mind Spanyolországban egyértelműen illeszkedik az EU rendszerébe.

A LAU-2 szintet *Spanyolországban* 8047 község (municípium) képviseli.

A községek jogi személyiséggel és a helyi ügyeket illetően teljes körű önkormányzattal rendelkeznek, amit a magyarhoz hasonlóan a település lakossága választ meg. „A községek közösségi csoportokat hozhatnak létre” (alkotmány 141. cikkely 3.), hogy településfejlesztési

céllal közös tevékenységet folytassanak, például az infrastruktúra, az oktatás, a turizmus vagy a kommunális beruházások területén.

Az EU tagországok települési önkormányzatai között igen nagy eltéréseket tapasztalhatunk. NUTS 5 szinten az átlagos terület Svédországban több mint 50-szerese, Finnországban 25-szöröse, Dániában több mint 5-szöröse, de Spanyolországban és Hollandiában is legalább kétszerese a magyarországi átlagnak. Emellett a hazainál több mint háromszor többen élnek Svédország, Hollandia, Dánia és Belgium egy-egy NUTS 5 szintű egységében. Ugyanakkor hat tagországban (Franciaország, Portugália, Luxemburg, Egyesült Királyság, Görögország és Írország) a települési egységek átlagos területe elmarad a hazaitól. Az egy önkormányzathoz tartozó átlagos lélekszám a magyarországgal közel azonos Ausztriában és Luxemburgban (*Sarudi 2011*). A spanyol *önkormányzatok* 42%-ában (2400) az önkormányzat népessége nem éri el az 500 főt. A spanyol önkormányzatok bár általános hatásköri felhatalmazással rendelkeznek, ugyanakkor a kötelező feladatok terén jelentős differenciálásra került sor közöttük a méretük szerint, a valamennyi önkormányzatra kötelező feladatkör mellett (*Pálné 1999: 45.o.*).

4.2. Területfejlesztés Castilla y Leónban és Dél-Dunántúlon

4.2.1. A régiók néhány főbb jellemzője

Castilla y León Spanyolország legnagyobb régiója, önmagában nagyobb, mint Magyarország, az Európai Unióban pedig a harmadik legnagyobb területű régiónak számít. A régió lakossága az ország népességének 6,3%-a.

Dél-Dunántúl a Magyarország közepes méretű régiója. Nemcsak Castilla y Leónhoz képest, hanem európai viszonylatban is nagyon kicsinek számít. A régió népessége az ország lakosságának 9,8 %-át teszi ki (*9. táblázat*).

9. táblázat. Terület, népesség és népsűrűség

Régió, megye	Terület km ²	Népesség, ezer fő		Népsűrűség, fő/ km ²
		2001	2010	2010
Dél-Dunántúl	14 169	998	948	67,0
Magyarország	93 030	10 200	10 014	107,6
Castilla y León	94 225	2 457	2 559	27,2
Spanyolország	505 997	40 477	46 087	91,1

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvek 2000, 2010 alapján saját szerkesztés

A Dél-Dunántúlt többféle *nemzeti, és etnikai kisebbség* lakja. A Magyarországon élő horvátok több mint egyharmada, a németek 30%-a, és a cigányok 13%-a él ebben a régióban. Ez utóbbiak aránya az Észak-magyarországi és Észak-alföldi régió után a Dél-Dunántúlon a legmagasabb. A cigány lakosság főleg az Ormánság, a Zselic és a Hegyhát falvainak egy részében koncentrálódik (*DDOP 2006*).

Mindkét régióra, de különösen Castilla y Leónra jellemző az alacsony *népsűrűség*, ami jóval alacsonyabb az országos átlagnál.

Castilla y León Spanyolország észak-nyugati térségében helyezkedik el. Nem rendelkeznek ugyan tengerparttal, ám turisztikai szempontból nagy jelentősége van. A régió területén három nagy kultúra – a római, az arab és a spanyol – hagyott hátra történelmi emlékeket, amelyek ma a *turizmus* fő vonzerőit képezik. Itt található Spanyolország nemzeti emlékműveinek és emlékhelyeinek 60%-a. Közülük nyolc a világörökséghez tartozik, 112 történelmileg kiemelkedő emlékhely, 400 múzeum, 300 kastély, 11 katedrális (*Wikipédia 2011*).

Castilla y León határát képezi, nyugaton pedig 700 km-es határa van Portugáliával. Fekvése miatt híd szerepet tölt be Franciaország és Portugália, illetve Észak- és Dél-Spanyolország között.

Castilla y León közigazgatásilag 9 megyére (provinciára) oszlik (5. ábra)

5. ábra. Castilla y León megyéi

Forrás: Mapa de Castilla y León. <http://www.miradorvr.com/es/castleon/mapa.htm>

A provinciák átlagos területe 10 469 km², átlagos lakosság számuk 284 ezer fő. A legnagyobb területe León megyének van.

A Dél-Dunántúlt a kasztíliai kilencel szemben mindössze három megye, Baranya, Tolna és Somogy megye alkotja. (6. ábra). A régió Magyarország dél-nyugati részét foglalja el; a Balatonnal, a Drávával és a Dunával határos.

6. ábra. A dél-dunántúli régió megyéi

Forrás: Dél-dunántúli Regionális Portál, 2006
<http://www.deldunantul.com/download.php?id=814>

4.2.2. Demográfiai sajátosságok

Spanyolország népessége 1910 és 2010 között több mint megduplázódott, 20-ról 46 millióra nőtt (230%). A népesség növekedése a magas természetes szaporodás következménye, ami a múlt század hatvanas és hetvenes éveiben volt igen dinamikus. A népesség száma a legutóbbi évtizedben is gyarapszik, de annak fő oka most már nem a természetes szaporodás, hanem a külföldiek bevándorlása. 2000 és 2010 között a nemzetközi nettó migráció²⁰ évi 6-7 százalékkal növelte az ország lakosságát és a népesség növekedésének fő forrásává vált (10. táblázat).

²⁰ A bevándorolt és kivándorolt külföldi állampolgárok számának különbözete

10. táblázat. A népesség számának alakulása január 1-én,
1910-2010

Év	Spanyolország		Castilla y León		Magyarország		Dél-Dunántúl	
	ezer fő	%	ezer fő	%	1000 fő	%	ezer fő	%
1910	19 991	100,0	2 363	100,0	–	–	–	–
1990	38 872	194,4	2 545	107,7	10 375	100,0	1 016	100,0
2001	40 500	202,4	2 456	103,7	10 200	98,3	998	98,2
2004	42 345	211,8	2 494	104,2	10 117	97,5	984	96,8
2006	43 758	218,8	2 523	104,8	10 077	97,1	971	95,6
2008	45 283	226,5	2 557	105,9	10 045	96,8	961	94,6
2010	45 989	230,0	2 559	105,7	10 014	96,5	948	93,3
2011	46 153	230,9	2491	105,4	9 986	96,2	941	92,6

Forrás: www.eurostat.ec.europa.eu (letöltés: 2012.08.02); INE, <http://www.ine.es/jaxi/tabla.do> (letöltés: 2012.08.07)

Castilla y Leónban az országoshoz képest mérsékelt lélekszám növekedés tapasztalható, ami a lakosság természetes fogyása és a belső vándorlás ellenére következett be. (1999 és 2009 között éves átlagban 5 ezren költöztek el a régióból, s az elköltözők zöme fiatal volt. Az elvándorlás által a leginkább érintett területek a „legfiatalabb” lakosságú León és Salamanca megyék voltak (<http://www.Tierra.comunera.org/es>).

A mérsékelt lélekszám-növekedés a *külföldiek bevándorlásával* magyarázható, ami különösen 2000 és 2009 között volt jelentős, és nagymértékben fékezte a lakosságfogyás ütemét. *Castilla y Leónban* 2010-ben kerekén 168 ezer bevándorló élt, ami a lakosság csaknem 7 százalékát tette ki. Kedvezőtlen viszont, hogy az utóbbi két évben (minden bizonnyal a válság következtében) a *külföldiek nettó migrációja* negatív előjelűvé vált, ami a népességszám alakulásában is fordulópontot jelenthet (11. táblázat).

Magyarországon – a spanyolországgal ellentétben – 1980 óta csökken a népesség száma, ami a lakosság természetes fogyására vezethető vissza. A népesség száma 2011-re tízmillió alá, az 1960-as években mért szintre süllyedt. A népességfogyás dinamikáját lassítja,

hogy 1990 óta bevándorlási többlet tapasztalható. A nemzetközi migrációból származó népességnyeresség 2011-ben 1,7 ezrelék volt, ami a népességfogyást majdnem felerészben ellensúlyozta.

A bevándorlók az ország munkaerőpiacán gyakran olyan hiányterületeken, hiányszakmákban helyezkednek el, ahol a hazai lakosság nem tud, vagy nem kíván munkát vállalni. Magyarországon 2010. január 1-én 200 ezer külföldi állampolgár tartózkodott, túlnyomó többségük román, ukrán, szerb és német. A lakosság 1,9%-a külföldi (11. táblázat).

11. táblázat. A külföldi bevándoroltak számának alakulása, 2000-2010

Év	Magyarország		Spanyolország		Dél-Dunántúl		Castilla y León	
	bevándorolt ezer fő	a népesség %-ában	bevándorolt ezer fő	a népesség %-ában	bevándorolt ezer fő	a népesség %-ában	bevándorolt ezer fő	a népesség %-ában
2000	153	1,5	1561	3,9	3,5	0,3	26,5	1,1
2005	144	1,4	3371	7,8	5,2	0,5	71,3	3,0
2010	200	1,9	5663	12,3	14,0	1,5	167,6	6,7

Forrás: www.eurostat.ec.europa/portal/population/data/main_tables (letöltés:2012.06.04); A bevándorló külföldi állampolgárok régióként (<http://www.ksh.hu>, 2009); Bevándorlás és migráció a Dél-Dunántúlon. In Pécsi riport (<http://www.pecsiriport.hu>, letöltés: 2012.08.11).

A Dél-dunántúli régió népességszáma az 1990-es népszámlálás óta az országos átlagnál gyorsabban fogyott és 2011-re kerekén 68 ezerrel lett kevesebb. A népességfogyás okai itt is a természetes fogyásban és a belföldi elvándorlásban keresendők.

A belföldi vándorlás terén az ország városai és községei „eltérő pályát futottak be”. A korábbi időszak migrációs folyamatainak egyik meghatározó jellemzője volt a Budapestről való elvándorlás, ami 2007-ben megszakadt, és ezt követően újra bevándorlás tapasztalható. A főváros lélekszáma 2011-ben már több mint 7 ezer fővel emelkedett. A

többi város is veszített lakosságából, a községekből való elvándorlás pedig mérséklődött. Amíg a belső népességmozgás következtében a fejlettebb régiókban vándorlási nyereség keletkezett, addig a többi régió belföldi vándorlási veszteséget szenvedett el. Dél-Dunántúl népességmegtartó ereje is gyengült, a belföldi vándorlásból származó népességvesztesége megközelíti az évi 3000 főt.

A belföldi vándorlás egyenlege a Dél-Dunántúl mindhárom megyéjében veszteséget mutatott 2010-ben, mértéke Tolnában volt a legnagyobb (-5,1 ezrelék) Baranyában pedig a legkisebb (-2,6 ezrelék).

A *külföldi bevándorlás* a Dél-Dunántúlon is ellensúlyozta a negatív demográfiai folyamatokat, és az utóbbi évtizedben évi 0,8 ezrelékkal (1500-2000 fővel) mérsékelte a lakosságszám csökkenését.

A természetes szaporodáshoz és az elvándorláshoz hasonlóan a lakosság *előregedése* is súlyos demográfiai problémát jelent mindkét vizsgált országban és régióban (12. táblázat).

Az előregedés Spanyolországban valamivel gyorsabb, mint Magyarországon, Castilla y Leónban viszont a spanyolországinál is erőteljesebb. Az idősek aránya a Dél-Dunántúlon is magas (17,6%), ám jóval elmarad a castilla y leonitól (22,8%). Az eltérés az erőteljesebb külföldi migrációval magyarázható, hiszen mint utaltunk rá, a külföldi migránsok között magas a fiatalok aránya. Az időskorúak többségben vannak a Balaton parti kistérségekben, Belső Somogyban (Csurgói, Marcali kistérség), valamint a Tamási, Sásdi, Pécsváradi és a Mohácsi kistérségekben.

12. táblázat. A lakosság korösszetétele, január 1.
(1980-2012)

Év	0-14 éves	15-64 éves	65 éves és több
Magyarország			
1980	21,9	64,6	13,5
2001	16,6	68,3	15,1
2012	14,5	68,6	16,9
Dél-Dunántúl			
1980	21,7	65,6	13,7
2001	16,6	68,3	15,1
2012	14,0	67,7	17,6
Spanyolország			
1980	25,7	63,0	11,3
2001	14,7	68,4	16,9
2011	15,1	67,8	17,1
Castilla y León			
1980	25,9	60,2	13,9
2001	12,9	64,3	22,6
2012	11,9	65,3	22,8

Forrás: KSH Magyarország, 2011;

www.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/main_tables;

www.ksh.hu (letöltés: 2012.08.05); Anuario Estadístico de CyL, Cap2,

Epígrafe2.2; Envejecimiento demografico (<http://sociales.cchs.csic.es>);

Territorio, demografía ... Cap1 (<http://www.cesmurcia.es>; letöltés2012.08.09.);

KSH, a demográfiai folyamatok regionális különbségei 1980-2007.

(<http://mek.oszk.hu/064400/06402.pdf>) alapján saját számítás

4.2.3. A régiók településszerkezete

Castilla y Leónra és a Dél-Dunántúlra egyaránt a kis létszámú települések nagy száma és az aprófalvak sokasága jellemző (13. táblázat).

Castilla y León 2 248 településéből az 500-nál kevesebb lakosú települések aránya 75, az 1000 fő alattiaké pedig 88,1 %. Ez utóbbi arány León megyében 67,7%, további három megyében 80 % felett van, öt megyében pedig meghaladja a 90%-ot.

A közepes és a nagyobb lélekszámú települések túlnyomó többségét a megyeszékhelyek képviselik. A régióban csupán a régió székhelyének Valladolidnak van 300 ezernél több népessége, ezzel szemben több mint 1700 községben 500-nál is kevesebben laknak.

13. táblázat. A települések nagyságrendi csoportjai Castilla y Leónban, 2009

Települések nagyság szerinti csoportjai	A Dél-dunántúli*			Castilla y leoni	
	települések		népesség megoszlása, %	települések	
	száma	megoszlása, %		száma	megoszlása, %
-499	356	54,4	9,7	1705	75,8
500-999	143	21,8	10,8	277	12,3
1000-1999	90	13,7	13,3	133	5,9
2000-4999	44	6,7	13,5	76	3,4
5000-9999	8	1,2	6,1	32	1,4
10000-49999	12	1,8	22,5	16	0,7
50000-99999	1	0,2	7,2	5	0,2
100000 és több	1	0,2	16,8	4	0,2
Összesen	655	100,0	100,0	2248	100,0
Ebből: városok	41	6,3	57,7	15	6,6

*2011. január 1-i adatok, Castilla y León esetében a 20 ezernél több lakosú városok adatait vettem figyelembe.

Forrás: Területi statisztikai évkönyv, 2010; Tabla 2.2.10. b alapján saját számítás.

A *Dél-Dunántúl* településszerkezetére ugyancsak az aprófalvak és kistelepülések nagy száma és aránya jellemző, de emellett a városhálózat is fejletlen. Ebben a térségben van a legtöbb 500-nál és 1000-nél kevesebb lakosú aprófalva. A kimondottan aprófalvas Baranyában a községek közel 70%-a 500 fő alatti törpefalva. Somogyban ez az arány 44, Tolnában 28%. A városok zöme is az 50 ezernél kevesebb lélekszámú kisvárosok kategóriájába tartozik, mindössze a régió központjának számító Pécs népessége haladja meg a 100 ezer főt.

A hasonlóságok mellett a két régió között az a különbség, hogy Castilla y León településszerkezete a dél-dunántúlinál is elaprózottabb. Mind az 500-nál, mind az 1000-nél kevesebb lakosú községek aránya magasabb, a városhálózata fejlettebb, mint Dél-Dunántúlé.

4.2.4. A régiók gazdasága

A bruttó hazai termék alakulása

Egy ország/régió gazdasági teljesítményét leginkább a bruttó hazai termék (GDP) alakulásával lehet kifejezni. Az egy főre jutó GDP alakulásának vizsgálatával megállapítható, hogy mely országok/régiók zárkóztak fel és melyek maradtak le.

Spanyolország az unió teljes GDP-jéhez való hozzájárulást tekintve 2008-ban az uniós tagországok rangsorában – Németország, (19,9%), Franciaország (15,6%), és az Egyesült Királyság (14,5%) után – az előkelő negyedik helyet foglalta el, Castilla y León pedig az EU 271 régiója közül a 40. helyen állt (*Eurostat newrelease 28/2011- 24 February 2011*). A felsorolt adatok egyértelműen jelzik, hogy a gazdasági pozíciójuk alapján Spanyolország és Castilla y León az uniós tagországok és régiók mezőnyének felső harmadában helyezkednek el.

Spanyolországban az *egy főre jutó GDP* 2008-ban 25 900 euró volt, ami azonban jelentős területi eltéréseket takar (*14. táblázat*). A mutató értéke az ország 19 régiója közül nyolcban meghaladja az unió átlagát, tíz régió teljesítménye viszont alatta marad annak. Castilla y León éppen az uniós átlagon áll. A legfejlettebb régiók Madrid, a keleti part és a Madridtól északkeletre elhelyezkedő térségek, a kevésbé fejlettek pedig az ország északnyugati csücskében, illetve Madrid vonalától délre

helyezkednek el. A legfejlettebb régió País Vasco (Baszkföld), a legfejletlenebb pedig Extramadura.

14. táblázat. Egy főre jutó GDP és változása Spanyolországban, Magyarországon és a régiókban 2000, 2004, 2008

Régió	Egy főre jutó GDP								
	GDP/fő (PPS)			az EU-27 átlag százalékában			Országos átlag százalékában		
	2000	2004	2008	2000	2004	2008	2000	2004	2008
Spanyolország									
Galícia	14 400	17 600	22 300	76	81	89	78	81	86
Asturias	15 500	18 900	24 300	81	87	97	84	87	94
Cantabria	17 300	21 300	26 200	91	98	105	93	98	101
País Vasco	22 700	27 300	34 500	119	126	138	123	125	133
Navarra	23 600	27 500	32 900	124	127	131	127	127	127
La Rioja	21 200	23 800	27 800	111	110	111	115	110	107
Aragón	19 400	23 300	28 300	102	108	113	105	107	109
Madrid	25 200	28 700	33 500	132	132	134	136	132	129
Castilla y León	16 800	20 500	25 200	88	95	100	91	94	97
Castilla-La Mancha	14 600	17 100	20 000	76	79	80	79	79	77
Extremadura	11 800	14 500	18 300	62	67	73	64	67	71
Cataluña	22 600	26 200	30 300	119	121	121	122	121	117
Valenciana	17 900	20 400	23 200	94	94	93	97	94	90
Illes Balears	22 800	24 700	27 900	120	114	111	123	114	108
Andalucía	13 700	16 800	19 900	72	78	80	74	77	77
Murcia	15 600	18 400	21 400	82	85	85	84	85	83
Ceuta	15 900	19 700	24 500	83	91	98	86	91	95
Melilla	15 800	19 100	23 300	83	88	93	85	88	90
Canarias	17 600	20 100	22 600	92	93	90	95	78	87
Spanyolország	18 500	21 700	25 900	97	101	103	100	100	100
Magyarország									
Közép-Mo.	16 200	22 000	26 800	85	102	107	142	161	165
Közép Du.	10 100	13 000	14 500	53	61	58	89	95	89
Nyugat-Du.	12 000	14 300	15 700	63	67	63	105	104	97
Dél-Dunántúl	8 000	9 700	11 100	42	46	44	70	71	68
Észak-Mo.	6 800	9 100	10 000	36	42	40	60	66	62
Észak-Alföld	6 800	9 000	10 000	36	42	40	60	66	62
Dél-Alföld	7 800	9 500	10 800	41	44	43	68	69	67
Magyarország	11 400	13 700	16 200	54	63	64	100	100	100
EU-27	19 000	21 700	25 100	100	100	100	–	–	–

Forrás: A Területi Statisztikai Évkönyv, 2010, az EUROSTAT és www.portal.ksh.hu adatai alapján saját számítás

Magyarország fejlettségi színvonala 2008-ban az uniós átlag 64%-át, a spanyolországinak mindössze 62%-át érte el, ami az ország viszonylagos elmaradottságát mutatja (14. táblázat). *Dél-Dunántúl* ugyanebben az évben Castilla y León fajlagos GDP-jének 44%-án állt.

Az országon belül a legfejlettebb három térség Közép-Magyarország, Nyugat-és Közép-Dunántúl, a három leginkább elmaradottabb térség pedig Észak-Magyarország, valamint Észak-és Dél-Alföld. A *Dél-Dunántúl* a középmezőnyben helyezkedik el, mintegy elválasztó vonalat képez a leggazdagabb és legszegényebb régiók között. A magyar régiók közül mindössze Közép-Magyarországnak sikerült az uniós átlagot utolérnie, illetve kismértékben meghaladnia. Mindez összefügg az ország „Budapest központúságával”, nevezetesen azzal, hogy a központi régióban előállított GDP (Budapesttel együtt) az országos értéknek csaknem a felét teszi ki, közel annyit, mint amennyit a többi régió együttvéve megtermel. Dél-Dunántúl – a maga 6,5%-os részesedésével – a régiók sorrendjében az utolsó helyen áll az ország teljes GDP-jéhez való hozzájárulásban.

Castilla y León az egy főre jutó a 25 200 GDP/fő eurójával már 2008-ban elérte az unió átlagát, és a 19 spanyol régió rangsorában a nyolcadik-kilencedik helyet foglalja el. Mind az országos, mind az uniós átlaghoz mért fejlettsége fokozatos javulást, felzárkózást mutat.

A *Dél-Dunántúlon* a bruttó hazai termék egy főre jutó összege 2008-ban az EU-27 átlagának csupán 44%-át tett ki. Ez azt jelenti, hogy a régió a legutóbbi nyolc évben mindössze két százalékponttal került közelebb az unió átlagos fejlettségi színvonalához. A 2008-as 11 100 eurós GDP/fő értékével a 27 ország 271 régiójának rangsorában (a Dél-Alföld után) a 253-ik, a legelmaradottabb húsz régió között pedig a 18-ik helyet foglalja el.

Hosszabb távon a Dél Dunántúl gazdasági pozíciója nem csak az unióhoz, hanem az országos átlaghoz viszonyítva is romlik, amit a régió és az ország fejlettsége közötti különbség igen jelentős, 4-ről 20 százalékpontra való növekedése mutat. A Dél-Dunántúl mellett ugyanez mondható el a két alföldi és az Észak-magyarországi régiókról is (15. táblázat).

15. táblázat. A régiók fejlettségének hosszú távú változása, 1975-2009

Régiók	Egy lakosra jutó GDP (országos átlag=100%)					A fejlettségi helyzet változása (különbség 1975-höz képest)			
	1975	1994	1998	2004	2009	1994-1975	1998-1975	2004-1975	2009-1975
Közép-Mo.	114	146	148	159	167	32	34	45	53
Közép-Du.	117	86	98	96	83	-31	-19	-21	-34
Nyugat-Du.	96	101	110	104	93	5	14	8	3
Dél-Du.	88	84	77	71	68	-4	-11	-17	-24
Baranya	108	80*	76 ^x	74	69	-28	-32	-34	-39
Somogy	71	77*	68 ^x	69	63	6	-3	-2	-8
Tolna	71	93*	82 ^x	70	75	22	11	-1	4
Észak-Alf.	77	74	68	65	62	-3	-9	-12	-15
Dél-Alföld	91	83	76	69	67	-8	-15	-22	-24
Észak-Mo.	102	70	68	66	62	-32	-34	-36	-40

*2000-es adatok; ^x1995-ös adatok

Forrás: 1975 és 1994. évi adatok Rechnitzer-Smahó 2011, 247.p., valamint a 2004-2008. évi KSH Területi Statisztikai Évkönyvek és megyei évkönyvek illetve József Nemes-Nagy: Elements of regional disparities, 1. tábla alapján saját összeállítás

A Dél-Dunántúlon a megyék helyzete differenciálódott, Tolna megye kivételével az országos átlaghoz mért fejlettségük romlott. Baranya megye fejlettségi helyzete például 1975 és 2009 között majdnem 40%-kal lett kevesebb, mint az országos átlag.

A GDP ágazati megoszlását tekintve 2000 és 2008 között mindkét országban és régióban a mezőgazdaság visszaszorulása és a terciér szféra (szolgáltatások) további erősödése figyelhető meg.

Spanyolországban a mezőgazdaság GDP-ből való részesedése a legutóbbi nyolc évben (2000-2008) 3,9-ről 2,4%-re, az iparé pedig 16,4-ről 12,9%-re csökkent, miközben a szolgáltatások aránya meghaladta a 74 %-ot. Hasonló tendenciák mutathatók ki *Magyarországon* is, azzal a különbséggel, hogy nálunk a mezőgazdaság és az ipar szerepe valamivel nagyobb, a szolgáltatásoké pedig kisebb, mint Spanyolországban.

A GDP ágazati megoszlásának tendenciái *Castilla y Leónban* is ugyanazok, mint országosan, itt azonban a mezőgazdaság aránya magasabb, a szolgáltatásoké viszont alacsonyabb. A számok a régió mezőgazdasági jellegét mutatják. Ennek ellenére a szolgáltató szektornak van a legnagyobb teljesítménye, ami a régió idegenforgalmi-kereskedelmi jellegét is bizonyítja (16. táblázat).

16. táblázat. A GDP ágazati szerkezete Spanyolországban, Magyarországon és a régiókban (2000, 2008), %

Ország	2000				2008			
	Mezőgazdaság	Ipar	Építő ipar	Szolgáltatás	Mezőgazdaság	Ipar	Építő ipar	Szolgáltatás
Magyarország	4,2	28,7	4,6	62,5	3,4	24,6	4,9	67,1
Dél-Dunántúl	8,6	28,2	4,6	58,6	7,7	23,0	7,2	62,1
Spanyolország	3,9	16,4	7,5	72,2	2,4	12,9	10,4	74,3
Castilla y León	8,6	16,2	7,9	67,3	6,0	13,7	10,4	69,9

Forrás: Anuario Estadístico de Castilla y León, 2011, Capítulo 4, Epigrafe 2., Información Estadística de Castilla y León, 2011: 5), Területi Statisztikai Évkönyvek megfelelő kötetei alapján saját számítás

A GDP ágazati szerkezete a *Dél-Dunántúlon* is a nemzetközi irányzatokat követi. A vizsgált időszakban az ipar súlyának kismértékű csökkenésével együtt a mezőgazdaság és a hozzá kapcsolódó vadgazdálkodás és halászat GDP-ből való részesedése az elmúlt másfél évtizedben kevesebb, mint felére csökkent, azonban még ma is jelentősnek mondható. Az ágazat 2008. évi 7,7%-os részaránya a Dél-Alföldet követi és a második helyen áll a régiók rangsorában. A szolgáltatási szektor erős pozíciója a Castilla y Leónhoz hasonlóan a Dél-Dunántúlon is elsősorban a turizmus kiemelkedő szerepével magyarázható, a régió szolgáltatási teljesítményét csak Közép-Magyarország múlja felül. Középtávon mindenképpen a jelenlegi folyamatokkal számolhatunk, vagyis az ipar részesedésének enyhe, de tartós csökkenése prognosztizálható, a terciér szféra folyamatos bővülése mellett.

A Castilla y Leónhoz képest a Dél-Dunántúlon a mezőgazdaság részesedése valamivel magasabb, a szolgáltatásoké pedig alacsonyabb. A különbség a két régió gazdasági szerkezetének eltéréséből következik.

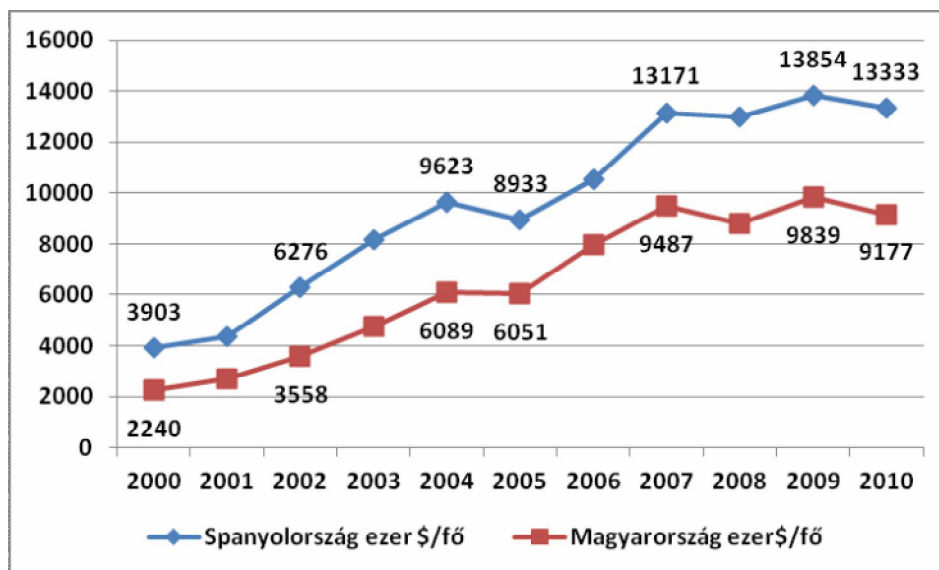
Külföldi tőkebefektetések és külföldi érdekeltségű vállalatok

A közvetlen külföldi tőkebefektetések állománya (KMT) 2000-2010 között mindkét vizsgált országban növekedett (7. ábra).

A növekedés mértéke Spanyolországban 3,42-szeres, Magyarországon 4,10-szeres volt. A két ország egy főre jutó KMT értékének változása 2004-ben vált el egymástól, amikor Magyarország belépett az Európai Unióba. Ezt követően a befektetők részéről megnőtt az érdeklődés az Magyarország iránt

A gazdasági válság következtében a KMT állomány mindkét országban csökkent, ami Magyarország esetében azt jelentette, hogy a külföldi tulajdonosok az üzemük egy részének működését megszüntették és a termelést más (főleg kelet-ázsiai) országokba telepítették át

7. ábra. Közvetlen külföldi működő tőke-befektetések egy főre jutó értéke, USD, 2000-2010

Forrás: www.ksh.hu/docs/hun/xstadat_evws/i_int045a.html alapján saját szerkesztés (letöltés: 2012. 06. 05)

Az EUROSTAT felmérése szerint Spanyolország és Magyarország abban is különbözik egymástól, hogy a KMT be-és kiáramlások egyenlege 2004 - 2008 átlagában, Spanyolországban negatív volt, mértéke a GDP 3%-át tette ki, ezzel szemben Magyarországon ugyanez az adat pozitív előjelű volt és a GDP 2,6%-ára rúgott. Spanyolországot tehát több külföldi tőke hagyta el, mint amennyi az országba áramlott, Magyarország ezzel szemben nettó tőkeimportőr volt. Ennek ellenére a magyarokat a válság jobban sújtotta, mint a spanyolokat, mert például

2009-ben a nettó KTM be-és kiáramlások egyenlege nálunk is negatív volt, tehát több tőkét vittek ki az országból, mint amennyit behoztak. A negatív egyenleg értéke elérte a GDP 2%-át, miközben Spanyolországban ez az adat a GDP 0,2%-át jelentette (Ötödik kohéziós jelentés, 2010). Gazdasági és foglalkoztatási szempontból egyaránt nagy szerepet játszanak a *külföldi érdekeltségű vállalkozások*. Ezek letelepedését Spanyolországban és Magyarországon egyaránt a foglalkoztatáshoz vagy más mutatókhoz kötött vissza nem térítendő támogatással és kedvezményes helyi adókkal ösztönzik. *Spanyolországban* a nagyobb külföldi érdekeltségű vállalatok főleg az ország északi részén és a nagyvárosok (Castilla y Leónban pl. Burgos és Valladolid) környékén telepedtek le. Az országban 2011-ben 8064 külföldi érdekeltségű cég működött, ami az összes vállalat 0,24%-át tette ki (INE, *Notas de Prensa 20 sept, 2011*). Ugyanezek a számok *Castilla y Leónban* 113, illetve 0,06% voltak, tehát jóval elmaradnak az országos átlagtól. A régióban működő külföldi érdekeltségű vállalatoknál 2011-ben 12 627-an dolgoztak. (*Leonoticias.com 2011.08.06.*) A külföldi cégek közül kiemelkedik a járműgyártással, vegyiparral, és az élelmiszeriparral foglalkozók száma.

A járműgyártással foglalkozó cégek közül a legnagyobbak: a Renault (Valladolid és Palencia), a Fiat-Iveco-Pegaso (Valladolid) és a Nissan (Ávila). Az autószektor 150 jórészt spanyol beszállító céggel áll kapcsolatban, amelyek 45 000 embert foglalkoztatnak (*Anuario Estadístico de Castilla y León, 2010. Capítulo 6, Epígrafe 5: Tabla 6.5.1.b.*). Az élelmiszeripari cégek (Nestlé, Pepsico, Danone, Cadbury-Sweppers stb.) jelentőségét az adja, hogy túlnyomó részük helyi nyersanyagot dolgoz fel, és 3500 helyi beszállítóval működik együtt, főként a tejipar, húsipar és gabonaipar területén. Ezek a vállalatok elsősorban a mezőgazdaságilag fontosabb területeken – Zamora, Soria, és Valladolid környékén – telepedtek le.

Magyarországon a külföldi tőke részvételével működő vállalkozások (vegyesvállalatok) az 1990-es évek első felében jelentek meg tömegesen. Számuk 2001-ben elérte a 26 809-et (KSH 2001), 2009-ben pedig a 29 300-at (KSH 2010). A Magyarországon befektetett összes külföldi tőke összegének 97,5%-a kötődött a vállalatokhoz. A tőkeösszeg többsége a Közép-Magyarországon bejegyzett vállalkozásokban jelent meg, amely 2009-ben közel kétharmados arányt képviselt. A központi régión belül különösen Pest megye vonzása erős, bár itt továbbra is a főváros súlya a meghatározó.

Közép-Magyarországon kívül Nyugat és Közép-Dunántúl tőkevonzó képessége tekinthető még jelentősnek, ami elsősorban a jó szakemberellátással, Budapest és az osztrák határ közelségével, valamint a kedvező megközelítési lehetőségekkel magyarázható. A három legfejlettebb régióhoz a külföldi tőkebefektetéseknek 2009-ben 87%-a kötődött (17. táblázatot).

A növekedés mértéke Spanyolországban 3,42-szeres, Magyarországon 4,10-szeres volt. A két ország egy főre jutó KMT értékének változása 2004-ben vált el egymástól, amikor Magyarország belépett az Európai Unióba. Ezt követően a befektetők részéről megnőtt az érdeklődés Magyarország iránt.

A gazdasági válság következtében a KMT állomány mindkét országban csökkent, ami Magyarország esetében azt jelentette, hogy a külföldi tulajdonosok az üzemük egy részének működését megszüntették és a termelést más (főleg kelet-ázsiai) országokba telepítették át.

A *Dél-Dunántúl* lemaradt a külföldi tőkékért való versengésben. A rendszerváltáskor a délszláv válság kiterjedésétől való félelem riasztotta el a külföldi befektetőket, később pedig az elégtelen infrastruktúra és a szakképzett munkaerő hiánya. A legfrissebb 2009. év végi adatok szerint

a régióban 1 277 vegyesvállalat működik, ami az ország hasonló vállalkozásainak 4,4%-a.

17. táblázat. Külföldi érdekeltségű vállalkozások néhány jellemzője
2009. december 31

Terület	Vállalkozások		A külföldi tőke				Egy lakosra	Egy vállalkozásra
	száma db	területi megoszlása, %	összege milliárd forint	területi megoszlása, %	egy lakosra	egy vállalkozásra		
					jutó összege			
					ezer forint	millió forint		
Közép-Mo.	20580	70,2	10407	65,8	3536	505,5	223,8	93,6
Közép-Du.	1770	6,0	1 438	9,1	1309	814,1	83,9	150,7
Nyugat Du.	2650	9,2	1 882	11,9	1889	711,4	119,6	131,7
Baranya	580	2,0	66	0,5	167	113,2	10,6	21,0
Somogy	450	1,5	74	0,4	231	165,6	14,6	30,7
Tolna	250	0,8	20	0,1	87	82,2	5,5	15,2
Dél-Du.	1280	4,4	160	1,0	169	125,6	10,3	23,3
Észak-Mo.	760	2,5	487	3,1	403	641,2	25,5	118,7
Észak-Alf.	890	3,0	554	3,5	371	624,7	23,5	115,7
Dél-Alf.	1380	4,7	483	3,1	367	350,0	23,2	64,8
Ország/a	29300	100,0	15822	100,0	1580	539,9	100,0	100,0
Megyék	11480	39,2	6 971	44,1	840	607,1	53,2	112,4

a/a területre fel nem osztható összeggel számolva

Forrás: Területi Statisztikai Tükör/Dél-dunántúli Statisztikai Tükör 2012/1 (www.ksh.hu) adatai alapján saját összeállítás

A régió külföldi érdekeltségű vállalkozásainak zöme a tőkeszegényebbek közül kerül ki, hiszen az 1280 vállalkozáshoz 160 milliárd forintnyi külföldi tőkeösszeg tartozik, amely a magyarországi külföldi működő tőke összegének mindössze egy százaléka. Nem mutatnak kedvező képet a fajlagos mutatószámok sem.

A külföldi tőke egy lakosra jutó összege 2009-ben alig több mint egytizedét, az egy vállalkozásra jutó tőkeösszeg pedig 23,3%-át tette ki

az országos átlagnak. A Dél-Dunántúl mindkét mutató esetében utolsó helyet foglalja el a hét statisztikai régió között (17. táblázat).

A Dél-Dunántúl külföldi érdekeltségű vállalkozásainak 11%-a a mezőgazdaságban, 22%-a a feldolgozóiparban, 6%-a a többi iparágban és az építőiparban, egyharmada pedig a kereskedelemben, a szállításban és a szálláshely szolgáltatásban volt bejegyezve. A vállalatok átlagos tőkenagysága minden ágazatban elmarad az országos átlagtól (*Statisztikai Tükör 2021:5*).

A dél-dunántúli külföldi érdekeltségű vállalkozások jobbára a kicsi és a közepes méretűek köréből kerülnek ki, az úgynevezett multik kategóriájába csak néhány kereskedelmi vállalat sorolható (pl. TESCO, MAMMUT).

Foglalkoztatás, munkanélküliség

Castilla y León foglalkoztatási szerkezetét az országoshoz hasonlóan a mezőgazdaságban dolgozók arányának csökkenése és a szolgáltatásban dolgozók arányának növekedése jellemzi. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya tíz év alatt a kétharmadára csökkent és a szolgáltatási szektor vált a legjelentősebb foglalkoztatóvá (18. táblázat).

A foglalkoztatási szerkezet átalakulásának *magyarországi tendenciái* azonosak a spanyolországgal. Nálunk azonban a mezőgazdaság foglalkoztatási szerepének mérséklődése és a szolgáltatások növekedése a spanyolországinál lassúbb volt, illetve a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya magasabb, a szolgáltatásoké viszont jóval alacsonyabb. Ugyanez a helyzet a vizsgált Dél-dunántúli régióban is.

18. táblázat. Foglalkoztatás ágazati szerkezetének alakulása 2000, 2010

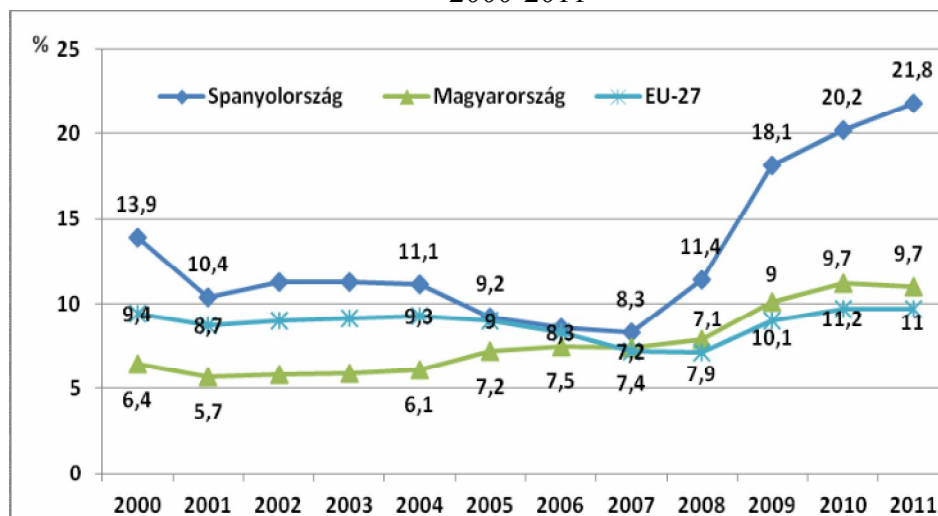
Év	Régió, ország	Mező- gazdaság	Ipar	Építő- ipar	Szolgál- tatás
2000	Dél-Dunántúl	9,9	26,3	6,6	57,2
	Magyarország	6,5	26,8	7,0	59,7
	Castilla y León	9,9	19,6	12,0	58,5
	Spanyolország	6,8	3,9*	12,2	62,3
2010	Dél-Dunántúl	7,9	33,4*		58,6
	Magyarország	4,6	31,2*		64,1
	Castilla y León	6,4	16,0	9,7	67,8
	Spanyolország	4,3	14,1	8,9	72,6

*építőiparral együtt

Forrás: Anuario Estadístico de Castilla y León, 2004 p.82; Régiók Zsebkönyve, 2000; Magyar Statisztikai Évkönyv 2000; www.ksh.hu (letöltés: 2010. május 5) Anuario Estadístico de Castilla y León, 2011, Capítulo 3, Epígrafe 2; Anuario Estadístico de Castilla y León, 2011,3.2.2. b. p.82, 86.

A munkanélküliségi ráta 2000 és 2008 között a vizsgált országokban csökkent, az EU szintjén pedig 2 százalékpontos csökkenés következett be (8. ábra).

8. ábra. A 15-64 éves népesség munkanélküliségi rátái, 2000-2011

Forrás: EUROSTAT (Luxemburg) OECD Employment database www.ksh.hu/docs/hun (letöltés: 2012. 06. 11.)

A válság hatására Spanyolországban jelentős, 10-12 százalékpontos munkanélküliség emelkedés volt tapasztalható, ami 2009 végére megközelítette, 2011-ben pedig már meghaladta a 20%-ot. A munkanélküliség növekedése Magyarországon korántsem volt ilyen drámai mértékű: 2008 és 2010 között a mutató 3,3 százalékponttal lett több, ami alig haladta meg az EU-27 átlagát (2,6 százalékpont). Rendkívül kedvezőtlen viszont, hogy a 25 év alattiak munkanélkülisége (2008-ban) Spanyolországban több mint kétszerese, Magyarországon pedig – a három legfejlettebb régió kivételével – több mint háromszorosa (21,7%) volt az uniós átlagnak (*Ötödik kohéziós jelentés, 2010*).

A *Castilla y León* az országosnál alacsonyabb munkanélküliségi és valamivel magasabb foglalkoztatási ráta jellemzi.

19. táblázat. Foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták alakulása
2000, 2007, 2010

Megyék, régiók	Foglalkoztatási ráta, %			Munkanélküliségi ráta, %		
	2000	2007	2010	2000	2007	2010
Castilla y León	55,1	65,0	60,8	13,9	7,2	15,8
Spanyolország	56,1	65,6	58,6	13,9	8,3	20,2
Közép-Mo	60,1	62,7	60,3	5,2	5,2	8,9
Közép-Du.	58,8	61,8	57,3	4,8	4,9	10,3
Nyugat-Du.	63,3	63,5	59,0	4,2	4,2	9,2
Dél-Du.	53,3	51,2	53,1	7,8	7,8	12,1
Észak-Mo.	49,6	50,8	48,7	10,1	8,5	16,0
Észak-Alf.	49,0	50,5	49,3	9,2	7,8	14,5
Dél-Alf.	55,6	55,2	54,4	5,2	5,4	10,6
Magyarország	56,0	57,3	54,4	6,4	7,4	11,2
Európai Unió	62,1	65,3	64,1	8,4	7,2	9,7

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvek, 2000, 2010; www.ksh.hu (2012.06.05.). www.eurostat.ec.europa.eu (2012. 06.04). Anuario Estadístico de Castilla y León. 2010. Capítulo 3-Epígrafe 2: Tabla 3.1.1.és 3.2.1.; Tres años de crisis...,p.48.; Tres años de crisis...p.23, 47. alapján saját összeállítás.

Bár a régió munkanélküliségi rátája a válság hatására duplájára nőtt, 2010-ben még így is 4,2 %-kal volt kisebb, mint az országos átlag (19. táblázat). Háttérszámítások szerint a régió megyéinek munkanélküliségi adatai egészen 2007-ig közeledtek egymáshoz. A legmagasabb és legalacsonyabb munkanélküliségi ráta közötti különbség 2000-ben még 7,4 százalékpont volt, ami 2007-re 3 százalékpontra csökkent, a válság hatására (2010-re) azonban már 14, 9 százalékpontra emelkedett. A megyék munkanélkülisége a gazdasági fejlettségük függvényében differenciálódott. A fejlettebb megyékben (pl. Segovia, Soria) lassúbb, a kevésbé fejlettekben (pl. Avia, León, Zamora) gyorsabb volt a növekedés dinamikája (*Anuario Estadístico de Castilla y León, 2009, 2010, 2011*).

A Dél-dunántúli régió az országos átlagnál alacsonyabb foglalkoztatási és az átlagot meghaladó munkanélküliségi rátával rendelkezik (19. táblázat). A foglalkoztatottak száma 2010-ben 342 ezer fő volt (KSH, 2010), ami a rendszerváltás évéhez (1989) képest 30%-os csökkenést mutat. A legnagyobb csökkenést az 1989-ban lényegében megszűnt bányászat szenvedte el.

A foglalkoztatási ráta alakulása azt mutatja, hogy a Dél-dunántúli régió leszakadt a fejlődésben a fejlett régióktól (Nyugat-és Közép-Dunántúl, Közép-Magyarország), s egyre inkább közelít a legalacsonyabb foglalkoztatási rátával rendelkező régiók csoportja felé.

A régió munkanélküliségi rátája lényegesen alacsonyabb ugyan a Castilla y Leóninál, de magasabb mind az országos, mind az Európai Unió rátájánál. Gondot okoz a munkanélküliség folyamatos trendszerű növekedése, ami nehezíti a foglalkoztatottsági és versenyképességi mutatók javulását. Magas a fiatalok (15-24 évesek) munkanélküliségi rátája is (EU-27: 20%; Magyarország: 27,7%, Dél-Dunántúl: 22,8%) (*kitekinto.hu 2012.04.13. <http://kitekinto.hu>*).

A régióon belül is jelentős *munkanélküliségi különbségek* alakultak ki. Míg a nagyobb városokhoz köthető centrum térségekben a munkanélküliség az országos és EU-s átlag alatt van, addig a régió kilenc leghátrányosabb kistérségben már több mint háromszorosán meghaladja a régiós központ átlagát (a Sellyei kistérségben pl. 23,0 %, a Szigetváriban 25,4%, a Csurgóiban pedig 21,9%, a munkaügyi központok 2009. augusztusi adatai alapján).

Kedvezőtlen jelenség a foglalkoztatás *szezonalitása is*, ami különösen a balatoni üdülőkörzetre jellemző, de a nyári hónapokban ugyanez a helyzet az élelmiszeriparban és az agráriumban is.

4.2.5. Területfejlesztési célok és finanszírozásuk

A téma vizsgálata az uniós tagsághoz igazodik, ezért a területfejlesztés céljait és finanszírozását – az adatok elérhetőségétől függően – Spanyolország belépésétől számítva (1986) elemzem Magyarország esetében is.

A területfejlesztési célokat 1989 előtt az uniós tagországok nemzeti kormányai önállóan alakították ki és a célok megvalósítását jobbra a saját nemzeti költségvetésükből finanszírozták. 1975-től kezdve egészen 1989-ig a közösségi támogatásokat kvóták szerint osztották fel a tagországok között, amelyhez pályázatok útján lehetett hozzájutni.

A *strukturális alapokból történő finanszírozást* 1989-től kezdődően vezették be, és a támogatások összegét, azóta is költségvetési időszakokra bontva állapítják meg (1989-1993, 1994-1999; 2000-2006; 2007-2013). Az EU Tanácsa minden egyes költségvetési *ciklusra* meghatározza azokat a célkitűzéseket, amiket figyelembe kell venni a tagállami fejlesztési tervek kidolgozásánál (*Forman, 2000; Sarudi 2003*).

Az Európai Tanács először 1988-ban határozta meg azt a hat célkitűzést, amelyek egészen 1999-ig (tehát két pénzügyi cikluson át), érvényben voltak és alapul szolgáltak a támogatások és támogatási szabályok meghatározásához.

Az 1989-től kezdődően a tagállamok három cikluson keresztül *átfogó fejlesztési tervet* készítettek, amelyek stratégiákat és prioritásokat fogalmaztak meg az EU regionális politikai célkitűzéseinek figyelembevételével. A fejlesztési tervek azt tartalmazták, hogy az EU pénzügyi támogatását az adott ország kormányai milyen célokra és hogyan kívánja felhasználni. A fejlesztési tervek alapján az Európai Bizottság döntött a támogatások odaítéléséről. 2006-ig a bizottsági döntést ún. *Közösségi támogatási keretervbe* (Community support frameworks – KTK) foglalták, amely az adott finanszírozási időszakra határozta meg az EU és a tagállam közös finanszírozásában megvalósítandó feladatokat, a pénzügyi források összetételét és a végrehajtás módjait.

Az 1989-1993 közötti időszak

Az 1989-1993-as időszakra öt közösségi szintű célkitűzéshez nyújtott az EU strukturális támogatást (20. táblázat).

Uniós szinten az öt célkitűzés közül a legelmaradottabb régiók felzárkóztatására fordították az alapok majdnem 65%-át. Tekintettel arra, hogy ebben az időszakban Spanyolország teljes területe elmaradottnak számított (az egy főre jutó nemzeti jövedelme az uniós átlag 70%-a volt) (*Mendoza-Olcina 2009:652*), az összes támogatás több mint 94%-át az elmaradott térségekben (uniós terminológiával élve az 1. célterületen) használták fel.

20. táblázat. A strukturális alapokból nyújtott támogatások megoszlása célkitűzések szerint 1989-1993 (millió ECU, 1989-es árakon)

Célok	Támogatott tevékenységek	Millió ECU	%
1.	Fejlődésben elmaradott térségek	36 266	64,8
2.	Ipari termelés hanyatlása által érintett régiók	6 386	11,4
3 és 4.	Hosszú távú és a fiatalok munkanélkülisége elleni programok	7 437	13,3
	Munkanélküliek átképzése, változásokhoz történő alkalmazkodása		
5/a	A mezőgazdasági termelés és a halászat modernizálása	3 314	5,9
5/b	Magas agrárfoglalkoztatottságú, jellemzően vidéki térségek	2 571	4,6
	Összesen	55 965	100,0
	Közösségi Kezdeményezések	5 596	
	Innovatív akciók	1 541	
	Összes támogatás	63 101	

Forrás: Kengyel 2004 alapján saját szerkesztés. Eredeti forrás: Europäische Kommission, 1995

Spanyolország az 1989-1993-as pénzügyi időszakra 13 100 millió ECU strukturális és 858 millió ECU kohéziós támogatásban részesült, amit a fejlesztési terve (KTK) szerinti célokra használtak fel. A támogatások legnagyobb hányadát (42%-át) az infrastruktúra fejlesztésére fordították. A második helyen az emberi erőforrás fejlesztés állt (21. táblázat).

Castilla y León 1989-1993-as operatív programja is az *infrastruktúra* fejlesztését tekintette elsődleges feladatnak. A régió a Franco rendszertől igen gyér úthálózatot és meglehetősen rossz állapotban lévő vasúti és közúti rendszert örökölt, ezért ezek korszerűsítését tartották a legfontosabbnak a régió gazdasági növekedésének gyorsítása és az integrációs előnyök minél jobb kihasználása érdekében.

21. táblázat. A fejlesztési tervben szereplő tevékenységek támogatása Spanyolországban, 1989-1993 (folyó áron, %-ban)

Támogatott tevékenységek	Strukturális alapok	Kohéziós alap	Összesen
Infrastrukturális beruházások	40	71	42
Termelési alapok megerősítése	20		19
Emberi erőforrások fejlesztése	25		23
Környezetvédelem	14	29	15
Technikai segítség	1		1
Összesen (%)	100	100	100
Összesen (millió ECU)	13 100	858	13 958

Forrás: Kengyel 2004 alapján saját szerkesztés. Eredeti forrás: Europäische Kommission, 1995

A *közútfejlesztés* kétirányú volt: először Madrid és a régió nagyvárosai közötti autópályák kiépítését, később a régión belüli utak korszerűsítését kezdték meg „jobb elérhetőségi program” keretében (*Autósztrádák: N-122, N-630*). Az infrastruktúra mellett nagy hangsúlyt helyeztek a *humán erőforrások* minőségi fejlesztésére is, főleg az átképzésre és az ipari központok számára szükséges szakmunkások kiképzésére. Emellett 7000 hektárnyi területen *öntözőrendszert* építettek.

Az 1994 és 1999 közötti időszak

A strukturális alapokra épülő támogatási politika az 1993-as évtől kezdődően egy új forrással az ún. Kohéziós Alappal bővült. Az alap célja a Gazdasági Monetáris Unióhoz való felzárkózás segítése. Az alaptól az unió azon négy legkevésbé fejlett tagállamát támogatták, amelyek bruttó nemzeti terméke (GNP-je) nem érte el a közösségi átlag 90%-át. A kohéziós támogatásokra tehát nem régiók, hanem a legalacsonyabb jövedelmű, ún. kohéziós országok (Görögország, Portugália, Írország,

Spanyolország)²¹ jogosultak, amit nagy volumenű közlekedési és környezetvédelmi beruházásokra vehettek igénybe.

Az Európai Unió Tanácsa 1994-1999-re az előző időszakéval azonos közösségi célokat határozott meg. Spanyolország is ezekhez igazította fejlesztési tervét, mert ennek alapján biztosították számára az uniós támogatást. Erre az időszakra Spanyolország a Közösségi Kezdeményezésekkel együtt 34,4 milliárd ECU támogatást kapott. Ez az összeg az 1989 és 1993 közötti támogatás több mint duplája (22. táblázat).

Spanyolország, mint korábban, ebben a ciklusban is az elmaradott térségek fejlesztését tartotta a legfontosabbnak, ezt követte az ipari válságtérségek kezelése, majd a munkanélküliség elleni küzdelem. A támogatási sorrend uniós szinten is ugyanez volt, bár a mezőgazdaság korszerűsítése és a vidéki térségek fejlesztése a spanyolországinál nagyobb hangsúlyt kapott.

Castilla y León területfejlesztési prioritásai az 1994-1999-es időszakban az alábbiak voltak (Molto 2000):

- *Területi integráció* elősegítése. Ez a prioritás a korábbi időszakban megkezdett infrastruktúraépítés folytatását jelentette.
- *Gazdaságfejlesztés*. Fő célja a régiók közötti gazdasági különbségek csökkentése, munkahelyek teremtése volt.
- *A turizmus fejlesztése*. Ebben a periódusban még az extenzív fejlesztéseken (szállodák, új férőhelyek létrehozása) volt a hangsúly.

²¹ Jelenleg a kohéziós országok közé tartoznak a 2004-ben és 2005-ben belépett országok (EU-12) is

- *A mezőgazdaság fejlesztése.* Ez az ágazat kapta a legtöbb támogatást
- *A humán erőforrás fejlesztése.* A fő hangsúlyt az átképzésre, és a felnőttképzésre fordították.

A fenti célok megvalósításához a régió számára 2143,8 millió ECU uniós forrás állt rendelkezésre.

22. táblázat. Spanyolország fejlesztési célkitűzései és részesedésük a strukturális támogatásokból 1994-1999 között (millió ECU)*

Fejlesztési célok		Spanyolország		EU-15	
		Millió ECU	%	Millió ECU	%
1.	Fejlődésben elmaradott térségek	26 300	76,3	93 972	61,7
2.	Ipari termelés hanyatlása által érintett régiók	2 415	7,0	15 352	10,1
3.	Hosszú távú és a fiatalok munkanélkülisége elleni programok	1 474	4,3	12 938	8,5
4.	Munkanélküliek átképzése, változásokhoz történő alkalmazkodása	369	1,1	2 246	1,5
5/a	A mezőgazdasági termelés és a halászat modernizálása	446	1,3	6 136	4,0
5/b	Magas agrárfoglalkoztatású, jellemzően vidéki térségek	664	1,9	6 860	4,5
6.	Ritkán lakott területek alkalmazkodása	–		697	0,5
Összesen		31 668	91,9	138 201	90,8
Közösségi Kezdeményezések		2 781	8,1	14 018	9,2
Összes támogatás		34 449	100	152 219	100

* A táblázat nem tartalmazza a Kohéziós Alapból nyújtott 8,3 milliárd ECU-t. Ezzel együtt a támogatás összege 42,7 milliárd ECU.

Forrás: Horváth Z. 2007 alapján saját szerkesztés (Eredeti forrás: Európai Bizottság).

Amint a célkitűzésekből látható, a régió a korábbihoz hasonlóan ebben a periódusban is következetesen továbbfolytatja az infrastruktúra fejlesztését és az elmaradott térségek felzárkóztatását. Emellett

kirajzolódnak a későbbiekben is meghatározó szerepet játszó fejlesztési területek, így a gazdaság, a turizmus és az emberi erőforrások fejlesztése.

A 2000-2006-os időszak

A 2000-2006-os pénzügyi ciklusban került sor az unió nagyarányú kibővítésére: 2004-ben tíz közép-kelet európai ország, köztük Magyarország lépett be az unióba. Erre az időszakra az EU Tanácsa a korábbi kilencről háromra csökkentette a regionális politika közösségi célkitűzéseinek számát és ezek figyelembevételével határozta meg a Spanyolország számára biztosított támogatási kereteket (23. táblázat).

Spanyolország EU átlaghoz viszonyított támogatási szerkezete az elmaradott térségek és a kohéziós támogatások magas arányával tűnik ki, ami az alkotmányban is rögzített kiegyenlítési cél gyakorlati érvényesítésére és az ország gazdasági elmaradottságára utal.

23. táblázat. Spanyolország uniós támogatása 2000-2006 között (millió euró, 1999-es áron)

Célterületek	Spanyol-ország	%	EU-15 tagállamok	%
1. Elmaradott térségek	37 744	67,1	127 543	60,2
Korábbi 1. célk. átmeneti támogatása	352	0,6	8 411	4,0
2. Strukturális nehézségekkel küzdő térségek	2 553	4,5	19 733	9,3
Korábbi 2. és 5b. célk. átmeneti tám.	98	0,2	2 721	1,3
3. Oktatás, képzés és foglalkoztatás korszerűsítése	2 140	3,8	24 050	11,4
Halászat (HOPE)	200	0,4	1 106	0,5
Közösségi Kezdeményezések	1 958	3,5	10 290	4,9
Kohéziós Alap	11 160	19,9	18 000	8,5
Összesen	56 205	100	211 854	100

Forrás: www.inforegio.org és Sarudi 2003, 71 és 73.p. és Horváth Z., 2007 (Európai Bizottság) alapján

A spanyol régiók közül Andalúzia kapta a legtöbbet (30,2%), a második helyen Galicia (13,6%) áll, a harmadik legtöbb pénz pedig Castilla y Leónnak jutott (11,89 %).

Castilla y León 2000-2006-os időszakra szóló operatív programja (*Programa Operativo Integrado de Castilla y León 2000-2006*) a területfejlesztési célokat hét prioritási tengely köré csoportosította (24. táblázat).

- Az első tengely a *versenyképesség* fokozására vonatkozik. Célul tűzik ki a régió gyorsabb felzárkóztatását a fejlettebb spanyol régiókhoz.
- A második prioritási tengely az *információs társadalom fejlesztéséről* szól. Itt a legfontosabb feladat a kutatás-fejlesztés felgyorsítása és az ahhoz szükséges humán feltételek biztosítása.
- A harmadik prioritási tengely a *környezetvédelem fejlesztését* célozza, amely elsősorban a vízkészletek megóvására, az öntözési lehetőségek bővítésére és az egészséges ivóvíz kistélepülésekre való eljuttatására irányul.
- A negyedik prioritási tengely, a *humánerőforrás fejlesztésének* feladatait tartalmazza. Ide tartoznak az oktatási infrastruktúra fejlesztése, a munkanélküliség csökkentése, a továbbképzés és a nők elhelyezkedésének segítése.
- Az ötödik prioritási tengely a gyéren lakott, apró falvas régiókban lévő *kisvárosok vonzásközponti szerepének erősítését* irányozza elő.
- A hatodik prioritási tengely a *vasút (főként gyors vasút) fejlesztéssel* és a helyben található *megújuló energiaforrások* növelésével foglalkozik.
- A hetedik prioritási tengely a *vidékfejlesztési* célkitűzéseket tartalmazza.

A fentiekben részletezett célkitűzések megvalósításához 4,8 milliárd euró állt rendelkezésre, amiből az unió 3,1 milliárd eurót biztosított (24. táblázat).

24. táblázat. Castilla y León strukturális és kohéziós támogatása
2000-2006 között (millió euró)

Támogatási célok	Uniós források	Nemzeti hozzájárulás	Összesen	Megosztás, %
1. Versenyképesség	272,6	104,2	376,8	7,8
2. Információs társadalom	83,7	35,8	119,5	2,5
3. Környezetvédelem	539,5	263,4	802,9	16,7
4. Emberi erőforrás fejlesztése	429,8	228,2	658,0	13,7
Oktatási infrastruktúra	263,4	152,2	415,6	8,7
Munkanélküliség	57,7	31,1	88,8	1,8
Továbbképzés	48,4	20,7	69,1	1,5
Megváltozott munkaképességűek	44,2	18,9	63,1	1,3
Nők elhelyezkedése	16,1	5,3	21,4	0,4
5. Kisvárosok fejlesztése	245,2	129,1	374,3	7,8
6. Út, vasút, megújuló energia	1 216,5	743,5	1 960,0	40,8
7. Vidékfejlesztés	353,6	161,2	514,8	10,7
Összesen (millió euró)	3 140,9	1 665,4	4 806,3	100,0
Megosztás %-a	65,4	34,6	100,0	–

Forrás: Anuario Estadístico de Castilla y León 2007; González-Pelayo:188

A 24. táblázat is azt igazolja, hogy a régióban 2000-2006-ban is folytatódik a közlekedés (út, vasút) kiemelt fejlesztése, amely 40,8%-os részesedésével a legnagyobb összeget kapta a támogatásokból. Az közlekedést a környezetvédelem (16,7%) és az emberi erőforrások fejlesztése (13,7%) követi. A nemzeti források aránya ebben az időszakban 30,4% volt, az uniós támogatások pedig az OP 69,6%-át fedezték.

Magyarország uniós belépésekor (2004. május 1-én) már javában folyt a tizenöt „régii tagország” 2000-2006-ra szóló nemzeti fejlesztési

tervének megvalósítása, így 2004-2006-ra ehhez igazodva kellett a Magyar Nemzeti Fejlesztési tervet (NFT I.)²² kidolgozni.

Az NFT I. hosszú és középtávú célokat, prioritásokat (fejlesztési területeket), operatív programokat és a végrehajtás intézményrendszerét tartalmazta. A tervnek része volt még az operatív programok költségvetése, amely megszabta, hogy az EU és Magyarország 2004 és 2006 között mekkora összegeket fordíthat a közösen finanszírozott területekre.

Az NFT I. *hosszú távú célja* az Európai Unió átlagához viszonyított jövedelmi különbségek és az országon belüli regionális egyenlőtlenségek csökkentése volt. A *középtávú célok* a versenyképesebb gazdaság létrehozását, a humán erőforrások jobb kihasználását, a jobb minőségű környezet és kiegyensúlyozottabb regionális fejlődés biztosítását irányozták elő.

A középtávú célok végrehajtását négy ágazati és egy regionális operatív program biztosította.

Az EU költségvetése 2004 és 2006 között 5,1 milliárd eurós támogatást biztosított Magyarországnak számára. Ebből a strukturális és kohéziós támogatások kerekén 2,8 milliárd eurót (680 milliárd Ft-ot), a mezőgazdaság támogatása 1,5 milliárd eurót (360 milliárd Ft-ot) tett ki, a fennmaradó összeg egyéb közösségi politikákat támogatott. A strukturális támogatásokon belül Magyarországon a gazdasági versenyképesség és a humán erőforrások fejlesztése részesült a legtöbb támogatásban. A kohéziós alapból pedig a közlekedési és a vízügyi ágazat fejlesztését támogatták (25. táblázat).

²² Az NFT I. uniós elnevezése a többi tagországhoz hasonlóan Magyarországon is Közösségi Támogatási Keret (KTK) volt.

Mint említettük 2004-2006-ra Magyarországnak egy regionális operatív programja volt. Azért csak egy, mert az Európai Unió ösztönzésére Magyarország hozzájárult ahhoz, hogy a régióknak ne legyen önálló saját programjuk, hanem országos szinten *minden régióra érvényes egy regionális program* legyen. „Az országos szintű regionális program kialakításakor a területi politika kormányzati szervei, de maguk a régiók is gyenge, mondhatni tehetetlen érdekérvényesítők voltak” (Rechnitzer-Smahó 2001, 411p.).

25. táblázat. Az első Nemzeti Fejlesztési Terv indikatív pénzügyi táblája Magyarországon, 2004-2006 (1999-es áron)*

Operatív programok	Millió euró	Milliárd forint	Támogatások megoszlása, %
Gazdasági versenyképesség	411,8	98,6	23,33
Humán erőforrás fejlesztése	421,8	101,0	23,89
Agrár-és vidékfejlesztés	320,6	76,8	18,16
Környezetvédelem és infrastruktúra	290,8	69,6	16,48
Regionális fejlesztés	315,8	75,6	17,90
Technikai segítségnyújtás	4,4	1,1	0,24
Strukturális támogatások összesen	1765,3	422,7	100,0
Kohéziós Alap	994,0	238,1	-
INTERREG (határ-menti együttműködés)	61,0	14,6	-
EQUAL (esélyegyenlőség)	41,0	9,8	-
Strukturális és kohéziós támogatások összesen	2863,1	686,3	-
Mezőgazdaság-és vidékfejlesztés	1510,0	361,6	-
Mind összesen	4373,2	1046,9	-

*239,50 Ft/euró árfolyamon számolva.

Forrás: MEH- NFH, 2002; www.terport.hu alapján saját összeállítás

A *regionális operatív program* a maradékfelvétel alapján épült fel és három fejlesztési területet (EU-terminológiával szólva: prioritást) tartalmazott:

- a turisztikai potenciál erősítését,

- a térségi infrastruktúra (óvodák, iskolák, utak) fejlesztését és
- a humánerőforrások (képzés és foglalkoztatás) fejlesztését.

Az országos szintű regionális operatív program 2004 és 2006 között 315,8 millió euró (75,6 milliárd Ft) keretösszeggel rendelkezett, részarányát tekintve a negyedik helyen állt az operatív programok rangsorában.

A Dél-Dunántúlnak – mivel ebben az időszakban nem volt önálló operatív programja, – az országos szintű regionális operatív programból is az országos pályázati rendszer keretében jutott támogatáshoz.

A régióban az NFT I. regionális operatív programjából a következő fontosabb fejlesztések valósultak meg:

- *A turisztikai vonzerő fejlesztése keretében* főként a pécsi világörökségre, a Dráva menti és a Mecsek környékére, valamint az ökoturizmusra fókuszáltak. Ugyanakkor a pályázatokban nem kapott kellő hangsúlyt a diverzifikáció és nem sikerült fejleszteni megfelelően a regionális marketinget sem.
- *A térségi infrastruktúra és a települési környezet fejlesztése* elnevezésű prioritás keretében 86,5 km bekötőút és négy autóbusz pályaudvar rekonstrukciója valósult meg. Város-rehabilitációs munkálatokat hat városban végeztek, amely 40 ezer városlakót érintett és száz új munkahelyet teremtett. (DDOP, 1996:47)
- *A humánerőforrás fejlesztés* keretében a régió pályázói főleg foglalkoztatási projektekre igényeltek és kaptak támogatást, amiből a tartós munkanélküliek és a hátrányos helyzetűek (pl. romák) foglalkoztatását és képzését segítették elő (DDOP, 1996:47).

A 2007-2013-as időszak

Spanyolország 2007-13-as fejlesztési terve (nemzeti stratégiai referenciakerete) az elmaradott területek felzárkóztatását, a regionális versenyképesség és foglalkoztatás javítását, valamint a területi együttműködés fejlesztését célozza. A megítélt támogatásokból a legtöbbet (74,4%-ot) a felzárkóztatásra, vagyis az átlagnál elmaradottabb térségek fejlesztésére kívánják fordítani. *Spanyolország* abban tér el az EU-27 átlagától, hogy az uniós forrásokból többet terveznek felhasználni a versenyképesség és foglalkoztatás növelésére.

Magyarország viszont az elmaradott térségekre koncentrál (a támogatások 90%-a itt kerül felhasználásra), hiszen ebben az időszakban az ország hét régiója közül hat a konvergencia célkitűzés hatálya alá tartozik. A regionális versenyképesség növelésére jutó összeget (a támogatások 8%-át) kizárólag a Közép-magyarországi régió használhatja fel, mert a régió fajlagos GDP-je a saját belső növekedése következtében lett nagyobb, mint az EU-15 75%-a, így kikerült a konvergencia régiók köréből (26. táblázat).

26. táblázat. A Spanyolországnak és Magyarországnak biztosított EU támogatások célkitűzésenkénti elosztása, 2007-2013
(folyó áron, millió euróban)

Ország	Konvergencia célkitűzés					
	Kohéziós alap		Konvergencia		Fokozatos kivonás ¹	
	millió €	%	millió €	%	millió €	%
Spanyolország	3 543	10,1	21 054	59,8	1 583	4,5
Magyarország	8 642	34,1	14 248	56,4	-	-
EU-27	69 578	20,1	199 322	57,5	13 995	4,0

26. táblázat folytatása

Ország	Regionális versenyképesség				Európai területi együttműködés		Összesen	
	Fokozatos bevezetés ²		Regionális versenyképesség és foglalkoztatás					
	mó €	%	millió €	%	mó €	%	millió €	%
Spanyolország	4 955	14,1	3 522	10,0	559	1,5	35 217	100,0
Magyarország	2 031	8,0	-	-	386	1,5	25 307	100,0
EU-27	11 409	3,3	43 556	12,6	8 723	2,5	347 410	100,0

1/ Az 1. célkitűzés hatálya alá tartozó régió fajlagos GDP-je az unió bővítése miatt meghaladta az EU-25 átlagát, ezért évenként fokozatosan csökkenő nagyságú támogatásban részesül az ERFA- ból

2/ Az 1. célkitűzés hatálya alá tartozó régió fajlagos GDP-je saját belső növekedés következtében haladta meg az EU 15 átlagát és átkerült a „versenyképesség és foglalkoztatás” célkitűzés hatálya alá.

Forrás: A kohéziós [...] 2007, 25. alapján saját szerkesztés

Castilla y León 2007-2013-as Operatív Programja hat prioritást nevez meg (Programa Operativo de Castilla y León 2007-2013, illetve Política Regional Inforegno) (27. táblázat).

27. táblázat. A Castilla y león-i Operatív Program támogatásainak prioritásonkénti megoszlása, 2007-2013 (millió euró)

Prioritási tengelyek	EU támogatás	Nemzeti hozzájárulás	Összesen	%
1. Tudás alapú gazdaság és információs társadalom fejlesztése	90,2	22,6	112,8	9,6
2. Vállalatfejlesztés, kutatás, innováció	219,0	93,8	312,8	26,6
3. Környezetvédelem	187,3	80,3	267,6	22,7
4. Közlekedés, energia	233,7	123,4	357,1	30,4
5. Térség- és városfejlesztés	82,8	35,5	118,3	10,1
6. Technikai segítségnyújtás	5,1	1,3	6,4	0,5
Összesen	818,2	356,9	1175,1	100
Megoszlás %-a	69,6	30,4	100,0	-

Forrás: Política Regional Inforegno, POR de Castilla y León p.4. ill. Programa Operativo FEDER de CYL, 2007-2013. p. 168.

Első: a tudásalapú gazdaság és az információs társadalom fejlesztése. Ezen belül a főbb feladatok: a vállalatok megerősítése, új kis- és középvállalatok alapításának elősegítése, új technológiák bevezetése és a kutatásfejlesztés infrastrukturális hátterének javítása, valamint a telefonhálózat fejlesztése.

A második: a vállalatfejlesztés, a kutatás és az innováció. Ennek keretében a gazdaságfejlesztés középpontjába a vállalati beruházásokat, valamint a kis- és középvállalatok (PYME) innovációját, kutatásfejlesztési tevékenységük ösztönzését helyezik.

A harmadik prioritás a környezetvédelemmel foglalkozik. Kiemelt feladatként jelenik meg a vízkészletek megőrzése, az ivóvízellátás javítása és a biodiverzitás megőrzése.

Negyedik prioritás a közlekedés és az energiaellátás fejlesztése. A régió OP-ja erre fordítja a legnagyobb összeget. Továbbra is kiemelten kezelik a régiók közötti összeköttetés javítását, a másodlagos közlekedési vonalak (vasút, úthálózat) fejlesztését, valamint a légi közlekedés modernizálását (új repülő terek építése, a régiók korszerűsítése). Az energiaellátás fejlesztésében a bioenergia előállítására összpontosítanak.

Az ötödik prioritás a térség- és városfejlesztési feladatokat tartalmazza. Itt találkozunk a kistérségekkel és a turizmus színvonalának fenntartásával.

A 2007-2013-as időszakban tehát Castilla y Leónban az uniós támogatásokat három területre koncentrálják: a közlekedés-és energia, a környezetvédelem, valamint a vállalatok (kutatás és innováció) fejlesztésére. Ha ezeket a prioritásokat összevetjük az előző időszakkéval (2000-2006), azt látjuk, hogy 2007-2013-ban is folytatódik a közlekedés kiemelt fejlesztése és új fejlesztési területként jelenik meg a bioenergia

előállításának ösztönzése. A vállalatfejlesztés és a környezetvédelem kezelése ugyancsak karakteresen szerepel a programban.

Már a 4.1.2. fejezetben rámutattam, hogy az uniós támogatásokon kívül *hazai forrásból* is támogatáshoz jutnak a régiók. Castilla y León 2006 és 2010 között éves átlagban 78-80 millió eurót kapott a spanyol Területközi Kompenzációs Alapból, amely összeggel a negyedik helyen áll régiók sorrendjében (*Ministerio de Política Territorial y Administración Pública: Fondos de Compensación Interterritorial, Año 2011, marzo*). A gazdasági válság hatására azonban 2011-ben a támogatás már 39 millióra csökkent (*Nacional, 2010*).

A *Területközi Kompenzációs Alapból* nyújtott támogatást Castilla y León kizárólag infrastruktúrafejlesztésre használta fel. A támogatási összeg legnagyobb hányadát az úthálózat és a mezőgazdasági utak fejlesztésére fordították (*28. táblázat*).

28. táblázat. A Területközi Kompenzációs Alap felhasználása
Castilla y Leónban, 2010

Felhasználási terület	Millió euró	Megoszlás %
Autópályák, úthálózat	19 781	29,8
Oktatási infrastruktúra	11 394	17,2
Egészségügyi infrastruktúra	11 204	16,9
Vízügyi infrastruktúra	4 092	6,2
Mezőgazdasági infrastruktúra	19 917	30,0
Összesen	66 387	100,0

Forrás: Fondos de Compensación Interterritorial, 2010. p. 27.

Magyarországon az 2007-2013-as időszakra nézve az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) határozza meg az uniós források igénybevételével támogatható fejlesztési célokat és programokat. A terv

átfogó céljai a foglalkoztatás bővítése és a tartós növekedés feltételeinek megteremtése, melyek elérése érdekében hat kiemelt területen indultak összehangolt állami és uniós fejlesztések: a gazdaságban, a közlekedésben, a társadalmi megújulás érdekében, a környezet és az energetika területén, a területfejlesztésben és az államreform feladataival összefüggésben.

Az előző időszakhoz (2004-2006) képest alapvető változást jelent, hogy míg az NFT I.-ben csak öt, addig az ÚMFT-ben már 15 operatív program van, és a korábbi egy központi helyett hét regionális operatív programot tartalmaz.

29. táblázat. Az Új Magyarország Fejlesztési Terv operatív programjai és forrásai, 2007-2013*

Operatív programok	Milliárd forint	Magyarország =100%	Régi-ök =100%	Forrás típusa
Gazdaságfejlesztés OP	690	10,0		ERFA
Közlekedés OP	1703	24,8		ERFA, KA
Társadalmi megújulás OP	966	14,1		ESZA
Társadalmi infrastruktúra OP	538	7,08		ERFA
Környezet és energia OP	1140	16,6		ERFA, KA
Nyugat-dunántúli OP	118	1,9	8,0	ERFA
Közép-dunántúli OP	140	2,0	8,7	ERFA
Dél-dunántúli OP	195	2,8	12,1	ERFA
Dél-alföldi OP	207	3,0	12,9	ERFA
Észak-alföldi OP	269	3,9	16,7	ERFA
Észak-magyarországi OP	249	3,6	15,5	ERFA
Közép-Magyarországi OP	419	6,2	26,1	ERFA
Regionális op-k összesen	1607	23,4	100,0	ERFA
Államreform OP	40	0,6		ESZA
Elektronikus közigazgatás OP	99	1,4		ERFA
Végrehajtás OP	87	1,3		ERFA
UMFT összesen	6870	100,0		

*Az Európai Bizottság által 2007. május 7-én jóváhagyott változat, 265forint/euró árfolyamon számolva.

Forrás: ÚMFT 2007. május 7; NFÜ/HVG 2007. május 9) és www.terport.hu alapján a szerző összeállítása

Ebben a terveciklusban tehát már mindegyik régió rendelkezik önálló operatív programmal. A regionális operatív programokra összesen 1 600 milliárd, az ágazatiakra pedig 5 300 milliárd forint forráskeret áll rendelkezésre (29. táblázat).

A legtöbb forrás a Közlekedés, a Regionális, a Környezet-és energia, valamint a Társadalmi megújulás operatív programokra lett előirányozva.

2007-2013-ban 2004-2006-hoz képest éves átlagban négyszeresére nőtt a strukturális alapokból való részesedésünk. Ezen belül a regionális fejlesztési programokra szánt uniós források összege több mint hatszorosára, évi 37 milliárdról 230 milliárd forintra emelkedett. Míg 2004-2006-ban az évi 14 milliárd forint hazai támogatást 37 milliárd forint EU támogatás egészítette ki, addig 2007-2013-ban a 35 milliárd forint hazai támogatáshoz éves átlagban 230 milliárd forint uniós támogatás tartozik.

Az uniós források jelentős növekedése mellett azt is fontos kiemelni, hogy az uniós források (6870 millió Ft) 25%-át a kormány decentralizálta,²³ vagyis a régiók hatáskörébe utalta, ami azt jelenti, hogy ezek felhasználásáról nem országosan, hanem a regionális pályázati rendszer keretében a régiók dönthetnek.

Bár a regionális decentralizáció kedvezőnek és az unió alapelveivel összhangban levőnek tekinthető, még mindig messze járunk a régi uniós tagországok (EU-15) gyakorlatától. Míg a régi tagországokban a források nagyobb részét már regionális operatív programok keretében használják fel, addig Magyarországon és az újonnan csatlakozott többi tagországban még az ágazati OP-k javára billennek az arányok (30. táblázat).

²³ A régiók közötti forrásallokáció a lakosságszám, a települések száma, a munkanélküliség, az elmaradott településeken élők aránya és a régiók fejlettségének figyelembevételével került meghatározásra.

30. táblázat. Az EU-s források megoszlása a regionális és nem regionális OP-k között, 2007-2013

Ország*	Reg. OP-k	Nem reg. OP-k	Ország	Reg. OP-k	Nem reg. OP-k
Nagy Britannia	100,0	0,0	Svédország	57,4	42,6
Franciaország	88,5	11,5	Hollandia	50,0	50,0
Belgium	82,1	17,9	Írország	50,0	50,0
Németország	80,3	19,7	Görögország	39,6	60,4
Olaszország	72,5	27,5	Portugália	40,7	59,3
Finnország	61,4	38,6	Lengyelország	28,3	71,7
Spanyolország	61,4	38,6	Magyarország	25,1	74,9
Ausztria	60,8	39,2	Csehország	18,3	81,7

*A táblázatban nem szereplő tagországokban csak egy-egy NUTS-2 régió van, ill. Szlovákiában, Romániában és Bulgáriában egyetlen regionális operatív program létezik, ami így valódi regionális programnak nem tekinthető.

Forrás: ec/europa.eu/regional//atlas2007/fiche/hu_hu.pdf, ill. Rechnitzer-Smahó 2011:355

A Dél-Dunántúl 2007-2013-as regionális fejlesztési programja 2020-ig elérendő stratégiai célként a régió leszakadásának megállítását jelöli meg. Ennek eléréséhez középtávon fontosnak tartják:

- egy magas környezeti minőségű modellrégió kialakítását,
- a helyi adottságokra épülő versenyképes gazdaság létrehozását és
- a régióon belüli társadalmi különbségek növekedésének megállítását.

A program előírja továbbá, hogy a régió egy főre jutó GDP-je 2013-ban érje el az országos átlag 71%-át (2007-ben ez az országos átlag 68,3%-a, az EU-27 átlagának pedig 42,8%-a volt).

A Dél-dunántúli Operatív Program – a technikai segítségnyújtást leszámítva – négy *prioritási tengely* köré szervezi a fejlesztési célokat és feladatokat.

1. Az első tengely: *a városi térségek fejlesztésére alapozott versenyképes gazdaság megteremtése*. Itt a legfontosabb feladatnak tartják a gazdasági infrastruktúra fejlesztését, a barna mezős övezetek

gazdasági hasznosítását és a mikro,- kis-és középvállalatok fejlesztését.

2. A második tengely *a turisztikai potenciál erősítésére* és a vendég éjszakák számának növelésére irányul. A régió a turizmus fejlesztésének kiemelt szerepet biztosít, az ágazatot az endogén növekedési lehetőségek egyik kihasználható terepének tekinti. A turizmus fejlesztését ki kívánják terjeszteni a turisztikai profilú KKV-k fejlesztésére, a vonzerők megjelenítésére, a foglalkoztatottság növelésére, valamint a kulturális és természeti örökség megőrzésére. A terv hangsúlyozza a helyi lehetőségek kihasználásának fontosságát (gyógy-és ökoturizmus, vadászat), valamint a falusi turizmus fejlesztését. Fontosnak tartják az idegenforgalmi szolgáltatások koordinálását. Az elképzelések szerint a turisztikai fejlesztéseket a jelenleg is működő hat „turisztikai magterületre (Dél-Balaton, Pécs és környéke, Villány, Siklós, Harkány; Duna-mente; Kaposvár és környéke; Dráva mente; Belső Dél-Dunántúl) kívánják koncentrálni (DDOP:63).
3. A harmadik tengely *a humán közszolgáltatások és a települések fejlesztésére* vonatkozik. A célok között szerepel a humán szolgáltatások elérhetőségének és minőségének javítása (főként a hátrányos helyzetű térségekben), a roma telepek felújítása és a közintézmények akadálymentesítése. Az egészségügyben a támogatást főleg a rendelő intézetekre és a diagnosztikai központokra kívánják felhasználni. Gondot fordítanak a térségi integrált humánszolgáltató hálózatok és központjaik kialakítására. A településfejlesztésen belül az *integrált városfejlesztésre koncentrálnak*, amelynek az a célja, hogy elősegítsék a városok fenntartható fejlődését és rehabilitációját. Kiemelt feladatként kezelik

a „Pécs-Európa Kulturális Fővárosa 2010” program megvalósítását.
(<http://ec.europa.eu>).

4. Az negyedik tengely a települések elérhetőségének javítását és a környezet fejlesztését célozza meg, amelynek megvalósítása magában foglalja a városok és a kistérségi központok könnyebb elérhetőségének kialakítását, a körforgalmú közlekedés elősegítését, a környezetvédelmi infrastruktúra (szennyvízkezelés, hulladéklerakás) javítását, valamint a lakosság környezet-tudatosságának fokozását.

A prioritásokhoz kapcsolódó feladatok (intézkedések) megvalósítására a régió operatív programja 830 millió eurót (219 milliárd forintot) irányoz elő. A legnagyobb összeg a humán közszolgáltatásokra és a településfejlesztésre jut. Ezt követi a közlekedés, majd a turisztikai potenciál fejlesztése (31. táblázat).

A regionális operatív programban szereplő fejlesztési források elosztása, a regionális fejlesztési tanács által működtetett pályázati rendszer útján történik. A régió a saját operatív programján túl, az ágazati operatív programok forrásaiból is részesedik. Ezeket a forrásokat a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség kezeli és az országos pályázati rendszer keretében lehet hozzájutni.

A programozási időszak eddig eltelt éveiben (2007-2010) az ágazati és a dél-dunántúli operatív programokban eddig 212,7 milliárd forintot fizettek ki a kedvezményezetteknek, ebből 115,56 milliárd forintot a Dél-dunántúli operatív program (DDOP) keretéből használtak föl. A rendelkezésre álló 232,28 milliárdos régiós keretösszegeből 183, 97 milliárdot költöttek el. Mindezek alapján látható, hogy a regionális programban már akár 2012 végére a teljes DDOP keretet leköthetik, ami lényegesen jobb eredmény az ágazati programokban tetten érhető

előrehaladáshoz képest. Általában igaz, és elmondható, hogy a regionális operatív programok felhasználása az elvárásoknak megfelelő dinamikával halad. (*Gazdasági tükrök* <http://www.gtm.hu/magazin>. Letöltés: 2012.04.11; [pecsMA.hu](http://www.pecsma.hu); *DDRFT_beszamolo_2010.pdf*. p.9.) <http://www.pecsma.hu/helyi/2010/08/17>;

31. táblázat. A Dél-dunántúli Operatív Program finanszírozási terve, 2007-2013

Prioritási tengely	EU támogatás	Hazai finanszírozás	Összesen		Megoszlás %
	millió euró		milliárd Ft*		
A városi térségek fejlesztésére alapozott versenyképes gazdaság megteremtése	99,3	17,5	116,8	30,9	14,1
A turisztikai potenciál erősítése a régióban	138,7	24,5	163,2	43,2	19,7
Humán közszolgáltatások és településfejlesztés	263,5	46,5	310,0	82,2	37,4
Az elérhetőség javítása és környezetfejlesztés	178,2	31,4	209,6	55,5	25,3
Technikai segítségnyújtás	25,4	4,5	29,9	7,9	3,6
Összesen	705,1	124,4	829,6	219,8	100,0

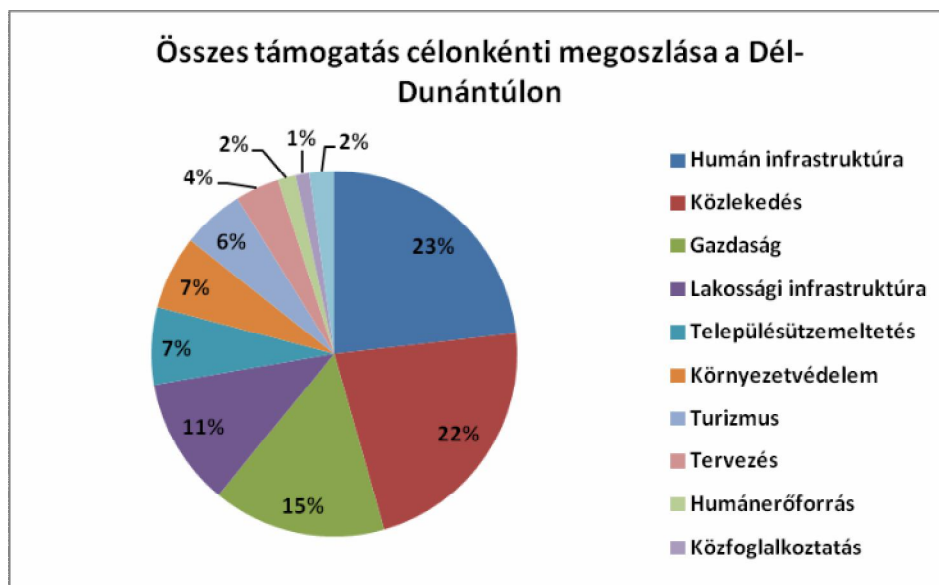
*265 Ft/ euró árfolyamon számolva

Forrás: A Magyar Köztársaság Kormánya által 2006. december 6-án elfogadott változat – DDOP 2007-2013 81.o. alapján a szerző számítása

A régió az uniós támogatások mellett 1996 és 2008 között *hazai területfejlesztési támogatásokból* is részesült, összesen 59,0 milliárd Ft összegben. A támogatások minden hazai régiónál több, összesen 1 1291 projekt megvalósításához nyújtottak segítséget. A támogatások 72,3%-a 4 fő cél – a humán infrastruktúra, a közlekedés, a gazdaság és a lakossági infrastruktúra – megvalósítását segítették elő. Az összes régió közül a Dél-Dunántúlon támogatták a legnagyobb arányban a turizmust és a

humán erőforrás fejlesztését. A régiós keret 5,5 illetve 1,6%-át fordították ezekre a célokra (9. ábra).

9. ábra. Összes hazai támogatás célonkénti megoszlása a Dél-Dunántúlon, 1996-2008 (%),

Forrás: NFGM, 2009 www.vati.hu; letöltés: 2012. 04. 05

4.2.6. Az uniós támogatások hatása

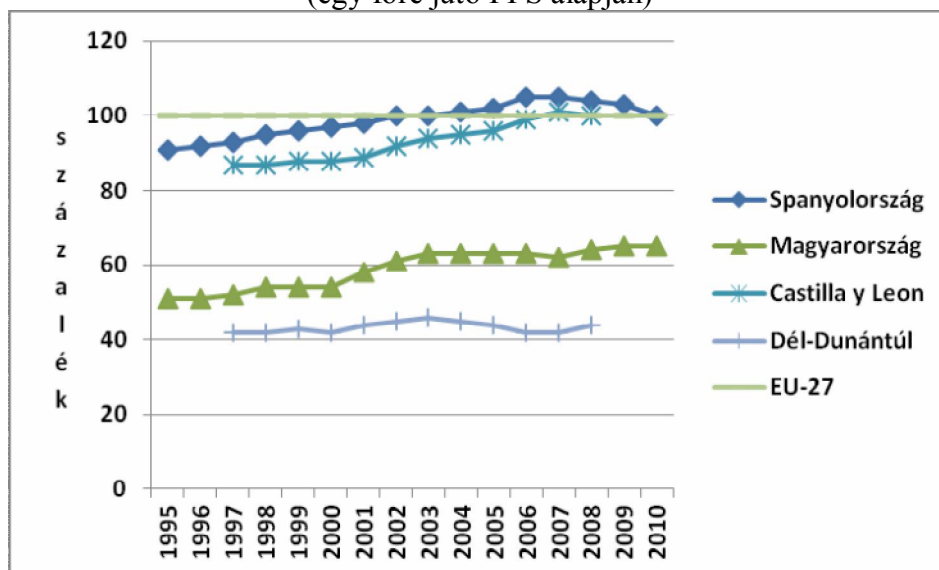
Az uniós tagország társadalmi gazdasági fejlődését a közösségi támogatások mellett a mindenkori gazdaságpolitika és a nemzetközi körülmények is befolyásolják. Jelen disszertáció csak arra vállalkozik, hogy az uniós támogatások kapcsán a területi politika szempontjából leglényegesebb kérdéseket, így a területi felzárkózást vagy lemaradást és a területi egyenlőtlenségek alakulását elemezze.

Területi felzárkózás

A területi felzárkózás vagy lemaradás nemzetközileg elfogadott mérőszáma az egy főre jutó bruttó hazai termék értékének változása.

Az integráció tagjaként Spanyolország egy főre jutó GDP-je 1995-re a belépéskori %-61%-ról az EU-27 átlagának 91%-ára emelkedett és 2002-re elérte az unió átlagos fejlettségi szintjét. Az unónál valamivel gyorsabb fejlődési folyamat ezt követően is folytatódott, azonban a válság hatására ez megtorpant és 2010-re ismét visszaállt a 2002. évi szintre (10. ábra).

10. ábra. A bruttó hazai termék az EU-27%-ában
(egy főre jutó PPS alapján)

Forrás: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/eurostat_tablak/tab1 alapján saját összeállítás

Magyarország GDP/fő mutatójának értéke az uniós csatlakozás évében (2004-ben) az uniós átlag 63%-án állt. Ez a fejlettségi szint 2008-

ra mindössze egy százalékponttal javult, a közösségi támogatással megvalósított fejlesztések többlethatása alig volt kimutatható.

Castilla y Leónban az uniós támogatások hatása valamivel kedvezőbb volt, mint Spanyolországban, hiszen – a rendelkezésre álló adatok szerint – a régió népességarányos GDP-je tíz év alatt 13 százalékponttal került közelebb az uniós átlaghoz és 2008-ra elérte annak fejlettségi szintjét. A régió felzárkózása a vizsgált időszakban gyorsabb volt, mint Spanyolországé.

A *Dél-Dunántúlról* ugyanez nem mondható el, mert a régió uniós átlaghoz mért fejlettségi színvonala a 2004-es csatlakozás óta kismértékben romlott, tehát itt inkább lemaradásról, mint felzárkózásról beszélhetünk. Ez a lemaradás nem csak az unióhoz, hanem a magyarországi átlagos színvonalhoz mérten is jelentkezik, hiszen az ország és a Dél-Dunántúl közötti fejlettségi különbség a 2004. évi 18%-ról 2008-ra 20 %-ra növekedett.

A lemaradással kapcsolatos okok közül országos és regionális szinten egyaránt utalni kell az infrastruktúra relatív fejletlenségére, a spanyolországinál kedvezőtlenebb demográfiai viszonyokra (különösen az igen intenzív népességfogyásra és a kedvezőtlen foglalkoztatási arányra), nem kevésbé a tőkeszegénységre és a külföldi beruházások alacsony voltára.

Uniós támogatások szerepe a GDP növekedésében

Amint a 2.8.1 fejezetben már szó volt róla *Spanyolország* uniós támogatása az integrációhoz való csatlakozás évétől (1986) kezdve minden tervperiódusban erőteljesen növekedett, 2007-től azonban jelentősen csökkent. A csökkenés azzal függ össze, hogy az ország

fejlettsége elérte az EU-27 átlagos fejlettségi szintjét, így nem csak a kohéziós alapból nyújtott támogatást fogták vissza, hanem az ERFA támogatások is jóval kevesebbek lettek. Mindez megmutatkozott az egy főre jutó támogatások visszaesésében is (32. táblázat).

32. táblázat. Az uniós támogatások néhány főbb adata Spanyolországban és Magyarországon, 2000-2011

Évek	GDP milliárd EUR	Kohéziós támogatás		
		millió EUR	a GDP %-ában	egy főre EUR
Spanyolország				
2000-2006	5 559	56 205	1,01	1220
2007-2011	5 314	25 155	0,47	792
Összesen	10 873	81 360	0,81	..
Magyarország				
2004-2006	261	4 373	1,67	284
2007-2011	494	18 076*	3,66	2511
Összesen	755	22 449	2,97	..

*Öt évre számított összeg

Forrás: Kézikönyv, 2011; www.ksh.hu/docs/hun/xstadat_eves/int023a.html
(Letöltés: 2012. 06.30.) alapján saját számítás

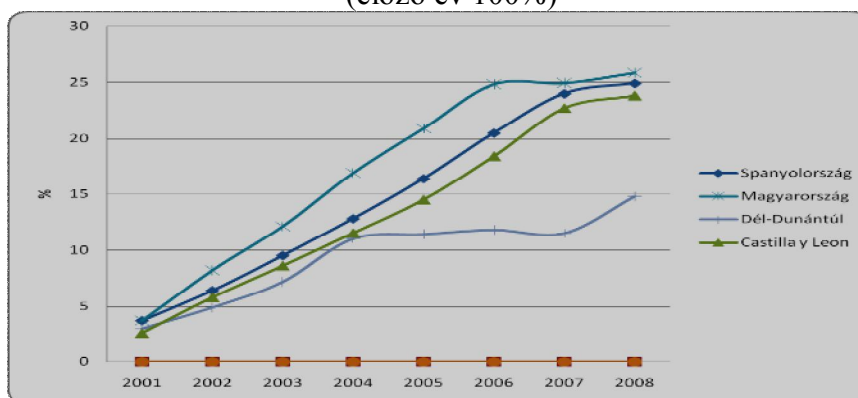
Magyarország EU csatlakozása 2004-ben történt, ezért a 2000-2006-os költségvetési periódusból csak három évre (2004-2006) kapott kohéziós támogatást. A juttatás összege a 2004-ben csatlakozó tíz ország (EU-10) középmezőnyében helyezkedett el (*lásd: 4. táblázatot is*). A 2007-tel kezdődő periódusban azonban az EU juttatás összege éves átlagban hét és félszeresére nőtt, egy főre jutó összege (2 511 EUR) pedig Csehország után a második legtöbb volt az EU-10 között.

Az uniós támogatások igen nagy szerepet játszottak a GDP növekedésében. Ez a hatás legjobban a GDP növekedéséhez való hozzájárulással mutatható ki.

Spanyolország az Európai Unióba való belépése óta eltelt húsz év (1986-2006) alatt 118 milliárd eurót kapott a strukturális és kohéziós alapokból (*La UE celebra sus bodas: 66*), amihez a 2007-2013-as fejlesztési terve szerint további 35,2 milliárd euró járulhat. A fejlődés szempontjából pozitívnak értékelhető, hogy a belépés első évétől eltekintve minden évben lényegesen több volt az ország támogatása, mint amennyit a közös költségvetésbe befizetett.²⁴

A legutóbbi két tervperiódus eddig (2011-ig) eltelt időszakát figyelembe véve a támogatások éves átlaga *Spanyolország* esetében a GDP 0,81%-át, *Magyarország* esetében pedig 2,97%-át tette ki. Ez azt jelenti, hogy az EU juttatások 0,81, illetve 2,97 százalékponttal járultak hozzá a tettek ki a GDP bővüléséhez.

11. ábra. A reál GDP növekedése 2001 és 2008 között
(előző év 100%)

Forrás: www.eurostat.ec.europa.eu adatai alapján saját összeállítás

²⁴ A szaldó *Spanyolország* javára millió euróban: 1986=-110; 1990=+1.222; 1995=+8.964; 1999=+6.420; 2005=+5.476.

Castilla y León húsz év (1986-2006) alatti uniós támogatása 11,6 milliárd millió euró volt, ami a régió éves költségvetésének 20%-át, állami infrastrukturális beruházásainak pedig 50%-át „finanszírozta”. Lehetővé tette továbbá 6000 munkahely fenntartását (*Castilla y León* <http://redrural.tragsatec.es.2009.11.10>). A fejlesztések kiemelt területei az infrastruktúra, ezen belül a közlekedési hálózatok voltak.

A régió fejlődésére utal az is, hogy a régió – a Kanári szigetekhez és Valenciához hasonlóan – 2004-ben elérte az EU-15 fejlettség szintjét és kikerült a felzárkóztatási támogatásra jogosult régiók²⁵ közül.

A kiegyensúlyozott fejlődést a 2008-ban beköszöntött *gazdasági válság* megakasztotta. A válságból való kilábalás legfontosabb módszerének a régió kormánya a tőkebefektetéseket tartja. Főként az építőipar és az élelmiszeripar voltak a fő befektetési terepek. A külföldi befektetők közül Argentína és néhány más latin-amerikai ország jártak az élen, az EU-országok befektetései viszont jelentősen (24,4%-al) csökkentek. (*CES, Tomo I, 2009: 72*). A gazdasági válság negatív hatásait a befektetések ösztönzése mellett más módszerekkel is igyekeznek tompítani. A kisebb településeknek szánt Különleges Terv (*Plan Extraordinario de Apoyo para Municipios*) értelmében például a 20 ezer fő alatti települések 2010-ben 50 millió, 2011-ben 40 millió euró támogatáshoz juthatnak, ha új munkahelyeket hoznak létre. További válság ellenes tervek még a Regionális Munkaterv (munkahelyek létrehozására és fenntartására, fiatalok számára munkateremtés), az Átképzési Terv (a rászorulóknak új szakma biztosítására) és a Kockázat-megelőzési Terv (fiatal bevándorlók beilleszkedésére és munkához juttatásukra) (*Diario de Ávila Digital-www.diariodeavila.es*).

Társadalmi gazdasági különbségek

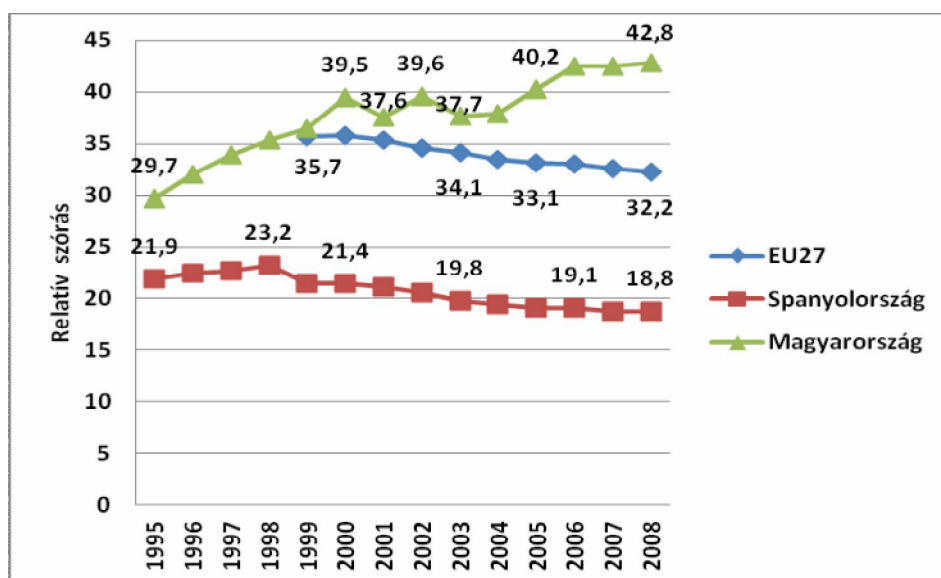
Az uniós hatások számbavételekor érdemes megvizsgálni az országon belüli társadalmi és gazdasági különbségek alakulását is, hiszen a területi politika egyik célja éppen a területi különbségek mérséklése. A

²⁵ A régió fejlettségi színvonala (GDP/fő) meghaladta az uniós átlag 75%-át

területi különbségek egyik általános mutatószáma az egy főre jutó bruttó hazai termék relatív szórása.²⁶

*Spanyolország*ra az ezredforduló óta a területi egyenlőtlenségek dinamikus mérséklődése jellemző, amit az is mutat, hogy a relatív szórás értéke 2000 és 2008 között 21,4-ről 18,8-ra csökkent (12. ábra).

12. ábra. Az egy főre jutó regionális GDP relatív szórása Spanyolországban, Magyarországon és az EU-27-ben (1995-2008)

Forrás: <http://portal.ksh.hu/pls/docs/hun/e> alapján saját összeállítás (letöltés: 2012.02.05)

Kiegyenlítődési tendencia figyelhető meg az EU-27 országában is, és jellemző, hogy annak tendenciája és üteme nagyjából megegyezik a Spanyolországgal.

²⁶ A regionális GDP szórása az egy főre jutó GDP országos átlaghoz viszonyított eltérésének a népesség regionális részesedésével súlyozott átlaga, NUTS-3 szinten. Ha a szórás értéke nulla, akkor a GDP/fő az adott térség (ország) minden régiójában megegyezik. Ha növekedést mutat – miközben minden más feltétel változatlan –, azt jelenti, hogy a regionális GDP/fő értékek közötti különbségek nőnek.

Magyarországon az előbbi folyamatokkal éppen ellentétes trendeknek lehetünk tanúi. Nálunk nemcsak az uniós belépéstől, hanem már 1995-től kezdve kimutatható a területi egyenlőtlenségek növekedése, amit a deklarált célokkal szemben az uniós támogatások sem tudtak pozitív irányba fordítani. A különbségek növekedése egyebek között abban mutatkozik meg, hogy jól elkülönülnek egymástól a fejlett térségek (Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl) és a leszakadó területek (Észak-Magyarország, Alföld, Dél-Dunántúl), és a köztük lévő fejlettségi különbség pedig évről-évre nő. A területi különbségek természetesen nemcsak a régiók között, hanem a megyék és a kistérségek között is kimutathatók, sőt a települések szintjén is jelen vannak.

4.3. A turizmus, mint területfejlesztési tényező

A turizmus világméretű jelentősége nem vitatható. Egyes számítások szerint a turizmus a világ GDP-jének 10,7%-át adja és az aktív dolgozók 10,6%-át foglalkoztatja. Körülbelül 260 millió embernek ad munkát. (*Turismo en España*, <http://es.wikipedia.org>, 2010).

4.3.1. A spanyol turizmus szerepe és fejlődése

Spanyolország világviszonylatban is a legkedveltebb turisztikai célpontok közé tartozik, és Franciaország után a második helyen áll a külföldi turisták számát tekintve. A turizmusból származó bevétel az ország GDP-jének 10-12,5%-át adja. Az országot évente 58-60 millió turista keresi fel. Az idegenforgalomban az aktív keresők 12,4%-a (2,7 millió ember) dolgozik (*Turismo en España 2010*).

Spanyolország a turizmus szempontjából két részre osztható: a tengerparti „nap és strand” („sol y playa”) régiókra és az un. belső régiókra. (Ez utóbbiak közé tartozik Castilla y León is.) A sol y playa régiók a napot és a tengerpartot, a belső régiók a történelmi emlékhelyeiket és egyéb vonzerőiket igyekeznek értékesíteni. A turistacélpontok közül kiemelkednek a Földközi tenger parti sávja (Costa del Sol, Costa Blanca), az andalúz városok, Barcelona és Madrid, továbbá a Kanári-és Baleár-szigetcsoport.

A legtöbb turista Nagy-Britanniából, Németországból és Franciaországból érkezik az országba és többségük a tengerparti régiókat keresi fel. Ennek ellenére nem csak a külföldi turizmust tartják fontosnak, hanem a hazait is. Ezt mutatják a spanyolok belföldi utazásai, amelyek 2009-ben 156 millió turistát és 656 millió vendégéjszakát jelentettek. A belföldi turisták a nyaralást és a családlátogatást helyezik előtérbe (*Turismo en España; 2010*).

A turizmus fejlődése szempontjából Spanyolországban négy nagyobb szakaszt különböztetnek meg (*Ferrer 1997: 524*):

- az *első szakaszban* 1951 és 1973 között ugrásszerű fejlődés következett be. Ez nem csak a kedvező adottságokkal (tengerpart, történelmi látnivalók, küldő országok közelsége stb.) magyarázható, hanem azzal is, hogy a Franco diktatúra az elszigeteltségből való menekülés egyik útját a turizmus fejlesztésében látta és a turizmus fejlesztése Spanyolország számára viszonylagosan kevés tőke-invesztáció mellett jelentős devizabevételt hozott. Míg 1951-ben 1 millió 263 ezer turista látogatta meg Spanyolországot, addig húsz év elteltével, 1973 -ra 35 millióra, azaz 28 szorosára (!) nőtt az idelátogatók száma.

- a *második szakaszt* az 1974-1976 közötti időszak jelentette, amikor a turisták száma csökkent. Ez mindenekelőtt az olajválság rovására írható. (A Spanyolországba utazó francia, német, olasz, turista többségében autón érkezett.) Nem elhanyagolható azonban az sem, hogy Spanyolországban, ebben az időszakban több mint duplájára nőtt az infláció mértéke (1973-ban 11%, 1977-ben már 25% volt), ami szintén visszavetette a turisták számát (*Maravall 1995: 117*).
- a *harmadik szakasz* az 1977-1988 közötti években lassú növekedést jelentett (amely a Franco halála utáni kiegyensúlyozatlan politikai helyzettel magyarázható),
- a *negyedik szakasz* azonban – amit 1989-től számítunk –, ismét erőteljes növekedést hozott, és a turisták száma elérte az évi 58-60 milliót.

Ha a múlt és a jelen turistaforgalmának jelentős növekedéséről beszélünk, akkor a jövőre is kell egy pillantást vetnünk. Spanyolországban úgy számolnak, hogy tíz év múlva, tehát már 2020-ra 75 millióra nő a turisták száma. Ezért dolgozták ki a turizmus fejlődését és prioritásait tartalmazó 2020-ig szóló tervet, amely összefoglalja a spanyol turizmus további bővítésével kapcsolatos feladatokat (*Plan de Turismo Español Horizonte 2020*).

A terv négy prioritásra épít:

- a versenyképesség fokozására és fenntartására
- a desztinációk diverzifikálására,
- turisztikai termékek minőségének javítására és
- az emberi erőforrások minőségi fejlesztésére.

4.3.2. Turizmus Castilla y Leónban

A turizmus szerepe az országoshoz hasonlóan Castilla y Leónban is jelentős. A régióban a turizmus a gazdaság legfontosabb ága, amely a régió GDP-jének 10,3%-át adja (*Plan de Turismo de Castilla y León 2009-2013*) és kb. 70 ezer ember munkáját biztosítja (*Termometroturistico, 2010*).

Castilla y León – földrajzi fekvése és páratlanul gazdag történelmi emlékei (római korból fennmaradt épületek, középkori várak, templomok sokasága, stb.) révén – kedvező turisztikai adottságokkal rendelkezik.

A gazdasági válság (2008-2009) hatására Castilla y León-ban a turisták száma 6,7 %-kal csökkent, ennek ellenére 6,3 millió turistát fogadott (34. táblázat), ami a teljes spanyolországi forgalomnak 11%-a. A régióban az országos átlagnál is jóval nagyobb volt a külföldiek számának visszaesése (12,3%), amely a vendégéjszakák számának radikális (15,2%-os) csökkenésében is megmutatkozott (33. táblázat).

33. táblázat. A turisták és vendégéjszakák száma Castilla y León-ban 2008, 2009

Megnevezés		2008	2009	Változás,%
Turisták száma ezer fő	összesen	6 295	5 873	-6,7%
	hazai	5 213	4 925	-5,5%
	külföldi	1 082	948	-12,3%
Vendég éjszakák száma, ezer	összesen	10.811	10 296	-4,7%
	hazai	9 085	8 832	-2,7%
	külföldi	1 727	1 463	-15,2%

Forrás: Situación Económica y Social de Castilla y León, 2009.

A szálláshelyek száma azonban nem csökkent, hanem ellenkezőleg, differenciáltan nőtt (34. táblázat). E körülményben a szállásadók

optimizmusa nyilvánul meg, akik éppen a válság utáni fellendülésre számítva bővítették férőhely-kapacitásukat.

34. táblázat. Szálláslehetőségek és szálláshelyek száma
Castilla y León-ban, 2008-2009

Megnevezés		2008	2009	Változás %- a
Hotelek	száma	1.771	1.786	0,8%%
	férőhelyek száma	65.877	67.142	1,9%
Kempingek	száma	119	120	0,8%
	férőhelyek száma	42.333	42.469	0,3%
Falusi szálláshelyek	száma	3.054	3.339	9,3%
	férőhelyek száma	27.764	30.347	9,3%
Összes szálláshely	száma	4.944	5.245	6,1%
	férőhelyek száma	135.974	139.958	2,9%

Forrás: Situación Económica y Social de Castilla y León, 2009. p.117

A válság alatt a legnagyobb, sőt kiugró mértékben (9,3 %-kal) a falusi turizmus férőhelyeinek száma emelkedett (*Turismo Rural*). Ezt azért kell hangsúlyozni, mert Spanyolországban belül a *falusi turizmus* éppen Castilla y Leónban a legfejlettebb. A régió kormányának e turisztikai ág fejlesztésével a falusi népesség megtartása a célja, mert kiegészítő jövedelmet biztosít a turizmussal foglalkozók számára. A kormány tehát, amikor hitellel, infrastruktúrával, zarándokutak fenntartásával, helyi ünnepek (fiesták) segítségével támogatja a falusi turizmust, elősegíti más céljainak, így a falu népességmegtartó képességének erősítését is.

2009-ben a régióban 30 ezer falusi szálláshely állt a vendégek rendelkezésére parasztházak, fogadók, hotelek, kempingek, bungalow-k

formájában. 2010-ben a spanyol falusi turizmust kedvelők 25%-a Castilla y León-t kereste fel (*La Crónica de León, 2010*).

A táblázatban nem szerepel ugyan, mégis figyelemre méltó, hogy 2008-ban az éttermek száma 3,1 %-kal, befogadó képességük viszont 13 %-kal emelkedett (*Situación Económica de Castilla y León, 2009: 117*). Ez a körülmény azt mutatja, hogy az éttermi szolgáltatások iránti kereslet a válság ellenére sem csökkent, sőt inkább növekedett. Itt főleg falusi családi éttermekről van szó, amelyek méreteiknél és beruházási igényeiknél fogva képesek gyorsan reagálni az igények változására. Megjegyzendő, hogy Castilla y León-ban kerekén 4500 étterem működik mintegy 400 ezer férőhellyel, de az éttermek többsége csupán néhány asztallal rendelkező vendéglő (*El Adelantado.com, 2009*).

Castilla y León 2009-2013-as Turizmusfejlesztési Terve (Plan de Turismo de Castilla y León 2009-2013) előírja egy Turizmus Elemző Központ (*Centro de Análisis Turístico*) létrehozását, melynek feladatit a turizmussal összefüggő adatok gyűjtésében, elemzésében, közreadásában és ajánlások megfogalmazásában jelölték meg. A terv azt is előírja, hogy a turisztikailag fontosabb központokban un. „idegenforgalmi nagykövetségeket kell létrehozni, amelyek az adott körzetben segítik az idegenforgalom szervezését.”²⁷

²⁷ A Castilla y León-i turisztikai terv összhangban van a 2020-ig szóló országos turisztikai tervvel, és az országoshoz hasonló követelményeket fogalmaz meg és adaptál a régió viszonyaira. Ez az adaptáció a gyakorlatban a következőképpen alakul: a hosszú távú, országos célokat lebontják régiós szintre (*Plan Castilla y León*) és a „turizmus nagykövetségein ” keresztül tovább bontják helyi (megyei és körzeti) szintekre. E rendszert a kétségtelenül meglévő előnyei (pl. az infrastruktúra egyenletes fejlesztése, szakmai oktatás megszervezése stb.) ellenére bürokratikusnak tartom. Manapság, az internet korában ugyanis az egyes szállásadók közvetlen kapcsolatba léphetnek a turistával, így kérdéses, hogy ellenőrizhető-e és hogyan a központi rendelkezések (pl. minőségi és ár-megállapítási előírások stb.) betartása.

Castilla y León Turizmusfejlesztési Terve három tengelyen építkezik:

- a turizmus versenyképességének növelésén,
- a kínálat integrációján és
- a turisták felé forduláson.

Az első tengelyben szerepel például a piaci ismeretek bővítése, az idegenforgalmi dolgozók szakmai ismereteinek emelése, az internet használat támogatása, valamint egy web turizmus hálózatának kiépítése.

A második tengely a turisztikai kínálat választékának bővítésével (gasztronómiai, konferencia turizmus stb.), minőségbiztosítással, a turizmus ismertető jegyeinek (señalización) egységesítésével és terjesztésével foglalkozik.

A harmadik tengely a castilla y león-i márkák bevezetését, a turisztikai célcsoportok (pl. szép korúak), gondosabb kiválasztását és megnyerését, továbbá egyes turisztikai honlapok több nemzetiségi nyelven (katalán, gallego, baszk) való megjelentetését tartalmazza, emellett Castilla y León idegenforgalmi imázsának terjesztésével, a falusi turizmus további népszerűsítésével és a turizmusvállalkozók együttműködésének javításával foglalkozik.

A régió idegenforgalmának jogi aspektusait az 1997-es Turizmus Törvény (*Ley 10 de 1997, dic.18*) tartalmazza. A törvény kimondja, hogy a régió turizmusának szabályozásáért a *Castilla y león-i Turizmus Tanács* (Consejo de Turismo de Castilla y León) felelős. A törvényt 2010-ben módosították. Az új törvény (*20 minutos.es 2010*) jellegzetessége, hogy már nem csupán a klasszikus kereskedelmi turizmusra, hanem a falusi turizmusra is kiterjed. A törvény előírásainak megfelelően a falusi

Mindegyik tengely konkrét programokat tartalmaz a turizmus fejlesztésére.

szálláshelyeket – a hotelekhez hasonlóan – minőségi szempontok szerint öt kategóriába sorolják és az előírások betartását is ellenőrzik (*Avance Rural 2010*).

4.3.3. Castilla y León turisztikai marketingje

A Kotler féle kategorizálásra építve a régió marketingstratégiája elsősorban *keresletépítésre, a már meglévő, jól bevált termékekre* (például a kastélyok, várak, termálfürdők stb.) alapoz (*Kotler 2000:67*), és kevésbé foglalkozik módosított vagy új termékekkel. Ennek megfelelően a régió egészét érintő marketing tevékenység az alábbiakra irányul:

- *a piactelítésre* (minél többet eladni a már meglévő „termékekből”, növelni a vevőkört),
- *a földrajzi terjeszkedésre* (vendégcsalogatás Spanyolországból, a nyugat-európai országokból, elsősorban Franciaországból és Németországból),
- *a "híd" szerep kihasználására* Portugália és Franciaország között. (A cél az, hogy Castilla y León legyen minél könnyebben elérhető. Igyekeznek figyelembe venni a kulturális, nyelvi hasonlóságot, a pszichográfiai jellemzőket (*Rekettye-Folytik 2003:97*),
- *a piaci szegmentumok bővítésére* (a már meg lévő termékekre alapozva igyekeznek új piacokat teremteni. Ezeket én „szatelit piacoknak” nevezném, mert egy már kialakult, piaci szegmentumhoz kapcsolódnak, sokszor attól függenek.),
- *a vevő szegmentumok bővítésére* (termékkínálat mérsékelt bővülése mellett erőfeszítéseket tesznek új vevőcsoportok felkutatására (*Rivera Camino 2007*).

A Castilla y Leónt bemutató központi marketing anyagok jelentős teret szentelnek az *értékpozicionálásnak*. A két leggyakoribb értékpozicionálási típus Kotlerre alapozva (*Kotler 2000:78-83*):

- *a régió valamely markánsan megjelenő (és megjeleníthető) tulajdonsága szerinti pozicionálás*. Ilyenek: „Castilla y León maga az Élet”, illetve „Castilla y León a történelmi régió”, „Castilla y León a várak földje”, „a termálfürdők régiója”, „Szent Jakab útján”, „a zarándokok útja” stb.
- *felhasználók szerinti pozicionálás*. Tapasztalataim szerint a régiót bemutató turisztikai marketing az alábbi felhasználói csoportokat célozza meg:
 - internethasználó korosztályokat (fiatalok, középkorúak). Jellemző, hogy a piacbemutató anyagok jelentős része elérhető az interneten,
 - az idősebb külföldieket. Az ő esetükben a termálturizmusra koncentrálnak. (A promóciós anyagok jelentős része idegen nyelven (főleg franciául, németül és angolul) jelenik meg,
 - az ifjabb nemzedékhez tartozó fiatalokat. A fiataloknak szóló promóciós anyagok különösen a vallási turizmus esetén gyakoriak, és főleg az interneten jelennek meg.

Castilla y León földrajzi fekvése révén egy sajátos turisztikai adottsággal rendelkezik: területének jelentős részén átvezet a *nemzetközi Szent Jakab zarándokút*,²⁸ amelyre egy speciális „turizmus-ipar” épült. A Szent Jakab zarándokút célja Santiago de Compostela (Galicia) elérése, amely a

²⁸ A spanyol marketing irodalomban illetve a különböző leírásokban és propagandaanyagokban Camino de Santiago, ruta jacobea vagy xacobeo néven szerepel

világörökség városa és itt található a Jakab apostolról elnevezett katedrális. A katedrálisban nyugszanak az apostol földi maradványai.

A Szent Jakab zarándokút Jeruzsálem és Róma után a kereszténység harmadik legjelentősebb zarándokútja. Évente kb.100 ezer hívő teszi meg az ide vezető utat. Az állandó jellegűeken kívül vannak speciális zarándoklatok is. Ilyen volt például az 1989-es zarándoklat, amelyen II. János Pál pápa is megjelent, és 400-450 ezer vallásos embert vonzott (*Anderle 2000:101-105*). A 2004-es szent évben pedig 180 ezren vettek részt a zarándoklaton (peregrinación).

Santiago de Compostelát, mint végcél Portugálián és Nyugat Spanyolországon keresztül is meg lehet közelíteni. Témám szempontjából azok az utak relevánsak, amelyek Castilla y Leónon vezetnek keresztül,²⁹ mert ezekre épül a régió vallási turizmusának marketingstratégiája.

Marketig szempontból tehát adva van egy állandó jellegű turisztikai termékkínálat, maga a zarándokút. Itt a fő cél a *fenntarthatóság* (turismo sostenible) biztosítása, vagyis az adott termékkínálat folyamatos fenntartása. A marketing terv(ek) tehát jelen esetben nem a termékkínálat bővítéséről, hanem olyan speciális akciókról szólnak, amelyek kapcsolatban vannak a vallási turizmussal (pl. falusi turizmus stb.).

A vallási turizmus köré a régióban egy *multi-level marketing* épült, egyfajta *network marketing* alakult ki. Ezekben a termékforgalmazók részben függetlenek egymástól, részben viszont egymásra utaltak. A legjobb példa erre a *falusi turizmus*, amely éppen a vallási turizmussal

²⁹ A Castilla y León Régión keresztül három zarándokút vezet. Az egyik *Franciaországból indul*: Paris- Vézelay/Limoge - Arles/ Montpellier, Toulouse-Narbonne/Carcassone. A másik *Catalán területéről indul*: Monestir de Montserra - Saint Jaume d'Enve- Alacant. A harmadik pedig *Madridből indul*: - Madrid – León.

való összekapcsolódása miatt játszik fontos szerepet, hiszen a zarándokutak döntő része falvakon vezet keresztül.

Tapasztalataim szerint a falusi szálláshely tulajdonosok zöme a *"think small"* (gondolkozz kicsiben) marketing kategóriába tartozik. Egy, legfeljebb két szobát ad ki és kicsi boltot üzemeltet, hiszen nagyobb piacra nem számíthat. Marketingmunkáját a *fedezeti pont (break-even point)* figyelembevételével határozza meg. Arra ügyel, hogy a termék eladásására szánt marketingköltségek megtérüljenek a bevételekből. Ezért a tulajdonosok többsége önállóan nem is foglalkozik marketinggel, hanem utazási irodákon keresztül hirdet.

A falusi kisméretű szállások tulajdonosaira *defenzív marketingpolitika* („me too”) jellemző. Az ilyen típusú vendéglátás talán azért is jelentős, mert „a reális élet közelsége segít lebontani a spanyolokról gyakran kialakított sztereotípiákat” írja Alonso Gonález (*Alonzo 2008*).

A zarándokutak mellett meg kell említeni a régióban egyre jobban elterjedtebb népszerű *bor-utakat (Las rutas de vino en Castilla y León)* is, amelyek szintén nem függetlenek a zarándokutaktól és a falusi turizmustól. Ezek a turizmus fajták adják ugyanis a bor-utak³⁰ vendégeinek jelentős részét. A bor-utakat általában úgy szervezik, hogy időben egybeessen a helyi ünnepekkel.³¹

A turizmussal és turizmusstratégiával kapcsolatban elmondottakat összegezve az alábbi megállapításokat tehetjük:

³⁰ A négy legismertebb és legjobban hirdetett borút az El Burgo de Osma, Aranda de Duero, Peñafiel és Valladolid

³¹ A bor-utakat utazási irodák, nagyobb bortermelő vállalatok szervezik, és a termékajánlás egyre gyakrabban az interneten történik.

1. A turizmus állandó fejlesztése előkelő helyet foglal el Castilla y León területfejlesztési és marketing politikájában. A régiónak bár nincs tengerpartja, mégis rendelkezik tömegeket vonzó látványosságokkal és „attrakciókkal”.
2. A régió marketingpolitikája a már meglévő kínálatra, a jól bevált, népszerű „termékre” alapozva a keresletépítésre, újabb vevőszegmensek meghódítására helyezi a hangsúlyt. A fő cél az, hogy minél többet "kihozzanak" a meglévő turisztikai termékekből. Ez a stratégia sikerrel célozza meg a külföldi turistákat éppúgy, mint a belföldieket.
3. Az értékpozicionálás terén szintén a már „meglévő termékek” vonzerejére építenek, ezen „termékek” értékének bemutatására helyezik a hangsúlyt. A felhasználók szerinti pozicionálás terén igyekeznek minden korosztályt megszólítani. Kimutatható, hogy az internet egyre nagyobb szerepet játszik a piacbefolyásolásban és a vevőszegmensek artikulálásában.
4. Castilla y León sajátosan kedvező helyzetben van a vallási turizmus terén, mivel területén húzódik a keresztény világ harmadik legnagyobb zarándokútjának jelentős része. Ez szintén egy már „meglévő termék”, amit minden évben kb. 100 ezer "vevő" keres fel. A zarándokturizmust a marketing stratégia összeköti a falusi és kulturális turizmussal.
5. A falusi turizmus a "think small" kategóriába tartozik. Marketingjüket a "fedezeti pont" stratégia jellemzi. A cél az, hogy a termékpozicionálására fordított marketingköltségek megtérüljenek a bevételekből.
6. A turizmuson belül is az alábbi preferenciákat érvényesítik:
 - széleskörű termékkínálat fenntartása,

- a termálturizmus bővítése,
- a vallási turizmus népszerűsítése,
- a fogadó és szervező hálózat fenntartható fejlesztése,
- a fenti célokat szolgáló erőteljes, koncentrált és célirányos marketingmunka.

4.3.4. A dél-dunántúli turizmus sajátosságai

A Dél- dunántúli régió gazdaságában a castilla y leónihoz hasonlóan nagy jelentősége van a turizmusnak. Itt sincs tengerpart, de fontos turisztikai vonzerőt jelentenek a Balaton térsége, a Pécs-Mecsek és a Villány-siklói térség, Kaposvár környéke, a Szekszárdi, valamint a Nagyatádi kistérségek.

A régió további fontos vonzerővel rendelkező területei még a *gyógy-és termálfürdők*, Kaposvár üzleti és sportturizmusa, a Dráva mentén a Duna-Dráva Nemzeti Park és a folyókhoz köthető *vízi turisztikai termékek*, a tagolt, hegyes-dombos területeken a *vadászat, a falusi, lovas, bor-és ökoturizmus*. A Sajátos vonzerőt jelentenek a románkori építészet (Somogyvári Bencés apátság) és a törökkori építészet emlékei Pécssett, Szigetváron, Siklóson, ahol a *várturizmus* is jelentős. A turistákat vonzzák még a kultúrák találkozásából származó római, középkori *építészeti emlékek*. A *gasztronómiai turizmus* területén ugyancsak sajátos vonzerőt jelent a Mesztegnyői rétes fesztivál, a Királyi szakácsok versenye Nagyszakácsiban, Dinnye Fesztivál Sellyén. Különlegességet jelent a *népi hagyományokhoz* fűződő Mohácsi Busójárás, amit az elmúlt évben a világörökség részévé nyilvánítottak.

A *dél-dunántúli turizmus* jelentőségét a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás mutatói tükrözik a legjobban. A régióban előállított bruttó hazai termék 7,5%-a kötődik a turizmushoz, szemben az ország 4,4%-os átlagával (*Dél-dunántúli Statisztikai tükör 2009/7*). A turizmus foglalkoztatási szerepe is jelentős, nagyobb, mint országosan. A pozitívumok mellett ugyanakkor kedvezőtlen, hogy a turizmusban

alkalmazott munkaerő jelentős része – elsősorban a szezonálisan foglalkoztatottak – nem helybeliek, hanem az ország más régióiból érkeznek (Hajdú 2006). A Dél-Dunántúl több más idegenforgalmi mutató vonatkozásában is vezető szerepet vívott ki magának. 2010-ben a régióra jutott az országos vendégforgalom 24%-a (ez a második hely a régiók között), és itt található az ország összes turisztikai szálláshelyének 17%-a (35. táblázat).

35. táblázat. A turisztikai szálláshelyek kapacitása és vendégforgalma a Dél-Dunántúlon, 2010

Térség	Férőhelyek		Szál- lodai férő- helye k arán ya,%	Vendégek		Külfö- ldi vend- égek ará- nya, %	Vendég- éjszakák		Külföl- di vendég- éjsza- kák aránya ,%
	szá- ma	me- gos- zlás a,%		szá- ma- eze- r	meg- osz- lása, %		szá- ma- ezer	meg- oszlá- sa, %	
Kereskedelmi szálláshelyek									
Baranya	9,6	3,1	39,4	255	3,4	21,2	601	3,1	27,4
Somogy	43,3	13,9	27,0	434	5,8	22,3	1302	6,6	29,4
Tolna	3,3	1,0	32,2	60	0,8	15,0	138	0,7	17,4
Dél-Du.	56,1	18,0	29,4	750	10,0	21,3	2041	10,4	28,0
Ország	311, 5	100	39,6	7473	100	46,3	1955 4	100	49,2
Egyéb (2009-ig magán) szálláshelyek									
Baranya	4,0	1,8		50,8	5,6	35,0	259	7,5	45,6
Somogy	7,2	3,2		219,1	24,1	31,3	959	28,0	37,4
Tolna	25,9	11,5		7,9	0,9	20,9	32	0,9	27,7
Dél-Du.	37,1	16,5		277,8	3,6	31,7	1251	36,4	38,8
Ország	224, 9	100		908,7	100	27,7	3431	100	33,8
Összesen									
Baranya	13,6	2,5		306	3,7	23,6	860	3,8	32,9
Somogy	50,5	9,4		653	7,8	25,3	2262	9,8	32,8
Tolna	29,2	5,5		68	0,8	15,0	170	0,7	19,3
Dél-Du.	93,3	17,4		1028	12,3	24,1	3291	14,3	32,1
Ország	536,4	100		8382	100	44,3	22986	100	46,9

Forrás: Területi Statisztikai Évkönyv, 2010 adatai alapján a szerző számítása

A régióban a *belföldi turizmus* a meghatározó. A belföldi turisták száma az utóbbi időben évről-évre nő, 2009-ben például tíz vendégből már kereken nyolc hazai turista volt. (*DD Statisztikai Tükör 2011/1:6*).

A 35. táblázatban felsorolt mutatók mindegyike – Közép-Magyarország kivételével – jobb a többi régióénál. A központi régió kiemelkedő pozíciója – mint azt már korábban kimutattuk – Budapest túlsúlyának következménye.

A férőhelyeket és a vendégforgalmat tekintve a régión belül óriásiak a különbségek. A megyék közül a kereskedelmi szálláshelyek, a vendégek, az eltöltött vendégéjszakák száma és a külföldiek aránya alapján Somogy megye emelkedik ki. A szállodai férőhelyek aránya viszont Baranyában a legmagasabb, de itt sem éri el az országos átlagot. Tolna megye mutatói viszont az átlagosnál alacsonyabbak.

Az *egyéb szálláshelyek*³² mutatói – a férőhelyek és a vendégéjszakák kivételével – jobbak, mint a kereskedelmi szálláshelyeké. Ezeket a szálláshelyeket elsősorban a külföldiek kedvelik, nagyobb arányban veszik igénybe, és fajlagosan több vendégéjszakát töltenek el bennük, mint a kereskedelmi szálláshelyeken. Az egyéb szálláshelyek mutatói esetében is megfigyelhető Somogy megye vezető szerepe, a legtöbb ebbe a kategóriába tartozó férőhely viszont Tolna megyében van.

A castilla y leónihoz hasonlóan a Dél-Dunántúlon is jelentős szerepe van a *falusi turizmusnak*. Castilla y León az országban az első helyen áll ebben a turisztikai ágban, a Dél-dunántúli régiót azonban Észak-Magyarország és Nyugat-Dunántúl is megelőzi a falusi turisták számát illetően (*TSÉ: 185*).

³² Nem kizárólag szálláshely szolgáltatásra létrehozott épület, ahol ilyen célból legfeljebb 8 szobát hasznosítanak, és az ágyak száma legfeljebb 16. 2009-ig a magán szállásadás (fizetővendéglátás és falusi szállásadás) tartozott az egyéb szálláshelyek kategóriába.

A *Dél-Dunántúl 2007-2013-as Operatív Programja* kiemelt jelentőséget tulajdonít „a turisztikai vonzerők komplex, térségi fejlesztésének” (DDOP 2007-2013:60). Célul tűzi ki a turisztikai adottságok „vonzó attrakciókká, turisztikai terméké fejlesztését”, amely magába foglalja a tematikus utak és turisztikai klaszterek kialakítását, a szereplők összefogását, valamint a versenyképes regionális termékek fejlesztését (pl. egészségturizmus).

Történelmileg Németországban és Ausztriában alakult ki a „paraszti udvarban töltött szabadság” (Urlaub am Bauernhof), mint üdülési szokás. Ebből fakadóan a falusi turizmus nemcsak a szállásadást foglalja magában, hanem a környék sokszínű specialitásait is a falusi vendéglátás „csomagba” tartozónak tekinthetjük. A falusi (turizmus) vendéglátás legfőbb vonzereje a természet közelsége, a falusi környezet, amelyek érdekesek és vonzóak lehetnek a gyors, felpörgetett életmódot folytató városiaknak. Ezen kívül vonzerőt jelent a paraszti porta, a népi hagyomány, a folklór és mind ezek helyszíni megtapasztalása. „Nem utolsó sorban említendő a falusi vendégszeretet a családiasság. A falvak vendégfogadása e téren megelőz bármely más turisztikai kínálatot. A házigazda kedvessége, a vendégbarátság, a családi hangulat a falusi turizmus vendégei által leginkább elismert erőssége.”(www.szallasport.hu.)

E témakörbe tartozik a *vallási turizmus* regionális szerepének erősítése is. Ezzel kapcsolatban javasolható, hogy Kaposvár is csatlakozzon a Castilla y León turizmusának tárgyalásakor kifejtett „Szent Jakab útja” zarándoklathoz, hiszen 1061-óta Kaposvár is rendelkezik az apostolról elnevezett kolostorral. Kaposvár a zarándoklat egyik kiindulópontja lehetne és ennek révén a nemzetközi vallási turizmus is szerepet kaphatna a régió turizmusának színesítésében.

4.4. A migráció, mint területfejlesztési kérdés

4.4.1. A spanyolországi migráció jellemzői

Az Európai Unióban a *nemzetközi vándorlás* kiemelt jelentőséggel bír, mert változásokat okoz a népesség összetételében, hatással van a küldő és befogadó ország gazdasági és társadalmi helyzetére. A befogadó országokban a bevándorlás a népesség és a munkaerő pótlását segíti, míg a kibocsátó országok esetében az elvándorlás népességcsökkenéshez vezethet. Az Európai Unió számos országában a bevándorlást a népesség csökkenéséből és öregedésből adódó problémák lehetséges megoldásának tekintik.

2008. január 1-én az EU 27 tagállamában összesen 31 millió külföldi állampolgár tartózkodott, ami a lakosság 6,2%-át jelentette. Számuk és teljes arányuk évről évre nő. A külföldi állampolgárok több mint háromnegyede az öt legnagyobb népességű uniós tagállamban él (36. táblázat).

36. táblázat. Az Európai Unió öt legnépesebb tagországában tartózkodó külföldi állampolgárok száma és aránya, 2008. január 1.

Ország	Külföldi állampolgárok		Teljes népesség, ezer fő
	száma, ezer fő	aránya a teljes népességhez, %	
Németország	7 255	8,8	82 218
Spanyolország	5 262	11,6	45 283
Nagy-Britannia	4 021	6,6	61 176
Franciaország	3 674	5,8	63 753
Olaszország	3 433	5,8	59 619
EU-27	30 778	6,2	497 431
Magyarország	175	1,7	10 045

Forrás: Statisztikai Tükör2010/63, május 26. www.ksh.hu; Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2010.

Az uniós tagországok közül a legtöbb bevándorló, Németországban lakik és/vagy dolgozik, amit Spanyolország követ, majd Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország következik. A többi tagállamban 1 milliónál kevesebb a külföldiek száma. Legkevesebb a számuk Romániában, Bulgáriában és Máltán. Magyarországon 2008. január 1-én közel 207 ezer külföldi állampolgár tartózkodott (*S.T. 2010/63 www.ksh.hu*).

Spanyolország az USA után a világon a második legnagyobb migránsokat befogadó (receptor) országnak számít, az Európai Unióban pedig az első és egyben a legtöbb etnikummal rendelkezik. 2010-ben már 5 millió 709 ezer külföldi bevándorlót tartottak nyilván, ami a lakosság 12,2%-t tette ki (*INE, 2010*). Az idegenek aránya ugyanebben az évben, Franciaországban 9,6%, Németországban 8,9%, Nagy-Britanniában 8,1 % volt. Becslések szerint a bevándorlók száma 2025-re 8 millióra fog növekedni, miközben a spanyol összlakosság száma a jelenlegi 47-ről 50 millióra emelkedik (*Éltető 2009:1*).

2000 és 2010 között a nettó migráció évente 470 ezerrel (1,1%-kal) növelte Spanyolország lakosságszámát és a népesség növekedésének fő forrása volt (*9. ábra*). Az EU szintjén ez az arány 0,3% volt.

A külföldi migrációt nagymértékben befolyásolja a *spanyol bevándorlási törvények* „megengedő” jellege. A bevándorlók státuszát alapvetően a *Külföldiek Törvénye (Ley de Extranjera, Ley 4/2000)* szabályozza, felsorolva a bevándorlók jogait és kötelezettségeit. Ezt a törvényt egészíti ki és részben újraszabályozza a 2003. évi *11/2003-as un. Ley Orgánica* törvény, amely a bevándorlók integrációjára helyezi a hangsúlyt. A törvény kiemeli, hogy a regisztrált, (tehát a hivatalosan

elismert és nyilvántartott) bevándorlókat minden olyan jog megilleti, ami az alkotmány szerint a spanyoloknak is kijár.

A *Polgári Törvénykönyv* is „bevándorló párti”: az a személy, aki spanyol apától vagy anyától, illetve spanyol és bevándorló személyek házasságából születik, automatikusan spanyol állampolgárrá válik.

A bevándorlók pártján áll a *családegyesítési jog* (jus sanguinis illetve a *szülőföldre való jog* (a jus soli) is, amely szerint a spanyol földön születettek automatikusan megkapják a spanyol állampolgárságot, ha bármely felmenőjük Spanyolországban született (*Ley 4/2000 de 11 de Enero, amely Ley de Extranjero-ként [Külföldiek törvénye] is ismert.*

Hasonlóképpen liberális a *menekültek státuszának jogi szabályozása* is: a politikai menekültek öt év tartózkodás után kaphatnak állampolgárságot, kivéve a latin-amerikaiakat, akik már két év után viszont, akik Spanyolországon kívül, de spanyol felmenőktől születtek, már egy év eltelté után spanyol állampolgárrá válhatnak (*Inmigración en España: 7-8*).

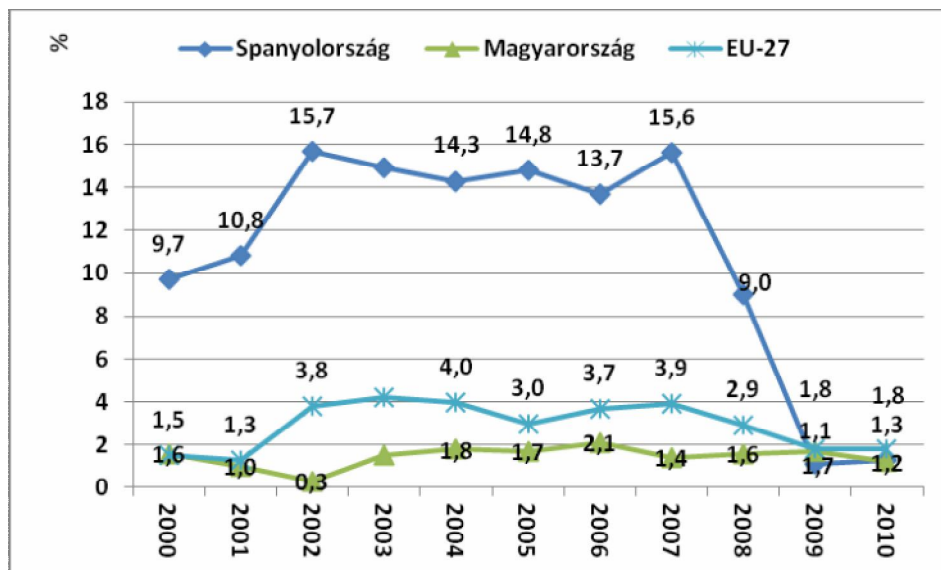
Az ország különböző térségei, régiói nem egyformán vonzóak a bevándorlók számára. A *legvonzóbb térségeket* Madrid és környéke, Barcelona és környéke, valamint Alicante megye jelentik. A bevándorlók 44,81%-a ezeken a helyeken telepedik le. (Alicante megyében vannak olyan települések, ahol a lakosság többsége már nem spanyolokból, hanem bevándorlókból, illetve azok leszármazottaiból áll. San Fulgencióban például a lakosság 77,6%-a, Teuladában a lakosság 60,7%-a, Calpében pedig 58,6%-a tartozik ide.)

A külföldi *bevándorlók területi elhelyezkedésének* befolyásolására a befogadó országokban különböző gyakorlat alakult ki. Franciaország például az asszimilációt részesíti előnyben. Németországra inkább az elkülönülés jellemző, ezért itt nagyobb „etnikai szigetek” jönnek létre.

Angliában is a németországihoz hasonló a helyzet, ugyanakkor mindegyik országban probléma a muzulmán vallásúak integrációja. Spanyolországban is kimutatható az integráció, amit különösen a bevándorlók egyharmadát kitevő latin-amerikaiaknál igyekeznek fokozottan segíteni. A latin amerikaiaknak spanyol az anyanyelve és a kultúrája is spanyol kötődésű, így az integrációjuk is lényegesen könnyebb, mint a többi nemzetiségűeké.

1981 és 2010 között évi átlagban 200 ezer bevándorló érkezett az országba, az utóbbi tíz évben viszont már ennek több mint duplája (434 ezer fő). Ez azt jelenti, hogy évente körülbelül hat Kaposvár vagy Veszprém nagyságú várossal lett több az ország lakossága. A Spanyolországba történő bevándorlás 2001-től vált igazán tömegessé (13. ábra).

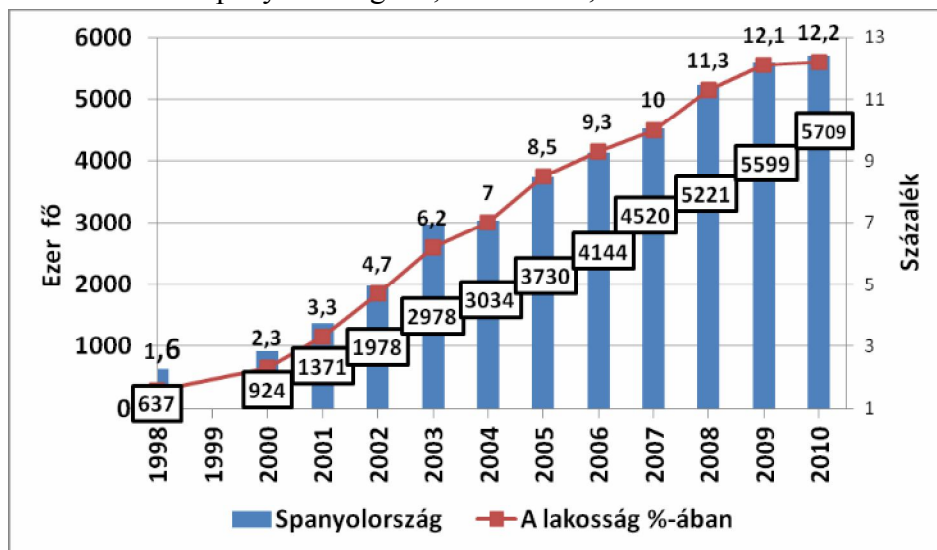
13. ábra. Az ezer lakosra jutó migrációs egyenleg Spanyolországban és Magyarországon, 2000-2010

Forrás: www.ksh.hu/docs/hun/xstadat_eves/i_int006.html alapján saját szerkesztés

2001. évet követően néhány ország számára kifejezetten népszerűvé vált Spanyolország: Romániából például az utóbbi tíz évben (2001-2010) 26-szor, Bulgáriából 14 szer többen vándoroltak Spanyolországba, mint korábban, emellett Bolíviából 32-szeres, a többi latin-amerikai országból is 3-4 szeres emelkedés tapasztalható. A „rangsort” Paraguay vezet, ahol az emelkedés 91-szeres volt (*Inmigración en España, 3-4 p.*). A dinamikus bevándorlás következtében a bevándorlók lakosságon belüli aránya 12 év alatt 1,6-ról 12,2%-ra nőtt (14. ábra).

14. ábra. Bevándorlók számának és lakossági arányának alakulása Spanyolországban, 1998-2010, ezer fő és %

Forrás: [http:// es.wikipedia.org/wiki/Inmigraci3n_en_Espa1a](http://es.wikipedia.org/wiki/Inmigraci3n_en_Espa1a), p.1-2 alapján saját szerkesztés

A bevándorlók 53,4%-a férfi, de a latin-amerikaiak között a nők vannak többségben (53,6%). Ami a bevándorlók korát illeti, 52%-uk 20 és 40 év közötti munkaképes fiatal vagy középkorú. Ők azok, akik nagymértékben hozzájárulnak a gazdaság fejlődéséhez és a lakosság „pótlásához”, megfiatalításához. A képet árnyalják a 16%-ot kitevő 65

éven felüliek, akik hátralévő nyugdíjas éveiket szeretnék a kedvező klimatikus adottságú Spanyolországban eltölteni. (A Spanyolországban letelepedett svájciak 33%-a, a finnek 30%-a, a norvégok 29%-a, a svédek 25,8%-a a nyugdíjas korosztályhoz tartozik). Egyre többen vannak az európai „gazdag” országokból származó azon 50-60 évesek is, akik vegyes vállalatoknál dolgoznak, és Spanyolországban laknak.

A külföldi bevándorlók többsége (59%-a) a szolgáltató iparban talál munkát, 20%-uk az építőiparban, 12%-uk az iparban, 8%-uk az agráriumban helyezkedik el.

Láttuk, hogy Spanyolország egyes térségeinek kifejezetten szüksége van külföldi bevándorlókra. A bevándorlók fontos szerepet játszanak a humán erőforrások pótlásában, sőt azt is elmondhatjuk, hogy a bevándorlás Spanyolországban *területfejlesztési rangra emelkedett*, mert nagymértékben hozzájárult a regionális növekedési források bővítéséhez.

Felvetődik a kérdés, hogy a bevándorlók *miért éppen Spanyolországot választják* célországként? Ennek okait az alábbiakban próbálom összefoglalni.

- Az okok közül az első helyre kell sorolni a *kedvező jövedelmi kilátásokat*. A gazdasági boom hosszú évei alatt (1985-2007) a spanyol gazdaságnak egyre több munkaerőre volt szüksége az építőiparban, az agráriumban, a szolgáltató iparban és azokon a fizikai munkát igénylő helyeken, ahol a spanyolok már nem szívesen vállaltak munkát. A gazdasági fellendülés megengedte, hogy a küldő országokénál magasabb bérek alakuljanak ki. A bevándorlók a mezőgazdasági idénymunkáknál például 2-3-szor többet kerestek, mint az USA-ban.
- A *latin-amerikaiak számára* a gazdasági vonzerőn kívül egy *pszichológiai, érzelmi tényező* is szerepet játszik a bevándorlásban,

nevezetesen az, hogy az országikat meghódító Spanyolországot a szívük mélyén még ma is anyaországnak (*madre patria*)³³ tekintik, amellyel egy a nyelvük (nem „spanglish”, vagyis spanyol-angol keveréknyelven kell megértetni magukat), közös gyökerű a kultúrájuk. Egy fajta „komfort” érzetük van Spanyolországban, kevésbé érzik magukat idegennek. Ezt erősítik meg a jórészt közös ünnepek és történelmi kapcsolatok. (Az USA-ról ez már nem mondható el, ott sokkal kevésbé ment végbe az asszimiláció, ezért is alakultak ott ki, – főleg az első generációs latin ajkú bevándorlók esetében – etnikai alapú csoportosulások.)

- A *spanyolok*, – főleg az idősebb nemzedékhez tartozók – *toleránsabbak a bevándorlókkal szemben*, hiszen 1860 és 1986 között két és félmillió spanyol hagyta el hazáját és telepedett le idegen országban, főleg Latin-Amerikában. A polgárháború után is sok ezer politikai menekült talált otthonra külföldön (többnyire Mexikóban). Az 1930-40-es években kereken 300 ezren a meggazdagodás reményében hagyták el az országot és költöztek Marokkóba (*Emigración española-Wikipedia*): Az 1960-70-es években Spanyolország Európa egyik legnagyobb kibocsájtó (emisor) országa volt. Az Európai Közösséghez való csatlakozás után azonban *Spanyolország kibocsájtó (emisor) országból, befogadó (receptor)*

³³ Különböző régiós újságok időről-időre beszámolnak arról, hogy a központi junta, vagy egyes turizmussal foglalkozó szervezetek mennyi pénzt költenek a turizmusfejlesztésre. Például a Punto de Noticias (2007.06.26.) szerint a várak restaurálására 2007-ben 957.429 eurót költöttek, a Diario de Valladolid (2007.09.29.) azt írta, hogy a valladolidi önkormányzat ugyanebben az évben 150.000 eurót költött a turistákat vonzó ünnepek szponzorálására. A Diario de Burgos (2007.09.03.) és Diario Palentino (2007.09.03) a turizmust segítő infrastruktúra fejlesztéséről számolt be.

országgá vált. A bevándorlók első hullámát a *visszatérők* (retornados) jelentették. A *hazatérés* okai között elsőként kell megemlítenünk az olajválság hatását, amelynek során beszűkült a nyugat-európai munkaerő piac és már nem kecsegtetett jóval nagyobb jövedelemmel a külföldi munkavégzés. A spanyol gazdasági fejlődés lehetővé tette, hogy otthon is megfelelő munkát találjanak. A spanyol diktatúra megszűnése és a demokrácia felépítése a politikai emigránsok számára jelentett nagy vonzerőt. A hazatérési hullám(ok) ellenére a spanyolok közül még mindig több mint másfél millióan (1.547.123-an) dolgoznak külföldön: 60,1%-uk Amerikában, 36,9%-uk Európában, 3%-uk pedig a világ más részein (*Emigración española-Wikipédia:4*)³⁴.

- A spanyolországi bevándorlás okai között kell megemlíteni a *vallást* is. A vallásos bevándorlók többsége, a spanyolokhoz hasonlóan katolikus (Spanyolországban a katolikusok aránya 95%), ami megkönnyíti a beilleszkedésüket.
- Mint korábban említettük, a bevándorlást és a családgyesítést segítő liberális spanyol törvények is segítik a *saját kultúra megtartását*, és a szindikalizációt. Ez is a bevándorlási okok közé sorolható.
- További bevándorlás-ösztönző tényező a spanyol *jövedelem átutalási kamatok alacsony volta*. Az átutalási kamatok az USA-ban 5-7%-ot, Spanyolországban csak 2-3 %-ot tesznek ki. A családoknak és rokonoknak hazaküldött összeg (*remesas*) nem kevés, hiszen a vendégmunkások 2007-ben 8, 4 milliárd, 2008-ban 7, 8 milliárd, 2009-ben pedig 7,1 milliárd eurót utaltak haza Spanyolországból (Eurostat, 2010). (A 2009. évi csökkenés a válság hatására

³⁴ Az időskorú népességnek a (65-X évesek) a gyerekkorú népességhez (0-14 évesek) viszonyított aránya

következett be, mivel kevesebb lett a munkalehetőség és a megélhetési költségek is emelkedtek.)

A *gazdasági válság* módosította az összességében pozitív bevándorlási képet. Felerősödtek a bevándorló csoportokat bíráló xenofób hangok és a válság alatt a *munkanélküliség* is nagymértékben, 2010-re 20% fölé emelkedett (www.hsh.hu; letöltés: 2012.06.05). A spanyolok attól félnek, hogy a munkáltatók az olcsóbb bérű bevándorlókkal töltik majd be az üres állásokat, ők pedig kiszorulnak a munkaerő piacról.

A másik probléma, hogy a bevándorlók *nem kapnak elegendő munkát*. 2008 végén (az építő ipari és a szolgáltatási boom befejeztével) a bevándorlók 25%-a veszítette el állását (*Éltető 2009:61*), és egyre többen szorulnak segélyre. A bevándorlók segélyezése a spanyolok egy részét irritálja.

A kormány a válság miatt csökkenteni kívánja a bevándorlók számát és szigorítja az ellenőrzést (az illegális bevándorlást kiszűrve). Emellett ösztönzi a bevándoroltak hazatérését, a családegyesítést pedig meg kívánja nehezíteni. Ezeket a „megszorító” intézkedéseket azonban nem csak a válság alatt, hanem hosszabb távon is fenn kívánják tartani. A bevándorlással kapcsolatos problémákat véglegesen területfejlesztési és gazdaságélénkítési intézkedésekkel kívánják megoldani. Ez olvasható ki a 2009. évi un. E-Tervből (*Spanyol Terv a Gazdaság és a Foglalkoztatottak Ösztönzésére- Plan Español para el Estimulo de la Economía y del Empleo. 2009.*), amely a családok és vállalkozók segítésében, a munkahelyteremtésben, a takarékoskodásban és a modernizációban jelöli meg gazdaságélénkítés feladatait. Érdekesség és egyben spanyol sajátosság, hogy a bevándorlók 70%-a a válság ellenére is maradni akar és abban bízik, hogy a válság elmúltával ismét új munkahelyek teremődnek.

4.4.2. A castilla y leóni migráció

Castilla y León eredeti 1930-as évek eleji lakosságának 35,1%-a ma már nem a régióban él, mert elköltözött onnan. A castilla y leóni migrációt más régiók migrációjától az különbözteti meg, hogy míg máshonnan elsősorban külföldre mentek, addig Castilla y León esetében nem külföld, hanem Spanyolország iparilag fejlettebb részei (a főváros, Baszkföld, Navarra) voltak a *belső vándorlások* elsődleges célterületei. Az 1970-es években erősödött az atlanti part vonzereje is. Az 1980-as és 90-es években új elemként jelent meg a Baleár-szigetek, Murcia és a tengerparti andalúz területek (Almería, Málaga vidéke) népességvonzása.

Castilla y León kettő és fél millió lakosának 6,5% külföldi. Ez az arány ugyan fele az országosnak (12,2%), de ha a külföldiek számát a gazdaságilag aktív lakossághoz viszonyítjuk, az arány már 17%. A két arányszám eltérése jól mutatja, hogy a bevándorlásnak Castilla y Leónban is fontos szerepe van, ugyanúgy, mint országos szinten már korábban láttuk (37. táblázat, 15. ábra).

A külső migráció jelentőségére utal az is, hogy a bevándorlók a castilla y leóni GDP 5%-át állítják elő (*Foro de Marroquies de España 2010*). A *bevándorlás* célterületeit a régió középső és keleti megyéi (Burgos, Soria, Segovia, Valladolid és Ávila) képezik. Ezek azok a megyék, amelyek a legközelebb fekszenek az ország fejlettebb északi és középső régiókhöz, illetve jó megközelítési lehetőségekkel bírnak.

Castilla y León mint munkát kínáló térséget a bevándorlók *későn fedezték fel*, így az ide irányuló migráció valamivel később kezdődött és kevésbé volt olyan dinamikus, mint országosan. A bevándorlók száma a régióban 2001-től kezdett erőteljesebben növekedni (lásd a 14 ábrát). A külföldiek száma 2005 és 2010 között 91-ről 173 ezerre emelkedett. A

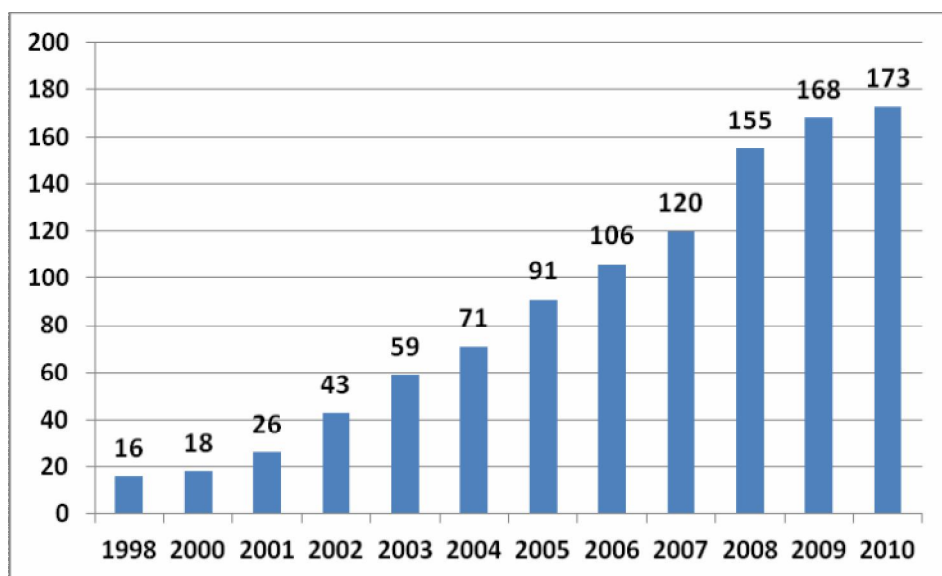
különbség 82 ezer, ami egy Kaposvár nagyságú város lakosságával egyenlő.

37. táblázat. Castilla y León lakossága és a külföldiek aránya, 2009

Megyék	Lakosság száma	Külföldiek száma	Külföldiek száma a lakosság %-ában	3%-nál több külföldit befogadó települések száma
Avila	171.680	12.423	7,2	84
Burgos	375.563	34.671	9,2	170
León	500.169	25.080	5,0	78
Palencia	173.306	6.873	4,0	51
Salamanca	354.608	17.319	4,9	105
Segovia	164.854	21.512	13,0	154
Soria	95.101	9.483	10,0	60
Valladolid	532.575	32.288	6,1	126
Zamora	195.665	7.992	4,1	73
Castilla y León	2.563.521	167.641	6,5	901

Forrás: Población, p.1.,CES, p. 147-149.

15. ábra. A külföldi bevándorlók számának alakulása Castilla y Leónban, 1998-2010

Forrás: Población, p.1.,CES, p. 147-149.

A Castilla y León-ban dolgozó bevándorlók 46,9%-a a szolgáltatásban, 26,24 %-a az építőiparban, 10,69%-a az iparban és 16,16 %-a az agráriumban helyezkedett el (*Plan Integral de Inmigración en Castilla y León 2005-2009*). Ezek az arányok szinte teljesen megegyeznek az országos adatokkal. (<http://es.wikipedia>)

A bevándorlók öt megyében (Valladolid, Segovia, Burgos, León, Soria) koncentrálnak, mert itt a legkedvezőbbek az munkalehetőségek. Ezekben a megyékben 105 és 170 között mozog azon települések száma, ahol a lakosság több mint 3%-a külföldi. (lásd 37. táblázat). A legnagyobb létszámú bevándorló csoport 2009-ben a bulgároké volt. Őket a marokkóiak és a portugálok követték.

A migráció másik iránya a *spanyol emigránsok hazatelepülése*. 2009-ben 113 ezer külföldön élő emigránsa volt a régiónak. A legtöbben Argentínában, Franciaországban, Németországban és Svédországban éltek. Az emigránsok hazatelepítésére 2009-2012-re intézkedéseket (pl. visszatelepedési segély) dolgoztak ki (*Plan Integral de apoyo a ciudadanía castellana y leonesa en el exterior y a la emigración de retorno 2009-2011.: 20*). A visszatelepedés ösztönzésének az ad különös jelentőséget, hogy egyes számítások szerint a következő tíz évben Castilla y León gazdaságilag aktív lakossága 100 ezer fővel csökken, amit valamilyen módon pótolni szeretnének.

Castilla y León *Bevándorlási Integrációs Terve* (2005-2009), „régións polgárának” tekinti a bevándorlót, az ezzel járó jogokkal és kötelezettségekkel együtt (*Plan Integral de Inmigración en Castilla y León 2005-2009: 9*). Anyagi, lakáshoz jutási és elhelyezkedési segítséget nyújt a számukra. Hasonló programot terveznek a II. Integrációs Tervben

(2010 és 2013) is, amely szerint a régió kormánya 15 millió euró anyagi támogatást is biztosít az érdekelteknek.

Húsz év gazdasági fellendülés után a *gazdasági válság* Castilla y León-t is elérte (*Manero, 2003*). A bevándorlás igen jelentős mértékben visszaesett, azonban a már korábban bevándoroltak többsége kivár, és nem kíván hazatérni. A válság hatására megjelentek a bevándorlás negatív oldalai is (*Diario de León.es 2003.08.08*). A migránsok között vannak, akik nem munkából, hanem betörésből, kábítószer kereskedelemről és más bűncselekményekből élnek. Ennek következtében előítéletek alakulnak ki bizonyos bevándorló csoportokkal szemben

Egy segoviai lap arról ír, hogy a problémák megelőzésére el kell kerülni a szegregációt (*El Adelantado de Segovia 2007.09.03*). Spanyolországi tartózkodásom idején azt tapasztaltam, hogy bizonyos nemzetiségi csoportoknál a szegregáció egyfajta belső összetartozást fejez ki. A szegregációt azonban nem szabad összetéveszteni az önszerveződéssel, amit a régió politikai szervei is segítenek. Támogatják például a nemzetiségi szervezetek saját nyelven megjelenő lapjait. (A románok saját újsága a *Noi in Spania*, a bolgároké pedig *Hoba Dyma*). A helyi törvények (is) előírják „a bevándorlók egyenlő félként való kezelését, a bevándorlók beilleszkedésének elősegítését” (*Legislación de las Comunidades Autónomas. Castilla y León. Año 2007. No. 24 p.192.*).

Mint ahogy egész Spanyolországban, úgy Castilla y León-ban is nehézséget okoz a *bevándorlók oktatása*. Az oktatás komplex témáját ketté kell választani felnőtt oktatásra és a bevándoroltak gyermekeinek oktatására. Ami a *felnőttek* oktatását illeti, ismét két részt kell megkülönböztetni: a szakmai képzést és a spanyol nyelv tanítását. A fiatalabb bevándorlók szakmai képzését a hiányszakmák felé próbálják

irányítani, emellett jelentős pénzüsszegeket fordítanak a spanyol nyelv oktatására is.

Ami a bevándoroltak *gyermekeinek képzését* illeti, itt már nagyobb a probléma. Az 1985-ös spanyol közoktatási törvény (I/3. cikkely) biztosítja a bevándorlók oktatáshoz való jogát. A törvény 2000. évi módosítása (9. cikkely) pedig kimondja, hogy a bevándoroltak gyermekeinek is joga és kötelessége a 18 éves korig való tanulás. Ezzel kapcsolatban Anderle rámutatott arra, hogy bár ezek a törvények a megszületésük idején még gesztus értékűek voltak, később azonban jelentős problémák forrásává váltak. (*Anderle 2010*). 1996-ban és 1997-ben 63 ezer bevándorló gyermeke járt iskolába Spanyolországban, de 2006-ban már 608 ezren lettek. A 2008/2009-es tanévben pedig a tanulók 10%-át már a bevándorlók gyerekei tették ki (2007-ben a tanulók száma hosszú évek óta először mutatott növekedést éppen a bevándorlók gyerekeinek köszönhetően) (*MDminidiario 2007.09.03.*).

Az elmondottak *összegezeként megállapítható*, hogy a bevándorlás Spanyolországban – és Castilla y León-ban is – speciális társadalmi és gazdasági erőforrásként jelenik meg. A bevándorlás humán tőke bővülését, fiatalítást, lakosság pótlást és fogyasztásélénkítést jelent. Minden mellékproblémája (költséges oktatás, bűnözés stb.) ellenére hozzájárul a lakosság számának szinten tartásához, csökkenésének megakadályozásához. Ily módon a ritkán lakott és kedvezőtlen demográfiai adottságú elnéptelenedő régióban *a bevándorlás közvetlen terület- és vidékfejlesztési faktorrá vált.*

4.4.3. A magyarországi és dél-dunántúli migráció

A hazai migráció értékeléséhez a belföldi és a külföldi vándorlást érdemes különválasztani.

Magyarországon a belföldi vándorlást az általános okok mellett történelmi körülmények is befolyásolják. A szocialista iparosítás nagy tömegeket vonzott faluról a városba, ám ennek negatív következményeit mindeztidáig nem sikerült felszámolni. Manapság a munkahelyek hiányán túl a kedvezőbb életkörülmények lehetősége, a fejlettebb szolgáltatások és a jobb infrastruktúra keresendő az elvándorlás mozgató rugói között.

Az 1990 előtti években a községekből a városokba történő vándorlás volt a meghatározó, és kiemelkedő volt a fővárosba való költözések magas aránya. Ennek következtében megkezdődött a népesség-kibocsátó falvak elnéptelenedése, ahol a vándorlási veszteség mellé a népesség természetes fogyása is társult.

A rendszerváltás után a belföldi vándorlást a piaci viszonyokra való áttérés befolyásolta, amelynek következtében az ország egyes települései felértékelődtek, mások leértékelődtek. Ezzel függ össze, hogy 1990-től a vándorlások iránya megváltozott: a fővárosba történő bevándorlás folytatódása mellett a vidéki városok vándorlási egyenlege negatívvá, a községeké pedig átmenetileg pozitívvá vált. Később, 2000-2006 között a fővárosból már kivándorlás volt tapasztalható, a községekre pedig a bevándorlás fokozatos mérséklődése vált jellemzővé. A vidéki városok vándorlási egyenlege 2008 óta pozitív, bár itt is a beköltözés ütemének csökkenése figyelhető meg. Napjainkra mind a községekből, mind a városokból való ingázás (ideiglenes vándorlás) magas szintje, ill. mérsékelt növekedése jellemző.

Az elvándorlás leginkább a *fiatal korosztályt* érinti. A kibocsátó helyeken egyre kevesebb gyerek születik, és ez nem tudja ellensúlyozni a helyi népesség természetes fogyását; ugyanakkor a korösszetétel változása a befogadó térségekben is hat a demográfiai folyamatokra.

A belföldi migráció *nyertesei* a befogadó régiók, így a hagyományosan vándorlási többlettel rendelkező Közép-Magyarország és a gazdasági fejlődésben élenjáró, Közép-és Nyugat-Dunántúl. A *vesztések* csoportját pedig a népesség-kibocsátó, alacsonyabb fejlettségű Észak-alföldi, Észak-magyarországi és Dél-dunántúli régiók képviselik. Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon az elvándorlásból eredő népességfogyás már többszöröse a természetes fogyásból adódó hiánynak.³⁵

A *Dél-Dunántúlra* az elvándorlás *intenzitásának növekedése* és ezzel együtt a régió népességmegtartó erejének gyengülése jellemző. A megfelelő munkahelyek hiánya miatt a legtöbben Tolna megyéből, a legkevesebben Baranyából költöztek el.

A régióból való elvándorlók száma 2006 után meghaladta az évi 15 ezret. Az elvándorlók 40-44 %-a a Közép-magyarországi régióba költözött, másik részük (15-16 %-uk) a Nyugat-Dunántúlt választotta. A migráció folytán a Dél-Dunántúlon Tolna megye veszítette el a legtöbb lakost.

³⁵ „Mindannak ellenére, hogy a szocializmus idején nagy volt a területi mobilitás, az 1960-as évektől kezdődően egészen napjainkig csökkenést mutat. Míg 1960-ban egy év alatt 970 ezer olyan (állandó és ideiglenes) lakcímváltozást jelentettek be, amely nem településen belüli költözést jelentett, addig 1980-ban már csak 594 ezer, 1995-ben pedig mindössze 407 ezer volt az állandó és ideiglenes vándorlások együttes száma.” (Kovács Teréz 2000). 2010-re ez a szám 380 ezerre csökkent.

Területfejlesztési szempontból az elvándorlás többirányú gondot vet fel a régió számára:

- felmerül az elvándorolt lakosság pótlásának szükségessége,
- a fiatalok elvándorlása következtében a lakosság korösszetétele romlik, a képzettségi szint stagnál vagy csökken, a térség gazdaságfejlesztési képessége és gazdasági vonzereje gyengül,
- egyes falvak lakossága radikálisan csökken, területek néptelenedhetnek el.

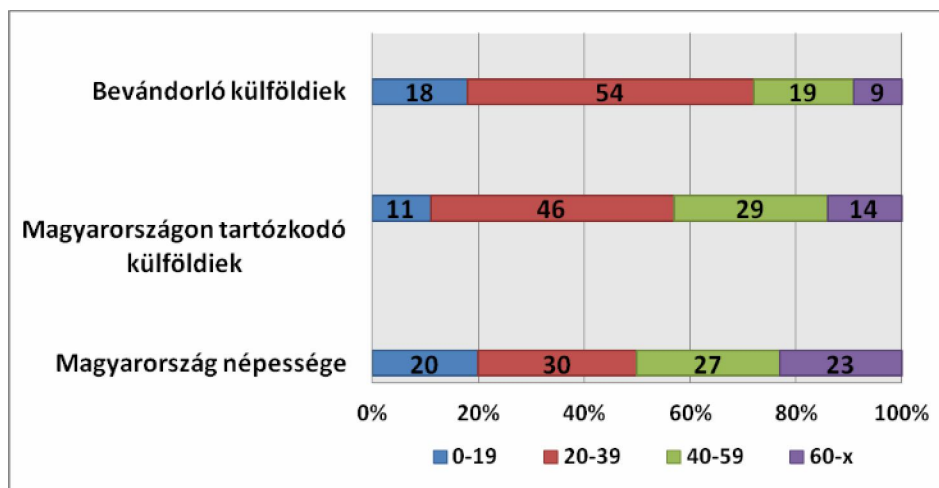
A *külföldiek bevándorlása* Magyarországon korántsem öltött olyan nagy méreteket, mint Európában, különösen pedig nem akkorát, mint Spanyolországban vagy Castilla y Leónban. A bevándorlás tekintetében Magyarország az 1990-es évek végéig nem annyira célországnak, mint inkább „*tranzit országnak*” számított. Hazánkban a nemzetközi migrációs folyamatok intenzitása 1999-től fokozatosan erősödni kezdett. Azóta a Magyarországon tartózkodó külföldiek száma dinamikusan emelkedik, az elmúlt tíz év alatt majdnem megduplázódott; 2006-ban 166 ezer, 2010-ben-ben 198 ezer volt, ami a lakosság 1,98 %-át tette ki. Az elmúlt évtizedben évente 23 ezer külföldi érkezett a határon túlról és mintegy 3400 kivándorlóról rendelkezünk adatokkal. A válság hatására azonban a nálunk is lecsökkent a külföldiek migrációja.

Az érvényes engedéllyel Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok 42%-a a fővárosban, 37%-a a többi városban 21%-a a községekben telepedett le. A bevándoroltak 37%-a Romániából, 9-9%-uk Ukrajnából és Szerbiából 8,2 %-uk Németországból, 5,8 %-uk Kínából érkezett. Választott lakóhelyük – Budapest és Pest megye után – leggyakrabban a kibocsátó országgal szomszédos régió. Kivételt

képeznek a legnagyobb tömeget képező román állampolgárok, akik elsődlegesen Közép-Magyarországon élnek.

A nemzetközi migráció jelentősége többek között abban áll, hogy a bevándorlók utánpótlást jelentenek az ország munkaerőpiacán. Ráadásul a külföldi népesség korösszetétele lényegesen eltér a hazai népességétől. Miközben a honos lakosság egyik súlyos demográfiai kihívása az idősök egyre növekvő aránya, addig a külföldiek közel háromnegyede gazdaságilag aktív korú (20-59 éves) és legtöbben a 20-39 éves korosztályhoz tartoznak. A magyarországi 23-mal szemben a külföldiek 14%-a tartozik a legidősebb korosztályhoz (16. ábra).

16. ábra. Magyarország népességének megoszlása főbb korcsoportok szerint, 2010. január. 1*

* A bevándorló külföldiek aránya 2009. évi adat

Forrás: Statisztikai tükör 2011/27

Előrejelzések szerint 2020-ig Magyarország azon országok egyike lesz, ahol – az aggasztó demográfiai folyamatok miatt – bevándorlás nélkül a munkalépes lakosság szinte biztosan csökkenni fog (KSH

Magyarország 2010). A Dél-Dunántúlon letelepedett külföldiek közül szerbek, osztrákok és oroszok élnek a legnagyobb arányban.

5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A dolgozatban összehasonlítottam a magyar és a spanyol területfejlesztési modelleket kiemelve a régiók szerepét. A másik témám a magyar és a spanyol, illetve a dél-dunántúli és a castilla y leoni területfejlesztés közös és sajátos vonásainak vizsgálata volt. Végül elemeztem a turizmust és a migrációt is, mert mindkettőnek meghatározó szerepe van Spanyolország és Castilla y León területfejlesztésében. A vázolt témakörök vizsgálatából az alábbi következtetések adódtak.

A *területfejlesztési modellek* a területfejlesztés szabályozását, a támogatási-és intézményrendszert valamint a régiók jogosítványait foglalják magukba.

A *területfejlesztés szabályozása* Magyarországon gyakran változik, ami bizonytalanná teszi és megnehezíti a fejlesztések tervezését és megvalósítását. A spanyol szabályozásban az alkotmány játssza a fő szerepet és stabil hátteret biztosít a területfejlesztés minden szereplője számára.

A területfejlesztés *hazai támogatási rendszere* a szabályozás gyakori változása miatt nem kiszámítható és nagyon alacsony a források regionális decentralizációja. A spanyol rendszer kiszámíthatóságát az alkotmány garantálja, és a hazai támogatások túlnyomó többségéről – az uniós forrásokkal együtt – a régiók döntenek.

A területfejlesztés *intézményrendszere* Magyarországon hosszú időn keresztül bonyolult, nehezen átlátható és átfedésektől terhes volt, a 2011-es szabályozás azonban a regionális intézményeket megszüntette³⁶. A

³⁶ Kivételt képez a Regionális Fejlesztési Ügynökség

spanyol intézményrendszer egyszerű és átlátható, mert annak jogi kereteit az alkotmány határozza meg. Az intézményrendszer fő bástyái a régiók.

A *régiók jogosítványai* a centralizáció következtében Magyarországon megszűntek, területfejlesztési szerepük leértékelődött, jövőjük kétségessé vált. Ezzel szemben a spanyol régiók erős státúttal rendelkeznek, alkotmány által szentesített önállósággal, széleskörű területfejlesztési jogosítványokkal és döntési hatáskörrel bírnak. A fejlesztési források erőteljes decentralizációja a régiókat a területfejlesztés kulcsszereplőivé tette.

A két ország és régió ***területfejlesztési jellemzőinek vizsgálata*** a népességre, a gazdaságra, a területfejlesztési célokra és az uniós támogatások hatásának vizsgálatára terjed ki.

Magyarország *népességszáma* a lakosság természetes fogyása miatt 1980 óta gyorsuló ütemben csökken. A Dél-Dunántúlon az országosnál is rosszabb a helyzet, mert a természetes fogyást a lakosság elöregedése és elvándorlása is tetézi. Spanyolországban 2000 óta a múlt századinál lassabban nő a lakosság száma és a népességnövekedés zömét már nem a lakosság természetes szaporodása, hanem a külföldiek bevándorlása idézi elő. Castilla y Leónban a népesség gyarapodási üteme alacsony, ami a lakosság elöregedésével és a fiatalok elvándorlásával párosul. A külföldiek bevándorlása a régió fejlődésében is fontos szerepet játszik.

Az unió tagállamainak *gazdasági fejlettségét* Magyarország az 1994 évi belépéskori 63%-ról 1998-ra mindössze 64%-ra közelítette meg. Eközben a Dél-Dunántúl fejlettsége 45,6-ról 44%-ra csökkent és a többi hazai régióhoz képest is visszaesést szenvedett el. Spanyolországban és Castilla y Leónban 18 illetve 20 év alatt végbement a fejlettebb térségekhez való felzárkózás: 2004-ben, illetve 2008-ban utolérték az unió átlagos fejlettségi szintjét.

A *külföldi működő tőke (KMT) befektetések* fontos szerepet játszanak egy adott ország vagy régió gazdasági fejlődésében. 2004 és 2008 között Spanyolország nettó tőkeexportőr volt, és exportjának értéke elérte a GDP 3%-át. Ezzel szemben Magyarország mindvégig tőkeimportőr volt, s az itteni KMT befektetések 2,8 százalékponttal járultak hozzá a bruttó hazai termék növekedéséhez. Castilla y León KMT befektetési adatai sokkal rosszabbak az országos átlagnál, a Dél-Dunántúl pedig – az elégtelen infrastruktúra, a kellőszámú képzett munkaerő hiánya és a megközelítési nehézségei³⁷ miatt – lemaradt a külföldi tőkéeért folyó versengésben.

A vizsgált országokban és régiókban komoly növekedési tartalékok halmozódtak fel a foglalkoztatás terén. A *foglalkoztatási ráta* Magyarországon és Spanyolországban alacsony, elmarad az unió átlagától. Ugyanez a helyzet a vizsgált régiókban is. Spanyolország 2010-ben az unió legmagasabb munkanélküliségű országává vált és a *munkanélküliségi rátája meghaladta a 20 %-ot*. Magyarországon és a régiókban ennél kedvezőbb a helyzet, de a válság hatására a munkanélküliség itt is növekedett és fokozódtak az egyes térségek közötti munkanélküliségi különbségek. Regionális szinten kimutatható az alacsonyabb fejlettség és magasabb munkanélküliség összefüggése.

A *kiemelt fejlesztési célok és programok száma és támogatottsága* befolyásolja a területfejlesztés hatékonyságát. Magyarországon a nemzeti fejlesztési tervekben megfogalmazott túl sok cél és program hátráltatta a támogatások területileg hatékony koncentrált felhasználását. Ezzel szemben Spanyolország viszonylag kevés cél mentén használta fel az uniós támogatásokat. A régiók felzárkóztatására vonatkozó

³⁷ Az M6-os autópálya megépítésével a régió megközelítési lehetőségei jelentősen javultak

gazdaságfilozófiájukban a gazdaságfejlesztést állították középpontba, és ehhez igazították a humán és infrastrukturális (kiemelten a közlekedési) feltételek megteremtését. Castilla y Leónban is az országoshoz hasonló elgondolásokat követtek. A Dél-dunántúli Regionális Fejlesztési Programot a régió saját szükségletei és igényei alapján dolgozták ki és ezzel is elősegítették a források országosnál hatékonyabb felhasználását.

A 2000 és 2010 közötti *európai uniós támogatások* Magyarország esetében évi 2,97, Spanyolország esetében pedig évi 0,81 százalékponttal járultak hozzá a GDP bővüléséhez. A két mutató eltérése hazánk alacsonyabb fejlettségével és relatíve több uniós támogatásával magyarázható.

A relatív szórás mutatójával számolva 2000 és 2008 között Magyarországon jelentősen nőttek a *régiók közötti fejlettségi különbségek* és az ország két részre „szakadt”. A fejlett térségeket Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl és Közép-Dunántúl, a lemaradó területeket pedig Észak-Magyarország, Észak-és Dél Alföld, valamint Dél-Dunántúl képviselik. Az egyenlőtlenségek növekedése élezi a társadalmi-gazdasági feszültségeket és a kiegyensúlyozottabb területfejlesztés szükségességére hívja fel a döntéshozók figyelmét. Spanyolországban a regionális egyenlőtlenségek jelentősen mérséklődtek és kiegyenlítődési tendencia figyelhető meg az unió tagállamaiban is.

A **turizmus** Castilla y Leónban területfejlesztési tényező, hiszen a regionális GDP 10,3%-át adja és kb. 70 ezer ember számára biztosít munkát. A falusi turizmus az országon belül itt a legfejlettebb, és hozzájárul az aprófalvas régió népességének megtartásához. A falusi turizmus eredményei egyebek között annak köszönhetőek, hogy a régió marketingstratégiája összekapcsolja a falusi turizmust a vallási (Szent Jakab nemzetközi zarándoklatok) és kulturális turizmussal. A dél-

dunántúli turizmus is bővíthető és színesíthető lenne, ha adottságai révén Kaposvár is „csatlakozna” a Szent Jakab apostolról elnevezett nemzetközi vallási zarándoklathoz.

Spanyolországban a *nemzetközi migrációt* jogi és gazdasági eszközökkel támogatják, mert a népességnövekedés fő forrásává vált. A bevándorlás Spanyolországban és Castilla y Leónban speciális társadalmi és gazdasági erőforrásként jelenik meg: humántőke-bővülését, fiatalítást, lakosságpótlást és fogyasztásélénkítést jelent. A *nemzetközi migrációból* származó lakosságtöbblet – az aggasztó demográfiai folyamatok miatt – Magyarország számára is fontos lakosságpótló tényező lehet, ezért nálunk is célszerű lenne a munkaképes korú külföldiek differenciált bevándorlását ösztönözni.

6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A kutatási eredményeim alapján az alábbi új és újszerű tudományos eredményeket fogalmaztam meg.

1. Magyarország fejlettségének uniós átlaghoz való felzárkózási sebességét és a területi kiegyenlítődés irányába való haladásának ütemét jelentősen befolyásolja az uniós források felhasználási hatékonysága. A területfejlesztés szabályozása hatással van a régiók területfejlesztési pozícióira. A kutatás igazolta, hogy a régiók jogosítványainak bővítésével és decentralizálásával eredményesebbé válik a régiók érdekérvényesítő képessége, és hatékonyabb a területfejlesztési források felhasználása.
2. Az uniós támogatások hatását nagymértékben meghatározza a kiemelt területfejlesztési célok száma, sorrendje, tartalma, és támogatottsága. Bebizonyosodott, hogy az uniós források felhasználását célszerűbb néhány kiemelt célra összpontosítani, mint „elaprózni”. A spanyol példa figyelembevételével kiemelt fejlesztési területként célszerű kezelni és támogatni a gazdaságfejlesztést és az annak feltételét képező humán-erőforrásbeli és infrastrukturális (elsősorban közlekedési) feltételek megteremtését, valamint a környezetvédelmet.
3. Az aprófalvas térségekben a falusi turizmus kiegyensúlyozó szerepet tölthet be a foglalkoztatás szezonálisának csökkentésében és a népességmegtartásban, különösen akkor, ha az ágazat fejlesztését más

turizmusfajtákkal (pl. kulturális turizmus, vallási turizmus stb.) is összekapcsolják.

4. A nemzetközi migrációnak növekvő jelentősége van a kedvezőtlen demográfiai folyamatok ellensúlyozásában és ezzel együtt a gazdaság fejlődésében. Ennek figyelembevételével Spanyolországban a külföldi bevándorlást jogi és gazdasági eszközökkel is támogatják. Az aggasztó demográfiai folyamatok miatt Magyarországon is célszerű lenne a bevándorlást differenciáltan ösztönözni, mert e nélkül a munkaképes korú lakosság erőteljes csökkenése következhet be.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A disszertáció megírásával az volt a *célom*, hogy megvizsgáljam a magyar és spanyol, a dél-dunántúli és a castilla y leóni régiók területfejlesztésének azonos és sajátos vonásait, hasznosítható tapasztalatait.

Kutató munkám során a társadalomtudományokra jellemző jobbára egyszerű statisztikai elemzési *módszereket* használtam. Vizsgálataim *adatbázisát* a KSH, az EUROSTAT és más internetes kiadványok, valamint szakirodalmi források biztosították. Segítették a munkámat a hazai és spanyol szakértőkkel folytatott konzultációk, de emellett interjúkat is készítettem a castilla y leóni területfejlesztési szakemberekkel. Hasznos tapasztalatokat szereztem a Spanyolországban és Castilla y Leónban tett tanulmányútjaim alkalmával is.

A *disszertáció szerkezeti vázát* a vizsgált témák uniós, országos és regionális szintű összehasonlítása képezi. Ahol erre az adatok hiánya miatt nem volt mód, ott az uniós vagy országos szintekkel nem foglalkoztam, hanem csak a két régiót hasonlítottam össze. Bizonyos témák esetében (pl. finanszírozási és intézményrendszer) viszont a regionális szint önmagában nem volt értelmezhető, ezért ilyenkor a spanyol és a magyar országos adatok összehasonlításából igyekeztem következtetéseket levonni regionális szintekre is.

A disszertációban *vizsgált időszak* Spanyolország uniós belépésével (1986) kezdődik és átnyúlik a gazdasági válság első éveire (2008-2010), de ahol a mondanivaló nem indokolta, ott a vizsgálatokat rövidebb terminusokra végeztem el.

A magyar és a spanyol *területfejlesztési modellek összehasonlítása* során bemutattam és értékeltem a területfejlesztés jogi szabályozását, a hazai finanszírozást és intézményrendszerét, valamint a régiók szerepét és jogosítványait.

A *jogi szabályozással* kapcsolatban kiemeltem, hogy a legfelsőbb szintű magyar területfejlesztési szabályokat törvények és országgyűlési határozatok jelenítik meg, ezzel szemben a Spanyolországban a jogi kereteket az alkotmány rögzíti. Ez az eltérés jelentős különbségekhez vezet a területfejlesztés egész rendszerének stabilitásában, valamint a hatáskörök, a döntési jogosítványok és a pénzügyi eszközök decentralizálásában.

A *pénzügyi támogatási rendszer* vizsgálatával arra mutattam rá, hogy Magyarországon a korábban már részben decentralizált hazai támogatásokat is uniós forrásokkal váltották ki, Spanyolországban viszont a hazai támogatási rendszer stabil, jelenleg is működik, és a régiók döntenek a támogatások felhasználásáról.

A *régiók szerepének* vizsgálatából az a következtetés adódott, hogy a magyar régiókat az uniós csatlakozás miatt hozták létre. A régiók szerepe a decentralizáció előrehaladásával átmenetileg erősödött. Az óvatos decentralizációt azonban 2010-től egy erőteljes centralizáció váltotta fel, és a régiók elveszítették a korábbi jogosítványaikat.

A magyarországgal szemben a spanyol régiók hosszú történelmi hagyományokkal rendelkeznek. Legfontosabb területfejlesztési feladataikat és intézményrendszerüket és az alkotmány határozza meg, amely biztosítja számukra a stabilitást valamint a hatáskörök és a források decentralizációját.

A dél-dunántúli és a castilla y leóni területfejlesztés témakörében a demográfiai sajátosságokat, a régiók gazdaságát, a területfejlesztési

célokat, a célok finanszírozását, és az uniós támogatások hatását vizsgáltam meg.

A *demográfiai folyamatokkal* kapcsolatban kiemeltem, hogy Magyarországon 1980 óta folyamatosan és fokozódó ütemben fogy a népesség száma. A Dél-Dunántúlon az országosnál is rosszabb a helyzet, mert itt a népességfogyást az elvándorlás is gyorsítja. Fontos tanulság, hogy a romló demográfiai helyzetet Spanyolországban és Castilla y Leónban a bevándorlás ösztönzésével igyekeznek javítani, ami a legutóbbi évtizedben országos szinten már évi 1,1%-os lakosságnövekedést eredményezett. Magyarországon is célszerű lenne a bevándorlást támogatni, mert egyébként a munkaképes korú lakosság fogyása nem lesz megállítható.

A vizsgált két ország és régió *eltérő fejlődési pályát* futott be. Magyarország fejlettségi színvonala az EU csatlakozás óta mindössze egy százalékponttal került közelebb az EU-27 átlagához, a dél-dunántúlié viszont másfél százalékpontot romlott. Ezzel szemben Spanyolország és Castilla y León a csatlakozás óta eltelt negyedszázad alatt az EU átlagtól gyorsabb növekedést produkált, és 2004-ben, illetve 2008-ban utolérte, majd meghaladta az unió fejlettségét.

A gazdasági fejlődést befolyásolta a *külföldi működő tőke (KTM) befektetések* állományának alakulása. Az állomány növekedése 2000 és 2008 között Magyarországon gyorsabb volt, mint Spanyolországban. Spanyolország 2004 és 2008 között a GDP 3 százalékának megfelelő nagyságú tőkét exportált, Magyarország viszont mindvégig tőkeimportőr volt, ami tíz év alatt 2,8%-kal járult hozzá a bruttó hazai termék növekedéséhez. A Dél-Dunántúl és Castilla y León KMT adatai rosszabbak, mint az országos átlag, tőkevonzó képességük relatíve gyengének tekinthető.

A gazdaság területi fejlődését befolyásolják még a foglalkoztatás és a munkanélküliség is. Magyarországon a *foglalkoztatási ráta*³⁸ közismerten alacsony (54,4%/2010), az EU-27-hez képest 10, Spanyolországhoz (58,6%) képest 4 százalékpont a lemaradásunk.

A *munkanélküliségi* adatok Spanyolországban (20,2%) és Castilla y Leónban (15,8%) kiugróan magasak, s bár nem vigasztaló, de Magyarországon és a Dél-Dunántúlon ennél jóval alacsonyabbak (10,2; ill. 12,2%). A válság hatására a foglalkoztatási és munkanélküliségi különbségek a régiók, megyék és kistérségek között erőteljesen növekedtek, ami tovább élezte a társadalmi feszültségeket. A kialakult aggasztó helyzet a foglalkoztatás növelésére és a munkahelyteremtés gyorsítására hívja fel a döntéshozók figyelmet.

A magyar és a spanyol *területfejlesztési célok* között a hasonlóságok mellett a legnagyobb különbség a célok számában, sorrendiségében és támogatottságában mutatható ki. Magyarországon a sok kiemelt cél és program, valamint a célok sorrendjének változása a források elaprózódásához vezetett, ami rontotta a támogatások felhasználásának hatékonyságát. Spanyolországban tervidőszakonként általában három-négy kiemelt cél mentén használták fel az uniós támogatásokat, s a régiók felzárkóztatásában a gazdaságfejlesztésnek tulajdonítottak elsődleges szerepet. A gazdaságfejlesztés alapjait a humán erőforrások fejlesztésével és az infrastrukturális (főleg közlekedési) feltételek megújításával igyekeztek megteremteni.

A Dél-Dunántúl 2007-2013-as első önálló regionális fejlesztési programjának jelentősége vitathatatlan, hiszen a programot már a régió sajátos igényeire és lehetőségeire építették. Castilla y León regionális

³⁸ Foglalkoztatottak száma a munkaképes korú (15-64 éves) népesség százalékában

fejlesztési terveinek sajátossága, hogy a kiemelt céljai (gazdaságfejlesztés, humán erőforrás fejlesztés, infrastruktúrafejlesztés) megegyeznek az országosakkal, a többi célt pedig a régió sajátosságaiból vezetik le.

Az *uniós támogatások nagysága* nagymértékben függ az adott ország gazdasági fejlettségétől. Magyarország 2007-2013-ra éves átlagban az előző tervidőszakhoz (2004-2006) képest hét és félszer több támogatást (2511 euró/fő) kapott, ami az EU-10³⁹ országok között a második legmagasabb érték. Spanyolország uniós támogatása a csatlakozás évétől (1986) számított első három tervperiódusban erőteljesen nőtt, a jelenlegi negyedikben viszont kevesebb, mint felére csökkent. A támogatás visszaesése azzal magyarázható, hogy Spanyolország 2002-ben már elérte az unió átlagos fejlettségi szintjét.

A disszertációban foglalkoztam az *uniós támogatások hatásával* is, amit a GDP növekedése és a regionális különbségek alakulása szempontjából vizsgáltam meg.

A legutóbbi két tervperiódus 2011-ig terjedő időszakában (2000-2004-2011 között) a *GDP növekedéséhez* az uniós támogatások Magyarországon éves átlagban 2,97 Spanyolországban pedig 0,81, százalékponttal járultak hozzá.

A *regionális különbségek alakulását* az egy főre jutó bruttó hazai termék relatív szórásával mutattam be. Magyarországon a régiók közötti fejlettségi különbségek jelentősen növekedtek, ami végül is az ország relatíve fejlett és a fejlődésben elmaradott térségekre való elkülönüléséhez, „kettészakadásához” vezetett. Az egyenlőtlenségek növekedése élezi a társadalmi-gazdasági feszültségeket és a

³⁹ A 2004-ben csatlakozott országok

kiegyensúlyozottabb területfejlesztés szükségességére hívja fel a döntéshozók figyelmét. Spanyolországban a magyarországgal ellentétben egy igen jelentős és folyamatos kiegyenlítődés zajlott le, ezáltal a régiók fejlettsége közeledett egymáshoz.

A vizsgálatok alapján megállapítottam, hogy a *turizmus* a Dél-Dunántúlon és Castilla y Leónban igen fontos területfejlesztési tényező, hiszen a regionális GDP 7,5, ill. 10,3 százaléka kötődik ehhez az ágazathoz. A *falusi turizmus* Spanyolországon belül Castilla y Leónban a legfejlettebb, amely segít kiegyensúlyozni a foglalkoztatás szezonális különbségeit és hozzájárul az aprófalvas régió népességének megtartásához. A régió *turisztikai marketingje* a falusi turizmust összekapcsolja a vallási turizmussal (Szent Jakab zarándoklat), és a kulturális turizmussal. Az adottságok alapján javasolható Kaposvár csatlakozása is a nemzetközi zarándoklathoz.

Magyarországon a *külföldiek migrációja* európai összevetésben nem jelentős (a lakosság mindössze 1,98%-a bevándorló), azonban az aggasztó demográfiai folyamatok miatt bevándorlás nélkül a munkaképes korú lakosság számának jelentős csökkenésére lehet számítani. Ezért is megfontolandó a külföldi bevándorlás differenciált ösztönzése.

Spanyolországban a bevándorlást jogi és gazdasági eszközökkel is támogatják, mert a népességnövekedés fő forrásának számít. A bevándorlás Spanyolországban és Castilla y Leónban speciális többlet társadalmi-gazdasági erőforrásként jelenik meg: humántőke bővülést, fiatalítást, lakosságpótlást és fogyasztásélnéklítés jelent. Minden mellékproblémája ellenére hozzájárul a lakosság és a munkaképes korúak számának növeléséhez. Ennek következtében a külföldiek migrációja a spanyol terület-és vidékfejlesztés fontos tényezőjévé vált.

8. SUMMARY

In my dissertation I aimed at analysing the similarities, differences and peculiar features of the regional development in Hungary, in Spain and in the Castilla y León and the Dél-dunántúli Region.

In my research work I used mainly simple statistical methods used in social sciences. The data base for my analysis were provided by statistical sources like the KSH (Hungarian Central Statistical Office), the EUROSTAT, the INE (Instituto Nacional de Estadística) and as well as other studies published in my special line printed or on the internet. I was able to visit libraries and do the consultations and interviews with experts. I obtained useful experiences during my study tours in Spain and Castilla y León.

The structural framework of my dissertation is the comparison of the Castilla y León Region (comunidad autónoma) with the Hungarian Dél-dunántúli Region at national and regional level. If for lack of data I could not analyse the union or the national levels I compared only the two regions. Were the regional levels couldn't be interpreted (in case of finance and institutional system) I tried to draw conclusion from comparison of the Hungarian and Spanish national data.

The period examined by me in the dissertation begins with the accession of Spain to the European Union (1986) and finishes in the first years of the economic crisis (2008-2010) though if the theme required I examined other periods as well. Comparing the Hungarian and the

Spanish regional development models I outlined and analysed the legal regulation of the regional development, the national financial means, the role and licences of the regions.

As for the legal regulation I have to underline that while in Hungary the highest rules in the field of regional development are regulated by laws and decisions legislated by the Parliament, in Spain the legal framework is given by the Constitution. This divergence leads to significant differences in the stability of the regional development and in the decentralization of the decision-making in the financial means.

Analysing the financial support system I underlined that in Hungary the earlier already partly decentralised national sources were replaced by the sources from the Union. In Spain the national support system is stable, and the regions are free to use the support.

The Hungarian regions were created taking into consideration of the accession to the European Union. As the decentralization went ahead the role of the regions temporarily grew. The previous cautious decentralization has been changed by considerable centralization since 2010. Consequently the regions have lost their former rights.

Contrary to the Hungarian regions the Spanish ones have a long historical tradition. Their most important tasks and institutional system in the field of the regional development are declared in the Constitution. In this way the stability, the sphere of competence and the decentralization of the sources are guaranteed.

As for the regional development (in Castilla y León and the Dél-dunántúl) I examined the demographic characteristics, the economy, the

objectives of the regional development, their financing, and the effects of the supports coming from the Union.

In connection with the demographic processes I underlined that the population in Hungary has been significantly decreasing since 1981. The situation is even worse in the Dél-dunántúli Region as the decrease of the population is accelerated by the emigration. It is important to underline that both in Spain and in Castilla y León the authorities try to improve the deteriorating demographic situation by promoting the immigration. As a result of immigration the number of the population has grown 1,1% in the last decade.

The immigration should be promoted also in Hungary in order to stop the decrease of the population fit for work. The two countries and regions have run a different development course. Hungary's state of development has approached only one percent the average of EU-27 while that of the Dél-dunántúli Region lag behind 1,5%.

Contrary to Hungary and the Dél-dunántúli Region the development of Spain and Castilla y León has been faster than the european average since the accession to the EU. In 2004 it caught, in 2008 surpassed the average of the Union.

The economic development is influenced by the foreign direct investment (FDI). The growth of the foreign investment in Hungary between 2000 and 2008 was faster than in Spain. While between 2000 and 2008 Spain exported capital equivalent to 3% of the GDP, Hungary imported capital. The imported capital contributed 2,8% to the growth of the GDP.

The Dél-dunántúli Region and Castilla y León (FDI) data are worse than the national average, their attractive force towards the capital is relatively weak.

The territorial development of the economy is influenced by the employment and the unemployment as well. It is well known that the rate of employment is low in Hungary (54,4%). Comparing to the EU-27 Hungary got behind by 10%, comparing to Spain 4%. (58,6%).

The unemployment in Spain (20,2%, 2010) and Castilla y León (15,8%) is dramatically high and it is not consoling that in Hungary and in the Dél-dunántúli Region the data are substantially lower (10,2% and 12,2% respectively). Under the influence of the crisis the differences of the employment and unemployment among the regions, provinces and little areas have sharply grown that made the social tensions sharper.

This alarming situation must force the decision-makers to increase the number of employers and to accelerate the creation of more workplaces.

Among the purposes of regional development in the two countries beside the similarities there are differences in number, orden and support. In Hungary the lots of underlined purposes, programs and changes of purposes led to frittering away of the sources which spoiled the effectiveness of the supports. In Spain there were 3-4 underlined purposes during a plan-period and the goals of economy got the priority. They wanted to create the base of economic development by renewing the development of human resources and the infrastructure.

The importance of the autonomous regional development program of the Dél-dunántúli Region for 2007-2013 is indisputable as the special needs and possibilities of the region were taken into consideration.

One of the specific features of the development projects in Castilla y León is that it fits in with the national projects (economic development, the development of human capital and the infrastructure) and the other projects reflect the characteristic features of the region.

The amount of the support from the Union depends on the economic development of the country. During the period of 2007-2013 Hungary got 6-7 fold more support (2511 euro/capita) than in the 2004-2006 period which is the highest among the EU 10 countries. The union support for Spain in the first three periods after accession to the EU (1986) had been steadily increased but in the present fourth period the support halved. The falling back can be explained by the fact that Spain reached the average development level of the EU.

In my thesis I deal with the effects of the supports from the Union. I put special emphasis on the growth of the GDP and the regional differences. In the last two periods (till 2011) the support from the Union contributed by 2,97 % to the GDP in Hungary and by 0,81 % in Spain.

The formation of regional differences are shown by the relative scatter of the GDP. In Hungary the development differences among the regions have been considerably increased leading to splitting the country into two parts; into a relative developed part and an underdeveloped one. The growth of the inequality sharpens the social and economic tensions and drew the attention of decision makers to the necessity of the more

balanced regional development. In Spain - in contrast to Hungary – a considerable and steady equalising process took place and as a consequence the regions came closer.

Investigating the tourism I pointed out that the tourism in Castilla y León and in Dél-Dunántúl is an important factor of the regional development contributing to the regional GDP by 10,3 % and 7,5 % respectively. The rural tourism contributes to maintaining the population of the regions with small settlements and helps to counterbalance the employment independent of the season of year. The tourism marketing of the region connects the religious tourism (Saint James pilgrimage) with the rural and cultural tourism. On the basis of Kaposvár's possibilities I can propose that Kaposvár should join the international pilgrimage.

If we compare the migration of foreigners in Europe and Hungary we can state that the immigration of the foreigners in Hungary is not significant (only 1,98 % of the population is immigrant) but without the immigration the population fit for work will be significantly decreasing. That is why we have to take into consideration the stimulation of the foreign immigration in a differential way.

In Spain the immigration is backed by legal and economic implements because it is considered to be the main source of the growth of the population fit for work. It contributes to the enlargement of the human capital, the rejuvenation, the substitution of the population and the enlargement of the consumption. With all its problems the immigration contributes to the growth of the population fit for work. Consequently the immigration of the foreigners became an important factor for the regional development in Spain and Castilla y León.

9. KÖSZÖNET NYILVÁNÍTÁS

Hálás köszönettel tartozom konzulensemnek **Prof. Dr. Sarudi Csaba egyetemi tanárnak** azért a sok segítségért, megértésért, emberségért és bátorításért, amelyet éveken keresztül kaptam tőle. Köszönöm társ konzulensem, **Dr. habil. Bertalan Péter egyetemi docens** segítségét is, aki mindvégig figyelemmel kísérte munkámat. Nagyon köszönöm **Prof. Dr. Szilágyi István egyetemi tanárnak**, hogy felhívta figyelmemet a spanyol regionalizmus és különösképpen Castilla y León kutatásának fontosságára és a spanyol tapasztalatok magyarországi felhasználhatóságának lehetőségeire és problémáira. Köszönöm továbbá néhai **Prof. Dr. Széles Gyula egyetemi tanárnak** a dolgozat írása közben kapott instrukciókat, tanácsokat.

Hálásan köszönöm **családomnak**, hogy türelmükkel, megértésükkel segítették kutatómunkámat.

10. IRODALOMJEGYZÉK

Hivatkozott irodalom

1. Constitución Española de 1978
2. Ley organica 4/1983 de 25 de febrero. Estatuto de Autonomía de Castilla y León http://noticias.juridica.com/base_datos/Admin/104-1983.+4.html#a58 (Letöltés ideje: 2011.07.09.)
3. Ley 7/1984 de 31 de marzo, del Fondo de Compensación Interterritorial (Ministerio de Política Territorial y Administración Pública. Año 2011/marzo)
4. Ley 4/2000 Ley Extranjera
5. Ley 29/2009 de 18 de diciembre, del Fondo de Compensación Interterritorial
http://noticias.juridicas.com/base_datos/Derogadas/rO-129-1990.html (Letöltés ideje: 2011.05.06.)
6. Ley 23/2009 de 18 de diciembre ...reguladora de los Fondos de Compensación Interterritorial
http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-2009-20376 (Letöltés ideje: 2011.05.06.)
7. 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről
8. 35/1998. (III.20.) OGY határozat az Országos területfejlesztési Konceptióról
9. 9002/1998 KSH elnöki közlemény a kistérségek meghatározásáról
10. 1999. évi XCII. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény módosításáról.
11. 244/2003 (XII.18) Kormányrendelet a kistérségek lehatárolásáról

12. 2004 évi VII. törvény a többcélú kistérségi társulásokról
13. 2004.évi LXXV. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről
14. 2004/75 (IV.15) Kormány rendelet az országos jelentőségű területfejlesztési programokról
15. 2004/90 (IV.25) Kormány rendelet aTRFC-ről
16. 2004.évi LXXV. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről
17. 97/2005. (XII. 25.) OGY. határozat az Országos Területfejlesztési Konceptióról
18. 2005/295 (XII.23) Kormány rendelet az országos jelentőségű területfejlesztési programokról
19. 67/2007 (VI. 28.) OGY. határozat a területfejlesztési támogatásokról és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről
20. 311/2007 (XI. 17.) kormányrendelet a kedvezményezett kistérségek besorolásáról
21. 2011. évi CXCVIII. törvény a területfejlesztéssel és területrendezéssel összefüggő egyes törvények módosításáról
22. A castilla y leóni kis- és középvállalkozások statisztikája (Estadística PYME – Castilla y León) www.ipyme.org/estadisticas,
Letöltve: 2008.10.11.
23. Az ÖM turisztikai Szakállamtitkárságának februári hírlevele. No 2009/02 (<http://www.b.m.hu/web/belsajt.nsf/o/92CD0999791>),
Letöltve: 2010.08.05
24. Aja, Eliseo (2002): El Estado autonómico. Federalismo y hechos diferenciales. Alianza Editorial, Madrid.
25. Aja, Eliseo (2003): El Estado autonómico en España. A los 25 años de Constitución. Universidad de Barcelona (<http://congreso.us.es>)

26. Amin Ash - Tomaney John (1995): Behind the Myth of European Union:Prospect for Cohesion. London
27. Anderle Ádám (1992): Spanyolország története. Móra Kiadó, Budapest.
28. Anderle Ádám (1985): Megosztott Hispánia, Kossuth Kiadó, Budapest.
29. Anderle Ádám (2010): Bevándorlás és oktatás Spanyolországban. In: Ferwagner Péter Ákos-Kalmár Zoltán (szerk.) Az átmenet egyensúlya (Szilágyi István 60 éves) Áron Kiadó, Budapest.
30. Anuario Estadístico de Castilla y León (2000-2010) (Anuario_2010_pdf_Adobe Reader)
31. Aparicio, Andrés Hojo (2003): La historia económica en Castilla y León. In: Pedro Carasa (2003)(coord): La memoria historica de Castilla y León. (Historiografía castellana en los siglos XIX y XX.) Junta de Castilla y León.
32. Armstrong H.William-Vickerman R.William(1995): Convergence and Divergence among European Regions. Pion, London
33. Buday-Sántha Attila (2009) A magyar agrár-és vidékfejlesztés ellentmondásai. Magyar Tudomány, 8. sz.
34. Buday-Sántha Attila (2011) Agrár-és vidékpolitika, Saldo Kiadó, Budapest
35. Bugovics Zoltán (2007) Társadalom, identitás, területfejlesztés. A területi identitás és a regionalitás kapcsolata. L'Harmattan, Budapest
36. Boletin Oficial (1986): Texto del tratado (1 de enero), Madrid.
37. Castilla y leóni Munkaügyi statisztikák (Empleo de Castilla y León, 2000-2009) <http://www.empleocastillayleon.com>

38. Castilla y León, <http://es.wikipedia.org/wiki> (Letöltés ideje:2011.05.04.)
39. Castilla y León Regionális Fejlesztési Terve (Plan de Desarrollo Regional – PDR) statisztikai mellékletei (2000-2006)
39. Castilla y León Regionális Fejlesztési Terve (Plan de Desarrollo Regional – PDR) statisztikai mellékletei (2007-2013)
40. Castilla y León – Statisztikai Információs Rendszer (Sistema de Información Estadística, <http://www.jcyl.es/sie/> (2006)
41. Constitución Española de 1978 <http://noticias.juridicas.com> (Letöltés ideje:2010.06.05.)
42. Cifras de INE (az a Spanyol Statisztikai Hivatal (INE) statisztikai folyóirata (megfelelő évek)
43. Czene Zsolt et al. (2010) A magyar területfejlesztés megújítása. Budapest, Szakmai vitaanyag. (Letöltés ideje: 2011. 04.11.)
www.regioninform.hu/.../a_magyar_tf_megujitasa_2010_04_23_neve
44. Csanádi Ágnes (2011) A regionális politika hatása a Nyugat-dunántúli térségre. PhD Doktori disszertáció Kaposvár.
45. Csanádi Ágnes-Sarudi Csaba (2012) Támogatási lehetőségek kihasználása vidéken, zalai példák. Gazdálkodás 56. évf. 3. sz.
46. DD Statisztikai Tükör: KSH Dél-dunántúli Statisztikai Tükör (2009-2011-es számai)
47. DDOP 2007-2013. Dél-dunántúli Operatív Program 2007-2013.http://DDOP-2007-13pdf-Adobe_Reader, letöltve: 2010.05.05.
48. Datos de Emigración Total Castilla y León. (Letöltés ideje: 2010.03.27)

<http://www.jcyl.es/web/jcyl/AdministracionPublica/es/PlantillasSimpleDetalle>

49. De Antonio, José Alonso (1991): Una aproximación al Estado autonómico español Revista de la Facultad de Derecho. Universidad Complutense 1991, No.78.
50. Doromby Endre (1976): Spanyolország. Panoráma, Budapest
51. Durán, Patricia García-Millet, Monserrat- Casanova, Elisa (2009): La nueva cooperación territorial transfronteriza y sus implicaciones para España. In: Revista de Derecho Comunitario Europeo. 32. Año 13. Madrid.2009. Enero/abril.
52. El impacto de Fondos estructurales en España. Geografía d'Europa (Letöltés ideje: 2006.01.25.) <http://www.ub.es/medame/fest-esp.htm>
53. Előregedőben. Dél-dunántúli regionális Portál (<http://www.deldunantul.com>) (Letöltés ideje: 2010.08.06).
54. Enyedi György (2000): A területfejlesztés tudományos megalapozása. In: Horváth Gyula-Pálné Kovács Ilona (szerk.): Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés. (Megye, régió, kistérség) MTA. Budapest
55. Estadística sobre la gestión y ejecución de los Fondos de Compensación Interterritorial (2011). Ministerio de Economía y Hacienda Madrid 2011.
56. Faragó László (1997): Szempontok a területfejlesztési tanácsok tervezési gyakorlatához. Comitatus 1997. 2. sz.
57. Faragó László (1994): Adalékok a területfejlesztéssel kapcsolatos fogalmak vitájához. In: Tér és Társadalom, 3-4.

58. Faragó László (2010): A területfejlesztés fogalmi rendszere. (Területfejlesztési fogalomtár/ <https://teir.vati.hu/g/bevezet.html> (Letöltés ideje:2011.03.29.)
59. Fawcett, Louise and Wallace, William (1995): Policy –Making in the European Union. Oxford University Press.
60. Ferrer (coord.), José Vallés (1997): Economía española. Mc Graw-Hill, Madrid.
61. Fondos de Compensación Interterritorial (2011) Ministerio de Política Territorial y Administración Pública: http://www.mpt.gob.es/areas/politica_autonomica/info_ecofin/4asec_orecol/fci/fci_inform (Letöltés ideje: 2011.07.06.)
62. Galambos Péter (2010): Elkerülik Magyarországot a fejlett világot megmentő bevándorlók. (<http://www.origo.hu>) 2010.július 14.
63. Gallego, José Andrés (coord.)(1991): España a siglo XX. Actos, Madrid
64. Garrido, R, (2002): Cambio estructural y desarrollo regional en España, Pirámide, Madrid
65. González Alonso, Cármen Maria (2008): La estrategia creativa en la publicidad turística. El caso de Castilla y León. In: Revista Latina de Comunicación Social, No.63.
66. González, María Jesús G.-Luis Alvaro V. Pelayo (2006): El programa Operativo de Castilla y León (2000-2006). La Comarca „sur” de Valladolid. Boletín de la A.G.E. No.42.
67. Gordos Tamás (2007): A területfejlesztés és eszközei a Közép-magyarországi Régióban. (Doktori értekezés) Budapest. ELTE, Természettudományi Kar, Társadalom és Gazdaságföldrajzi Tanszék

68. Gutiérrez, Juan Ignacio (2010): Ordenación y Desarrollo del Territorio en Castilla y León. Análisi y valoraciones, In: Cuadernos Geográficos 2010/47.
69. Hajdú Zoltán (2001): A település-, településhálózat és területfejlesztés hazai múltja. In: A terület és településfejlesztés kézikönyve (szerk. Beluszky P., Kovács Z., Olessák D.) Budapest, CEBA.
70. Hajdú Zoltán (szerk.) (2011), Faragó László, Molnár Tamás, Sarudi Csaba, Dina Stober: A területi -és stratégiai tervezés alapvető kérdései Magyarország-Horvátország. Kaposvár.
71. Hajdú Zoltán (szerk.) (2006) Dél-Dunántúl. a Kárpát medence régiói sorozat 8. kötet. Sorozatszerkesztő: Horváth Gyula. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs
72. Hargitai János (2009): A térségfejlesztés illúziója, megyék a mintarégióban. In: Comitatus. 2009. szeptember 183. szám.
73. Harsányi Iván (1988): A Franco –diktatúra születése, Kossuth, Budapest.
74. Harsányi Iván (2005): A regionalizmus a spanyol történelemben. In: Studia Caroliensa. 2005. 4. sz.
75. Historia de la Organización territorial de España, http://es.wikipedia.org/wiki/Historia_territorial_España, Letöltés: 2011.07.04.)
76. Horváth Gyula – Domingo Lilón – Horváth Péter (2005): A migráció és Magyarország. In: Acta Scientiarum Socialium. Tomus XIX./2005. 47-56. p.
77. Horváth Gyula (1998): Európai regionális politika. Dialóg-Campus, Pécs.

78. Horváth Gyula (2003): Regionális támogatások az Európai Unióban. Osiris, Budapest.
79. Horváth Zoltán (2007) Kézikönyv az Európai Unióról *hvgorac* Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest
80. Illés Iván (2008) Regionális gazdaságtan-területfejlesztés. Typotex, Budapest
81. Información Estadística. Contabilidad Regional. PIB por CCAA <http://www.crea.es/economía.nsf/dd4fd53559>, Letöltve: 2011.08.01
82. Junta de Castilla y León gazdasági és statisztikai közleményei (Estadísticas de Comunidad de Castilla y León) (<http://www.jcyl.es/jcyl-client/jcyl/cee>) Letöltés: 2011.08.08.
83. Junta de Castilla y León: Información Estadística sobre la población inmigrante de Castilla y León, (<http://www.jcyl.es/webjcyl/Administracion/es>) (Letöltés ideje: 2010.07.07)
84. Jelentés a turizmus 2008. évi teljesítményéről (KSH) www.ksh.hu.2009.augusztus, letöltve: 2010.08.02
85. Kelemen Eszter (2000): Kistérségi integrációk: a vidékfejlesztés potenciális alapegységei. In: Bódi Ferenc (szerk.) (2000): A területfejlesztés útjai az Európai Unióban. Budapest, MTA Politikatudományi Intézete.
86. Kengyel Ákos (2004): Az Európai Unió regionális politikája. AULA Kiadó, Budapest
87. Kézikönyv (2007): A kohéziós politika 2007-2013, Európai Bizottság Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatal.
88. Kotler, Philip (2004): Marketing menedzsment. KJK-Kerszöv, Budapest

89. KSH: A demográfiai folyamatok regionális különbségei 1980-2007. (Letöltés ideje: 2010.08.01). (<http://portal.ksh.hu/pls/ksh>)
90. KSH – Demográfiai Évkönyv, 2007 (<http://portal.ksh.hu/pls/ksh>) (Letöltés ideje:2010.08.01).
91. KSH – Magyar Régiók Zsebkönyve, Budapest, különböző évek
92. KSH – Magyar Statisztikai Zsebkönyv. 2009. Budapest, 2010.
93. KSH – Területi Statisztikai Évkönyv. különböző évek
94. KSH– Területi Statisztikai Tükör www.ksh.hu, (különböző évek és számok)
95. Kulcsár L.(1998): Vidékfejlesztés és vidékpolitika Magyarországon. A falu 1998/Nyár, XIII. évf. 2. sz.
96. La EU celebra sus bodas de oro 1957-2007 <http://www.begv.gva.es> (Letöltés ideje: 2011.06.08.)
97. Lorenz Detlef (1991): Regionalization versus Regionalism. Problems of Change in the World Economy. Intereconomics, 26.
98. Magyarország 2011. A KSH beszámolója az Országgyűlésnek az ország gazdasági, társadalmi helyzetéről
99. Magyarország 2007-13-as Operatív Program – Europa-Press Releases ([http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do,reference=NEMO/08/225&format=H](http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=NEMO/08/225&format=H)) (Letöltés ideje: 2010.08.02).
100. Maravall, José María (1995): Los resultados de la democracia. Alianza Ed, Madrid.
101. Meléndez, Juan-Carlos Álvarez (2004): La planificación territorial <http://www.uco.es/~gt1tomam/master/docu/modiv/alvarez.pdf> (Letöltés ideje: 2011.07.04.)
102. Molto, Miguel (2000): Castilla y León en la Unión Europea. Europa.eu/int/publicaciones 1-41. p. (Letöltés ideje: 2010.06.07.)

103. Nárai Márta (2009) A regionális identitás. In Lados Mihály (szerk.) Nyugat-dunántúli
104. Nemzeti Statisztikai Hivatal (Instituto Nacional de Estadística – INE), Madrid nyomtatott és internetes (<http://www.ine.es>) kiadványai
105. Régió. Múlt, jelen, jövő. Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács Győr, Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség Sopron, 127-145.
106. NGFM (2009) A hazai területfejlesztés átfogó értékelése 1996-2008, Nemzeti Gazdaságfejlesztési Minisztérium, Budapest
107. Ötödik kohéziós jelentés...(2010) Befektetés a jövőbe. Ötödik jelentés a gazdasági, társadalmi és területi kohézióról. Luxembourg: Az Európai Unió Kiadó Hivatala
108. Pálné Kovács Ilona (1999): Regionális politika és közigazgatás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
109. Pálné Kovács Ilona (2003): A területfejlesztés irányítása. Pécs. http://www.habil_palne_kovacs_ilona.pdf. Adobe Reader. (Letöltés ideje: 2010.12.12.)
110. Picaz, Teresa Pérez (1996): Historia de España. Siglo XX, Crítica, Barcelona.
111. Plan Nacional e Integral de Turismo (2012-2015) <http://www.tourispain.es/2012> (Letöltés ideje:2012.03.05).
112. Plan Español para el Estimulo de la Economía y del Empleo. 2009. Plan E. <http://www.plane.gob.es>. (Letöltés ideje: 2010.04.10).
113. Plan Integral de apoyo a ciudadanía castellana y leonesa en el exterior y a la emigración de retorno 2009-2012. <http://www.cronicasdelemigracion.com/media/files/castellayleon/CL20090622plancyl.pdf>.2010.06.12 (Letöltés ideje: 2010.07.07)

114. Plan Inegral de Inmigración de Castilla y León (2005-2009)
115. Plan Estratégico de Turismo de Castilla y León 2009-2013. cyl-plan estrategico de turismo de Castilla y León 2009-1010[1]pdf-AdobeReader (Letöltés ideje: 2010.02.03.)
116. Plan del Turismo Español.2020
(47cfd9101608a_Plan_del_Turismo), (Letöltés ideje: 2010.05.05).
117. Población de Castilla y León (publicada por la) Junta de Castilla y León
(<http://www.jcyl.es/web/jcyl/conoceCastillaíLeon/es/PlantillaSimpleDetalle/1137143>) (Letöltés ideje: 2010.07.27)
118. Política regional Inforegio: Programa Operativo Regional de Castilla y León.
http://ec.europa.eu/regional_policy/country/prordn/details_new.cfm?gr_PAY.(Letöltés ideje: 2009.10.31.)
119. Política Regional Inforegio. POR de Castilla y León 2007-2013.
(Letöltési idő: 2011.04.09.)
http://ec.europa.eu/regional_policy/country/prordn/details
120. Presente del Futuro del Turismo en Castilla y León, ([http://www.fund-encuentro.org\(publicaciones/estudios\)](http://www.fund-encuentro.org(publicaciones/estudios))) (Letöltés ideje: 2009.11.13)
121. Probáld Ferenc-Szabó Pál (2007): Európa Regionális Földrajza. ELTE Eötvös K., Budapest.
122. Programa de Desarrollo Rural de Castilla y León (2007-2013).
Junta de Castilla y León
<http://www.jcyl.es/web/jcyl/AgriculturaGanaderia/es/> (Letöltés ideje: 2010.03.27).

123. Programa Operativo Regional de Castilla y León
http://ec.europa.eu/regional_policy/country/prordn/details_new.cfm?gr_PAY. (Letöltés ideje: 2009.10.31.)
124. Programa Operativo FSE de Castilla y León 2007-2013, CES, Tomo I. Valladolid
125. Programa Operativo Integrado de Castilla y León 2000-2006.
<http://www/jcyl/binarios>. (Letöltés ideje:2011.05.14.)
126. Programa Operativo de Cooperacion Transfronteriza "España – Portugal"2007-2013.
http://ec.europa.eu/regional_policy/country/prordn/details_new.cfm?gv_PAYp.2-3. (Letöltés ideje: 2009.10.31)
127. Rechnitzer János-Smahó Melinda (2011): Területi politika, Akadémiai Kiadó, Budapest
128. Régiók Európája (2002), az Európai Unió regionális politikája, Külügyminisztérium, Budapest
129. Salamin Géza (2009) Bevezetés a területpolitikába, intézményrendszeri keretek
elte.pene.hu/e107_files/downloads/download.php...salamin
(Letöltés ideje: 2010.05.06).
130. Sarudi Csaba (2000): Regionális politika és vidékfejlesztés. Egyetemi jegyzet. Kaposvári Egyetem.
131. Sarudi Csaba (2003): Térség- és vidékfejlesztés. A magyar térgazdaság és az európai integráció. Agroinform Kiadó, Kaposvár.
132. Sevilla Jordi (2011): La politica territorial del gobierno. El País. 2011/4/9.
133. Situación Económica y Social de Castilla y León (CES) Tomo I-II. 2005-2009-es évek

(<http://www.cesyl.es/pdf/informes/siteys/20100629> (Letöltés ideje: 2009, 2010 különböző időpontok)

134. Süli-Zakar István (2003): A terület-és településfejlesztés alapjai. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs
135. Szabó Pál (2005): A NUTS rendszer ki-és átalakítása. Comitatus, 8-9. sz
136. Szabó Pál (2008): A NUTS 2006. Comitatus, 9-10. sz.
137. Szigeti Ernő (2006): Terület- és településfejlesztési ismeretek. Magyar Közigazgatási Intézet. Budapest.
138. Szilágyi István (1996): Demokratikus átmenet és konszolidáció Spanyolországban. Napvilág Kiadó, Budapest.
139. Szilágyi István (2006): Portugália és Spanyolország. Történelem és politika a 20. században. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém.
140. Szilágyi István (2010): Katalónia az állami önállóság útján. In. Comitatus. 2010, 191. sz.
141. Szilágyi István (2011): Spanyolország-válságkezelés az euro krízis árnyékában. In. Comitatus. 2011.Március
142. Temesi István (2006): Regionalizmus és regionalizáció. Doktori értekezés. Pécs.
http://doktoriiskola.law.pte.hu/files/tingnice/file/Archiv_2/temesi_istvan_ertekezés.pdf. (Letöltés ideje: 2011. 07.04.)
143. Területfejlesztés Magyarországon (Letöltés ideje: 2011.02.04.)
<http://reszko.uw.hu/foldrajz/terletfejlesztesmagyarorszagon.doc>
144. Turizmus Magyarországon 2009. (Turizmus-magyar-2009-elozetes-adatokkal- Hu-we.1pdf) (Letöltés ideje: 2010.07.15).
145. Vajdáné Horváth Piroska (2006): A területfejlesztés alapja: helyi cselekvés-térségi gondolkodás. Ma & Holnap online.

<http://www.maesholnap.hu/portal/cikk>. (Letöltés ideje: 2011.04.02.)

146. Valdes, Roberto Blanco (2005): Nacionalidades historicas y regiones sin historia. Alianza Ed. Madrid.
147. Vallvé, J. Luis González-Solsona, Miguel Ángel B. (2006): La mayor operación de la solidaridad de la historia. Crónica de la política regional de la UE en España <http://ec.europa.eu/Spain/pdf/> (Letöltés ideje: 2011.07.12.)
148. Walter Virág (2006): A turizmus, mint a területfejlesztés eszköze a Kaposvári Kistérségben. PhD doktori értekezés, Kaposvár.
149. Zongor, Gábor (2008): Területfejlesztési anomáliák alul nézetből. In: Comitatus. 2008. November-december. XVIII/11-12. 176. szám.

Internetes weboldalak

1. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
2. www.jcyl.es/estadística.
3. <http://www.ksh.hu>
4. <http://infoimigrantes.com>
5. <http://www.hispanidad.info.pibregio2009.htm>
6. http://ec.europa.eu/regional_policy/country
7. <http://www.deldunantul.com>

Egyéb felhasznált irodalom

1. Araujo, Laureano Lázaro (1999): La Unión Europea, entre la cohesión y la desintegración. *Política Exterior*, 1999. 68. sz.

2. Bara Zoltán –Szabó Katalin (szerk.) (2007): Összehasonlító közgazdaságtan. Bologna-Tankönyv sorozat. Aula Kiadó, Budapest.
3. Bartke István (1995): A társadalom és a gazdaság területi szerkezete rendszerszemléletű megközelítésben. In: Bartke István (szerk.). Terület-fejlesztés. ELTE, TTK, Budapest.
4. Bertalan Péter - Juhász Rózsa (2004): Térségfejlesztés és regionalizmus a 21. század elején. In: Acta Scientiarum Socialium. XVI/ 2004. szám.
5. Carasa, Pedro (2003): La memoria historica de Castilla y León (Historiografía castellana en los siglos XIX y XX. Junta de Castilla y León, 2003.
6. Cendón, António Bar (2007): El tratado de Lisboa y la reforma constitucional de la Unión Europea. In: Cuadernos Constitucionales de la Cátedra Fadrique Furio Ceriol 60/61. Universitat de València.
7. Cseke László (2009): Regionalizáció és regionalizmus elmélete, illetve európai gyakorlata. Comitatus, 2009, 10. szám.
8. Demendy Nóra – Éltető Andrea (2002): Spanyolország és Portugália az EU strukturális támogatási rendszerében. Műhelytanulmányok. Világgazdasági Kutatóintézet. (39. szám)
9. Gimeno, Pablo de la Rosa-Labato, Juan María Prieto (2000): Los servicios sociales en Castilla y León. In: Reza, Antonio Gutiérrez-Ferrer, Jordi Garcés: Los servicios sociales en las Comunidades y Ciudades Autónomas. Tirant le Blanch de Valencia.
10. Giro-Szász András (2002): A spanyol út Európába; az Európai Unióhoz való spanyol csatlakozási és integrációs folyamat. Századvég Kiadó, Budapest.

11. Girón, José (1997): La Transición Democrática en el centro y este de Europa . Tomo 1. Universidad Oviedo.
12. Horkay Nándor (2010): A magyar területfejlesztés politika jövője, legfontosabb kihívásai és megújulásának lehetséges irányai [horkay.pdf\(application\)pdfobjectum](#) (Letöltés: 2011.11.12.)
13. Horváth, Péter: Quelques aspects d'aménagement territoire et du développement rural et du marketing par rapport à Peugeot. In: Acta Scientiarum Socialium. XIX./2005. 57-64. p.
14. Jiménez, Isabel Martín-Hortelano Minguez- Luis Alfonso Gutiérrez - Juan Ignacio (2007): Cooperación territorial y gobierno del territorio en Castilla y León. <http://estudiosgeograficas.revistas.csis.es/index.php/article/view/68/65> (Letöltés ideje: 2009.11.01.)
15. Keating, Michael (2004): Regions and Regionalism in Europe. Cheltenham, UK.
16. Kiss Judit (2005): Az Európai Unió közös agrárpolitikájának változásai és agrárcsatlakozásunk kihívásai. In: Varga Gyula (et al. 2005): EU tanulmányok V. TAS Kft, Budapest.
17. Kovács István-Tóth Károly (1990): Nyugat-Európa legújabb kori Alkotmányai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
18. López, Pablo Pérez (2003): Los proyectos de investigación financiados en Castilla y León 1982-2000. In: Pedro Carasa (2002): La memoria historica de Castilla y León. Junta de Castilla y León, Valladolid.
19. Lucas, Fernando Merino de (2007): La internacionalización del sector industrial español. El surgimento de empresas multinacionales. In: Papeles de Economía Española 2007/112

20. Manuel Garcia-Marallo y Marfil José: El Nuevo Escenario de los Fondos Europeos: Las Perspectivas Financieras 2007-2013. Revista Valenciana d'estudis autonòmics. 2005.No.43-44
21. Martínez, Sánchez José M^a (2006): Decadencia demografica e inmigración en Castilla y León.<http://www.ucm.es/info/ec/jec10/ponencias818martnezsanchez-pdf.p.11> (Letöltés ideje: 2010.06.07.)
22. Miguel, Mario (2007): Peregrinaje hacia las estrellas. In: El Norte de Castilla (2007.09.05.)
23. Németh Attila (2009): A Dél-dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség szervezete és működése. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar.
24. Ridruejo, Zenón Jiménez (2005): Coyuntura Económica de CyL. <http://www.psoecyl.org/imagenes/documentos/economia> (Letöltés ideje: 2007.03.04.)
25. Síkfői Tamás (2011): Változatlan a Dél-dunántúli Régió lemaradás www.gtm.hu (Letöltés ideje: 2011.07.23.)
26. Szilágyi István (1992): Önkormányzati rendszer Spanyolországban. In. Comitatus.1992. 8-9. Szám. 2-18-26.p.
27. Tezanos, José Feix-Cotarelo, Ramón –de Blas, Andres (Eds,) (1989): La transición democrática española. Sistema Ed., Madrid.
28. Tussel, Javier (1999): Historia de España en el siglo XX. Tomo IV. La transición democrática y el gobierno socialista. Taurus Bolsillo, Buenos Aires, Grupo Santillana, Madrid, 1999
29. Tütő Eszter (2009): A régiók szerepe a területfejlesztésben. Doktori értekezés. Kaposvári egyetem.
30. Usabiaga Carlos (2007): La reforma del mercado de laboral; el caso español. In: Papeles de Economía Española. 2007/111.sz.

31. Varga Gyula (2003): Magyarország agrárgazdasága az EU kapujában. In: Európai jelentés-árnyalatok. Ventius Libro, Budapest.

11. TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. táblázat. Az Európai Unió tagállamainak NUTS szintjei és közigazgatási egységei (24)
2. táblázat. A közösségi regionális politika célkitűzései, 1988-2013 (30)
3. táblázat. A programtervek kidolgozásának menete 2000-2006-ban és 2007-2013-ban (34)
4. táblázat. A strukturális és kohéziós támogatások elosztása 1988-2013 (37)
5. táblázat. A területfejlesztési politika hosszú távú (10-15 évre szóló) célkitűzései (44)
6. táblázat. Magyarország területbeosztása a NUTS rendszerben (55)
7. táblázat. NUTS területi szintek Spanyolországban (56)
8. táblázat. A kistérségek területi megoszlása Magyarországon, 2007 (67)
9. táblázat. Terület, népesség és népsűrűség (70)
10. táblázat. A népesség számának alakulása január 1-én, 1910-2010 (73)
11. táblázat. A külföldről bevándoroltak számának alakulása, 2000-2010 (74)
12. táblázat. A lakosság korösszetétele, január 1.(1980-2012) (75)
13. táblázat. A települések nagyságrendi csoportjai Castilla y Leónban, 2009 (76)
14. táblázat. Egy főre jutó GDP és változása Spanyolországban, Magyarországon és a régiókban 2000, 2004, 2008 (79)
15. táblázat. A régiók fejlettségének hosszú távú változása, 1975-2009 (81)
16. táblázat. A GDP ágazati szerkezete Spanyolországban, Magyarországon és a régiókban (2000, 2008), % (82)
17. táblázat. Külföldi érdekeltségű vállalkozások néhány jellemzője 2009. december 31 (87)
18. táblázat. Foglalkoztatás ágazati szerkezetének alakulása 2000, 2010 (89)

19. táblázat. Foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták alakulása 2000, 2007, 2010 (90)
20. táblázat. A strukturális alapokból nyújtott támogatások megoszlása célkitűzések szerint 1989-1993 (millió ECU, 1989-es áron) (94)
21. táblázat. A fejlesztési tervben szereplő tevékenységek támogatása Spanyolországban, 1989-1993 (folyó áron, %-ban) (95)
22. táblázat. Spanyolország fejlesztési célkitűzései és részesedésük a strukturális támogatásokból 1994-1999 között (millió ECU) (97)
23. táblázat. Spanyolország uniós támogatása 2000-2006 között (millió euró, 1999-es áron) (98)
24. táblázat. Castilla y León strukturális és kohéziós támogatása 2000-2006 között (millió euró) (100)
25. táblázat. Az első Nemzeti Fejlesztési Terv indikatív pénzügyi táblája Magyarországon, 2004-2006 (1999-es áron) (102)
26. táblázat. A Spanyolországnak és Magyarországnak biztosított EU támogatások célkitűzésenkénti elosztása, 2007-2013 (folyó áron, millió euróban) (104)
27. táblázat. A Castilla y León-i operatív program támogatásainak prioritásonkénti megoszlása, 2007-2013 (millió euró) (105)
28. táblázat. A Területközi Kompenzációs Alap felhasználása Castilla y Leónban, 2010 (107)
29. táblázat. Az Új Magyarország Fejlesztési Terv operatív programjai és forrásai, 2007-2013 (108)
30. táblázat. Az EU-s források megoszlása a regionális és nem regionális OP-k között, 2007-2013 (110)
31. táblázat. A Dél-dunántúli Operatív Program finanszírozási terve, 2007-2013 (113)
32. táblázat. Az uniós támogatások néhány főbb adata Spanyolországban és Magyarországon, 2000-2011 (117)
33. táblázat. A turisták és vendégéjszakák száma Castilla y León-ban 2008, 2009 (124)
34. táblázat. Szálláslehetőségek és szálláshelyek száma Castilla y León-ban, 2008-2009 (125)

35. táblázat. A turisztikai szálláshelyek kapacitása és vendégforgalma a Dél-Dunántúlon, 2010 (134)
36. táblázat. Az Európai Unió öt legnépesebb tagországában tartózkodó külföldi állampolgárok száma és aránya, 2008. január 1. (137)
37. táblázat. Castilla y León lakossága és a külföldiek aránya, 2009 (147)

12. ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra. A regionális (kohéziós) politika támogatási eszközei (27)
2. ábra. A területfejlesztés intézményrendszere Spanyolországban (53)
3. ábra. Magyarország tervezési statisztikai régiói és megyéi (58)
4. ábra. Spanyolország régiói (60)
5. ábra. Castilla y León megyéi (71)
6. ábra. A dél-dunántúli régió megyéi (72)
7. ábra. Közvetlen külföldi működő tőke-befektetések állománya és egy főre jutó értéke, USD, 2000-2010 (84)
8. ábra. A 15-64 éves népesség munkanélküliségi adatai, 2000-2011 (89)
9. ábra. Összes hazai támogatás célonkénti megoszlása a Dél-Dunántúlon, 1996-2008 (%), (114)
10. ábra. A bruttó hazai termék az EU-27%-ában (egy főre jutó PPS alapján) (115)
11. ábra. A reál GDP növekedése 2001 és 2008 között (előző év 100%) (118)
12. ábra. Az egy főre jutó regionális GDP szórása Spanyolországban, Magyarországon és az EU-27-ben (1995-2008) (120)
13. ábra. Az ezer lakosra jutó migrációs egyenleg Spanyolországban és Magyarországon, 2000-2010 (140)
14. ábra. Bevándorlók számának és arányának alakulása Spanyolországban, 1998-2010, ezer fő és % (141)
15. ábra. A külföldi bevándorlók számának alakulása Castilla y Leónban, 1998-2010 (147)
16. ábra. Magyarország népességének megoszlása főbb korcsoportok szerint, 2010. január. 1. (154)

13. A DISZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉBEN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

Idegen nyelven

1. **Horváth Péter, Sarudi Csaba** (2013): Las enseñanzas de la regionalización y del regionalismo español para el desarrollo regional húngaro. In: Revista Historia Actual [España, Cádiz](Befogadó nyilatkozat van, várható megjelenés 2014).
2. **Horváth Péter** (2010): La ruta de Napoleón (una proposición para aumentar la industria turística en Castilla y León.) In: Acta Scientiarum Socialium XXX/2010, pp. 37-40.
3. **Horváth Péter** (2009): Szilágyi István: L'Europe et les pays méditerranéens. In: Acta Scientiarum Socialium. XXX/2009, pp. 190-192.
4. **Horváth Péter** (2008): L'Espagne et les pays méditerranéens (Le processeur de Barcelone, l'Intéret économique, l'immigration). In: Mediterrán Tanulmányok, Études sur la région Méditerranéenne, XVII/2008, Szeged, Université de Szeged. pp.115-127.
5. **Horváth Péter** (2007): Castilla y León: la cuestión de la inmigración. In: Acta Scientiarum Socialium XXV/2007, pp.33-41.
6. **Horváth Péter** (2007): Ádám Anderle: Hungría–España relaciones milenarias. In: Acta Scientiarum Socialium (Reseña) XXV/2007, pp.114-119.
7. **Horváth Péter** (2006): La regulación jurídica básica del proceso de formación de regiones en España. In: Acta Scientiarum Socialium XXI-XXII/2006, pp. 49-59.

8. **Horváth Péter** (2004): Historia, política, economía. (Los cinco años del Acta Scientiarum Socialium.) In: Acta Scientiarum Socialium XV/2004, pp.105-110.

Magyar nyelven

9. **Horváth Péter, Sarudi Csaba** (2013): A bevándorlás társadalmi, gazdasági és regionális hatásai Spanyolországban. In: Tér és Társadalom (A szerkesztőbizottság az opponensek véleményének figyelembevételével közlésre elfogadta. Várható megjelenés 2014.)
10. **Horváth Péter, Horváth Gyula** (2013): A regionalizáció, mint a demokratizálódás egyik útja Spanyolországban. In: Mediterrán Világ (Befogadó nyilatkozat 2013. február, megjelenés 2013/2014, 13 oldal)
11. **Horváth Péter** (2013): Geopolitika és régiópolitika. In: Magyar Tudomány (beküldve 2013, várható megjelenés 2014, pp.4)
12. **Horváth Péter** (2010): Castilla y León (Spanyolország) mezőgazdasága. In: Acta Scientiarum Socialium XXX/2010, pp.29-36.
13. **Horváth Péter, Sarudi Csaba** (2008): Egy spanyol régió (Castilla y León) bemutatása. In: Acta Scientiarum Socialium, XXVIII./2008, pp.157-165.
14. **Horváth Péter** (2008): Acta Scientiarum Socialium. In: Külügyi Szemle, VII. Évfolyam, 2008.3. szám, pp.186-188.
15. **Horváth Péter** (2006): Spanyolország csatlakozása az Európai Unióhoz. In: Acta Scientiarum Socialium XXI-XXII/2006, pp. 49-59.

16. **Horváth Gyula, Domingo Lilón, Horváth Péter** (2005): A migráció és Magyarország. In: Acta Scientiarum Socialium, Tomus XIX/2005, pp.47-56.
17. **Horváth Péter** (2004): Az EU csatlakozás agrárkérdései, az emberi erőforrás, térségfejlesztés, In: Acta Scientiarum Socialium XVI/2004, pp.41-47.

14. A DISZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉN KÍVÜL MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

Idegen nyelven

18. **Horváth Péter** (2005): Quelques aspects d'aménagement territoire et du développement rural et du marketing par rapport à Peugeot. In: Acta Scientiarum Socialium XIX/2005, pp. 57-65.

Magyar nyelven

19. **Horváth Gyula, Horváth Péter, Andresz Katalin** (2007): A hallgatók pályaválasztási orientációjának kérdéséhez. In: Acta Scientiarum Socialium XXV/2007, pp.207-219.
20. **Horváth Gyula, Horváth Péter** (2004): Az agrárpolitika, a terület és vidékfejlesztési koncepciók változása Mexikóban (I. rész: 1920-1940) In: Acta Scientiarum Socialium XIV//2004, pp. 143-151.

Előadás Tudományos Konferencián

1. **Horváth Péter, Horváth Gyula** (2012) A regionalizmus és a demokrácia Spanyolországban és Castilla y Leónban. Mediterrán Világ Symposium. Szeged, 2012. november.
2. **Horváth Péter** (2010) A migráció hatása Castilla y Leónban. Mediterrán Világ Symposium. Veszprém, 2010. május.

15. SZAKMAI ÉLETRAJZ

Horváth Péter 1982. április 28.-án született Kaposváron. Nős. Két gyermek édesapja.

A kaposvári Munkácsi Mihály Gimnáziumban érettségizett 2000-ben. Az érettségi után elvégzett egy 600 órás angol és középfokú szoftverüzemeltető tanfolyamot. 2001 és 2006 között a Kaposvári Egyetem hallgatója volt és a Gazdaságtudományi Kar, Gazdasági Agrármérnök Szak, Terület és Vidékfejlesztési szakirányán végzett 2006-ban. Az egyetemi tanulmányok mellett pénzügyi-számviteli ügyintéző tanfolyamot végzett. 2006 és 2009 között a Kaposvári Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola PhD hallgatója volt. Az abszolutóriumot 2009-ben szerezte meg. A doktori tanulmányok mellett vezető auditor képesítést is szerzett. Jelenleg mérlegképes könyvelői és adótanácsadói képesítést szerez.

Tudományos kutatómunkájának fő iránya a spanyol (castilla y leóni) területfejlesztés (ezen belül a regionalizmus) gyakorlata a diktatúra/demokráciaváltástól napjainkig.

Kutatási eredményeit folyamatosan publikálja idegen és magyar nyelven (Eddig 20 cikket írt, 9-et idegen nyelven) Előadásokkal vett részt migrációval foglalkozó konferenciákon. Négy nyelvből van középfokú nyelvvizsgálója (angolból, németből C típusú, spanyolból, franciából B típusú).